

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

ABSENCE MUŽSKÉHO VZORU

VE VÝCHOVĚ PŘEDŠKOLNÍHO DÍTĚTE

Bakalářská práce

Autor práce: Kristýna Neprašová

Učitelství pro mateřské školy: Předškolní a mimoškolní pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Věra Kosíková, PhD.

Plzeň 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

V Plzni 24. července 2021

Kristýna Neprašová

Poděkování

Mé poděkování patří vedoucí bakalářské práce PhDr. et PaedDr. Věře Kosíkové, PhD. za odborné vedení, pomoc a trpělivost při tvorbě této práce. Děkuji také respondentům za projevenou důvěru, díky níž se mi podařilo zpracovat praktickou část mé práce. Mé poděkování směřuje také k ředitelce neziskové organizace Klub svobodných matek zaměřené na podporu rodičů samoživitelů a jejich dětí, paní Daně Pavlouskové.

Abstrakt

Název práce: Absence mužského vzoru ve výchově předškolního dítěte

Autor práce: Kristýna Neprašová

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Věra Kosíková, PhD.

Plzeň 2021

Počet stran: 104

Počet zdrojů: 51

V této bakalářské práci se zaměřuji na význam absence otce ve výchově předškolního dítěte a důsledky této absence na dítě. Pro dítě předškolního věku má nezastupitelnou úlohu rodinné prostředí, které má vytvořit harmonické podmínky pro jeho správný vývoj. Absence jednoho z rodičů přináší komplikace při vytváření vlastní identity dítěte.

Cílem této práce je zjistit, zda je nutné, aby mělo dítě mužský vzor v předškolním věku a pokud ano, jakou má jeho nepřítomnost váhu v duševním vývoji dítěte. Ve výzkumné části se zaměřuji především na ženy samoživitelky, které přebírají z různých důvodů role obou rodičů a porovnávám jejich výchovu a vývoj dětí s dětmi z rodin úplných a funkčních. Díky empirickému výzkumu zjišťuji, jak moc je mužský vzor důležitý a zda je žena schopna sama zastat plnohodnotně obě role.

Klíčová slova: rodina, děti, výchova, typy výchovy, funkce rodiny, rozpad rodiny, absence otce

Abstract

In this bachelor's thesis I focus on the importance of the absence of a father in the education of a preschool child and the consequences of the absence of a male figure in child's life. The aim of this work is to find out whether it is necessary for a child to have a male model in preschool age and if so, what is the weight of his absence in the mental development of the child. In the research part, I focus mainly on single mothers who take over the role of both parents for various reasons and compare their children upbringing and development with children from complete and functional families. Thanks to the empirical research, I am discovering to what extent is a male role model important for a child's development and whether the woman alone is able to fully fill in for both roles on her own.

Keywords: family, children, education, type of education, family function, values

Obsah

1. ÚVOD	7
2. RODINA	9
2.1. DEFINICE RODINY	9
2.2. TYPY RODIN	11
2.2.1. <i>Tradiční rodina</i>	11
2.2.2. <i>Moderní rodina</i>	11
2.2.3. <i>Atypická rodina</i>	12
2.3. FUNKCE RODINY	15
2.3.1. <i>Biologicko-reprodukční funkce</i>	16
2.3.2. <i>Ekonomicko – zabezpečovací funkce</i>	16
2.3.3. <i>Emocionální funkce</i>	18
2.3.4. <i>Socializačně – výchovná funkce</i>	18
3. FORMOVÁNÍ DÍTĚTE	20
3.1. PŘÍTOMNOST OTCE U PORODU A JEJÍ VLIV NA BUDOVÁNÍ VZTAHU S DÍTĚTEM	21
3.2. GENDEROVÁ SOCIALIZACE V RANÉM DĚTSTVÍ	22
3.3. TEORIE PSYCHOSEXUÁLNÍHO VÝVOJE	23
4. VÝCHOVA DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	25
4.1. PŘEDŠKOLNÍ VĚK	25
4.1.1. <i>Přehled základních dovedností předškolního věku</i>	25
4.2. OBDOBÍ HRY.....	27
4.2.1. <i>Hra jako nástroj výchovy a rozvoje dítěte</i>	28
4.2.2. <i>Aplikace hry podle věku dítěte</i>	28
4.3. CO JE NORMÁLNÍ?	28
4.4. ZÁKLADNÍ PŘEDPOKLADY DOBRÉ VÝCHOVY PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ.....	29
4.5. ODMĚNA A TREST.....	30
4.6. VÝCHOVNÝ STYL.....	31
4.5.1. <i>Kvalita emočního vztahu v rodičovské výchově – dělení</i>	32
4.5.2. <i>Formy výchovného řízení – kladení nároků na dítě</i>	32
4.5.3. <i>Základní typy výchovy podle výchovného řízení</i>	33
4.5.4. <i>Různorodé pedagogické názory na výchovu předškolních dětí</i>	33
4.6. VSTUP DÍTĚTE DO PŘEDŠKOLNÍHO ZAŘÍZENÍ	35
4.6.1. <i>Historie MŠ</i>	36
4.6.2. <i>Výchovné principy v mateřské škole</i>	36
4.6.3. <i>Nekomplikovaný nástup do mateřské školy</i>	38
5. VÝZNAM OTCE V SOUČASNÉ RODINĚ A JEHO VLIV NA PŘEDŠKOLNÍ DÍTĚ	39
5.1. SOUČASNÝ SVĚT OTCŮ.....	39
5.1.1. <i>K čemu děti potřebují tátu – pohled dětí</i>	40
5.2. SELHÁVAJÍCÍ OTEC	41
5.3. VLIV OTCE NA VÝVOJ CHLAPCE	42
5.4. VLIV OTCE NA VÝVOJ DÍVKY	42
6. ROZPAD RODIN A JEJICH VLIV NA DĚTSKOU DUŠI	43
6.1. STADIA ROZKOLU MANŽELSTVÍ	43
6.1.2. <i>Stadia rozpadu manželství</i>	44
<i>Manželský (rodinný) nesoulad – vzniká</i>	44
6.1.3. <i>Rozpad rodiny při nemanželském soužití</i>	45
6.2. REAKCE DÍTĚTE NA ROZCHOD RODIČŮ.....	45
6.2.1. <i>Následky rozpadu rodiny</i>	46
6.2.2. <i>Základní projevy stresové situace u dítěte</i>	47
6.2.3. <i>Zmírnění dopadu rozvodu na dítě</i>	49
6.2.4. <i>Formy péče o dítě v době po rozpadu rodiny</i>	53

7. KDYŽ OTEC CHYBÍ.....	55
7.1. SYNDROM ZAVRŽENÉHO RODIČE	56
7.2. VLIV ABSENCE OTCE NA CHLAPCE.....	56
7.3. ABSENCE MUŽSKÉHO VZORU U DÍVEK	59
7.4. VSTUP NÁHRADNÍHO RODIČE DO ŽIVOTA DÍTĚTE	60
8. PRAKTICKÁ ČÁST.....	62
8.1. CÍL PRÁCE	62
8.2. HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA (HVO)	62
8.3. VOLBA VÝZKUMNÝCH HYPOTÉZ	62
8.4. METODIKA.....	63
8.5. CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU	64
8.6. VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	65
8.6.1. <i>Vliv otce na předškolní vývoj dítěte – vyhodnocení pohledu otců.</i>	65
8.6.2. <i>Dotazník pro matky z funkčních rodin – vyhodnocení názorů na vliv otce na dítě předškolního věku</i>	70
8.6.3. <i>Dotazník pro matky samoživitelky – vyhodnocení názorů na absenci otce v předškolním věku dítěte</i>	78
8.6.4. <i>Komparace odpovědí výzkumného a kontrolního souboru</i>	87
8.6. KAZUISTIKY	94
8.7. KAZUISTIKY	95
8.8. CELKOVÉ VYHODNOCENÍ ŠETŘENÍ A VERIFIKACE HYPOTÉZ	101
8.9. CELKOVÉ SHRNUÍ	102
9. ZÁVĚR	103
10. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	104

1. Úvod

Současný svět může být někdy z pohledu rodinných vazeb vnímán jako svět bez otců. Stalo se vlastně již běžným jevem, že tátové své rodiny opouštějí a odchází k jiné ženě, nebo v rodině sice zůstávají, ale pracovní jsou tak zaneprázdněni, že jsou pro společné rodinné chvíle s ostatními členy rodiny téměř nedostupní. V obou případech se tak dítěti nedostává vůbec nebo jen velmi okrajově pozitivního mužského vzoru.

Tématem této bakalářské práce je zaměřit se na současnou rodinu, specifikovat vývoj předškolního dítěte z pohledu vlivu mužského vzoru a současně se zaměřit na změny ve vývoji dítěte a poruchy chování v případě, že otec ev. mužský vzor chybí.

Teoretická část mé práce je rozdělena do několika oddílů. V první z nich se věnuji definici rodiny, specifikuji rodinu tradiční, moderní i nově vznikající rodiny atypické. V dalších dvou částech se věnuji situaci, kdy formování dítěte v předškolním věku není ovlivňováno patologickou situací, tj. věnuji se vlivu otce na vývoj a výchovu dítěte v případě dobře fungující rodiny. Pokud dojde k rozpadu rodiny, což detailně popisuje další část mé práce, mění se vnímání otce dítětem, které rozchodem ztrácí jistoty a musí si zvykat na novou situaci. Obsahem kapitoly bude mj. poukázat na to, jaký vliv má na děti genderové zařazení v oblasti socializace.

Reakce dítěte na rozpad rodiny, možné následky takového rozhodnutí rodičů i jejich řešení obsahuje šestá moje část práce, kde popisuji různé možnosti rodinného soužití v době pro rozchodu rodičů a detailně se věnovala vlivu absence otce na vývoj dívek a chlapců.

I když čím dál tím více dětí končí ve střídavé péči obou rodičů, přesto převažuje počet dětí svěřených do péče matky s upraveným stykem s otcem. Ani v případě takto upraveného styku nemá otec povinnost stýkat se s dítětem a není vzácností, že jeho zájem o dítě klesá a postupně představuje jen měsíční platbu výživného a občasný telefonát. Pro dítě přináší ztráta každodenního kontaktu s otcem často psychické trauma s celoživotními následky. V této situaci je většinou nucena přebrat funkci absentujícího otce

matka, která pak zastává s menším či větším úspěchem úlohu obou rodičů. Existují i případy, kdy si matka najde nového partnera, který může suplovat roli vlastního otce. Stačí to ale pro správný vývoj dítěte?

Ve výzkumné části se na základě rozhovorů a předem daných otázek budu dotazovat matek samoživitelek na jejich současnou sociální, finanční i psychickou situaci a roli, kterou musí bez přítomnosti otce zastávat.

2. Rodina

Každý partnerský vztah má svůj jedinečný vývoj. Jedním ze zásadních milníků v tomto vývoji je zplazení a příchod dítěte. Až příchodem dítěte mezi dva nepokrevní příbuzné vzniká rodina, a to bez ohledu na to, zda jsou rodiče v manželství či nikoli. Příchod dítěte by měl být zodpovědným rozhodnutím obou rodičů, jeho narození by mělo být vhodně naplánované a přijít v době, kdy jsou pro správný vývoj dítěte vytvořeny dobré podmínky. Rodiče se musí cítit vyzrálými pro péči a výchovu dětí, měli by být dostatečně psychicky odolní vůči mnohým stresovým životním situacím, také by měli mít ukončené vzdělání, vhodné bydlení a dostatečný příjem. Jen v případě zajištění většiny těchto podmínek má budování rodiny šanci na úspěch, naopak absence těchto předpokladů vede často k rozpadu vztahu.

2.1. Definice rodiny

Rodina jako instituce vznikla v dávných dobách, kdy byla zásadním předpokladem pro zachování rodu. Během staletí si prošla si mnoha proměnami a zdaleka nepředstavovala jen soužití rodičů a jejich dětí, do rodiny byli počítáni i prarodiče a další příbuzní, kteří představovali širší rodinu. V každém případě by rodina pro jedince měla představovat bazální životní jistotu jako svůj nejlepší vklad, který je v její moci mu předat.¹

Důležitost rodinného zázemí a jistoty domova je provázána desítkami diskusí a je námětem nespočtu psychologických i sociálních prací. Představa rodinného uspořádání se během posledních 30 let zásadně mění, soužití partnerů je kromě formy manželské realizováno i ve formě nemanželské heterosexuální a partnerské homosexuální. Dříve jasně daná časová posloupnost představovaná manželstvím a teprve poté následným rodičovstvím se stále více rozvolňuje. V současnosti se již více než polovina dětí narodí mimo manželství. Dle Renaty Veselé „o rodině můžeme mluvit

¹ (Rádci pro rodiče a vychovatele, 1994)

až tehdy, když se muži a ženě, kteří spolu žijí, narodí dítě“.² Veselá také uvádí, že v případě nesezdaných párů nehovoříme „o rodině v pravém slova smyslu“, ale o společenství nebo sociální skupině, kterou můžeme spíše nazvat pseudorodinou, a to i přesto, že se v pedagogické a sociální praxi ve vztahu k dítěti stále více vžívá spojení „nová rodina“.

Dle Dunovského můžeme definovat rodinu „jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a jejich dětí nebo vztahu jej substituujícím, na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití.“³

Z pohledu tématu mé práce bych za nejlepší definici rodiny považovala práci Výrosta a Slaměníka, kteří v ní rodinu definují jako „nejuniverzálnějšího socializačního činitele, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně“.⁴

Ne vždy může dojít k naplnění podstaty života dvou dospělých jedinců směřující k narození dítěte, a to především vzhledem ke stále se zhoršujícím podmínkám pro početí dítěte, zvyšuje se procento neplodných párů. V současné době pomoc odborníků vyhledává stále více párů, jimž se nedaří přirozenou cestou zplodit potomka. Z aktuálních dat zveřejněných ÚZIS podstoupily např. v r.2015 ženy 38 081 cyklů umělého oplodnění, z nichž se narodilo 2353 dětí.

Tato situace má mnoho příčin. Jedním se zásadních důvodů je to, že současná generace dává přednost kariéře a spíše volnějším životnímu stylu, který na ně nespěchá s početím dítěte a naplněním svých reprodukčních

² (Rodina a rodinné právo - historie, současnost a perspektivy, 2003, str. 11)

³ (Dunovský, 1999, str. 92)

⁴ (Aplikovaná sociální psychologie I. , 1998)

povinností. Na odsouvání věkové hranice rodičovství se podílí i touha po seberealizaci a nabídka příležitostí k cestování a poznávání nových kultur. Zvedá se nejen průměrný věk potenciálních matek, ale také se zvyšuje počet neplodných mužů.

Rodinu můžeme považovat za funkční pouze tehdy, jsou-li uspokojeny potřeby všech členů domácnosti. Pokud tuto funkci nesplňuje, je potřeba se zaměřit na problém, který se v rodině vyskytuje a je potřeba jej řešit. Komunikace mezi jednotlivými členy rodiny je základem pevného vztahu, který je potřeba budovat a tvarovat dle potřeb každého jedince, který se v tomto společenství nachází.

2.2. Typy rodin

2.2.1. Tradiční rodina

Historicky se pojem tradiční rodina váže k období před nástupem kapitalismu a současné moderní společnosti. Otec, matka, dvě i více dětí, které matka doma vychovává, stará se o domácnost a vytváří podmínky otci, který domů přináší mzdu ze zaměstnání, to je zažitý obraz klasické, tradiční rodiny. Matka je zcela finančně závislá na otci, děti se postupně zapojují do chodu domácnosti, pomáhají, dospívají, následně se osamostatňují a v poměrně raném věku zakládají svoji vlastní rodinu. Soudržnost rodiny je prioritou, konflikty se řeší v rámci rodiny. Muž má hlavní, rozhodovací roli, rozhoduje o všem a jeho žena je zvyklá se rozhodnutí podřídit. Rozvod je záležitost naprosto ojedinělá. Tak by mohla znít definice tzv. tradiční, klasické rodiny. Pro tradiční rodinu je také typické vícegenerační soužití, je třeba zmínit i morální odpovědnost dětí za své stárnoucí rodiče, kdy o ně se samozřejmě pečují ve stáří.

2.2.2. Moderní rodina

Jaké jsou důvody toho, že se obraz tradiční rodiny zmíněné ve výše uvedené kapitole zásadně změnil? Mezi jeden z nejzásadnější patří fakt, že ženy začaly pracovat a přinášet mzdu, přestává jim tedy vyhovovat role

podřízené osoby, začínají prosazovat své názory. Velkou roli podle mého názoru hraje i to, že církevní sňatky byly nahrazeny sňatky civilními, které, myslím si, nemají pro manžele takovou váhu než jejich „spojení před bohem“. Manželství přestává být podmínkou založení rodiny, svatba přichází až po narození dítěte, pokud vůbec. *„Lidé stále hledají nové cesty pro svůj prostor soukromí a intimity, aby jim vyhovoval,“ říká Hana Maříková, která působí v Sociologickém ústavu Akademie věd.*⁵

2.2.3. Atypická rodina

Koncem šedesátých let byl vyzorován v západních zemích nový trend, který byl lehce naznačen již před druhou světovou válkou. Ochota lidí uzavírat sňatky opadla a počty narozených dětí lehce klesly. Bylo tedy jasné, že mladí lidé uzavírají neformální partnerství, do kterého přivedou na svět dítě a zároveň stoupá počet žen, které vychovávají dítě samy, tedy bez muže. Současná rodina může mít mnoho podob. Rodinu často netvoří biologičtí rodiče, může se také jednat o rodinu s jedním rodičem a dítětem či dětmi, rodiče nemusejí být nutně opačného pohlaví a heterosexuální orientace. Atypická rodina mnohdy funguje jako celek mnohem lépe než nefungující rodina klasická, je ovšem otázkou, jaký vliv má na vývoj dítěte. Mezi nejčastější atypické nebo neúplné rodiny patří:

2.2.3.1. Rodina svobodné matky

Svobodnou se matka stává nejčastěji z následujících důvodů. Prvním typem jsou ženy, které otěhotněly nechtěně, náhodně, často z krátkodobých známostí a nastávající otec se k jejich pozeňnanému stavu postavil zády. Druhý typ žen jsou většinou ty, u kterých nebyl dlouholetý vztah naplněn zrozením dítěte nebo došlo k rozpadu dlouhodobého vztahu, přesto nebo proto se v pozdním věku cíleně rozhodnou, že porodí dítě, které budou vychovávat samy. Tento trend byl potvrzen koncem osmdesátých let, kdy počet žen samoživitelek dosáhl svého maxima. Nezřídka se můžeme setkat i

⁵ (Maříková, 2016)

se situací, kdy si ženy nechají své dítě s tím, že tím donutí partnera ke sňatku, ale ve většině případů se tak nestane.

Svobodné matky se často na své děti velmi fixují, je pro ně díky tomu složitější si nejen najít partnera, ale také smířit se s odchodem svého dítěte vstříc dospělému životu. Zvláště v případě soužití matky a syna je přílišná fixace matky na své jediné dítě typická. Z takových rodinných vztahů pak vychází muži, o něž se ještě ve čtyřiceti letech starají jejich matky, vaří jim, perou jim. Takoví muži pak nejsou často schopni navázat dlouhodobý vztah a svou partnerku srovnávají se svou matkou.

2.2.3.2. Rodina s jedním rodičem

Hlavním důvodem vzniku rodiny s jedním rodičem byla v dřívějších dobách téměř výhradně situace, kdy došlo ke smrti některého z rodičů, ať vlivem úrazu nebo nemoci. Dnes je stav zcela odlišný. „*Děti žijící pouze s matkou tvoří 86 % všech dětí z rodin s jedním rodičem*“⁶. Z tohoto sdělení je zřejmé, že jen malé procento dětí vyrůstá ve výhradní péči otce, jedná se spíše o situaci, kdy matka zemře, v menší míře, kdy matka dítě opustí nebo není schopna se o ně postarat a postupně o něj ztratí zájem.

Do rodin s převážnou péčí matky řadíme především ty, kde vlivem rozpadu rodiny otec odchází, neprojevuje o své děti žádný zájem a kontakt s ním se stává jen sporadický.

Specifickým případem je již zmíněná tragická událost v rodině, kdy jeden z rodičů zemře a druhý s dětmi zůstává sám. V případě smrti je absence druhého rodiče zcela zřejmá a nenahraditelná. Tyto situace se většinou stávají velmi nečekaně a bez předchozího upozornění, proto je o mnoho těžší se přizpůsobit nové skutečnosti, kdy jeden z rodičů zůstane sám nejen na výchovu, ale i na finanční zajištění rodiny. Také na rozdíl od rozchodu rodičů, kdy si rodiče poměrně brzy najdou náhradního partnera, se v případě úmrtí v rodině jedná o natolik bolestnou záležitost, že je hledání nového partnera mnohem složitější.

⁶ (Renzetti, 2003, str. 236)

2.2.3.3. Homoparentální rodina

Homoparentalita je pojem charakterizující rodiny s rodiči stejného pohlaví. Tento pojem byl poprvé použit v druhé polovině 90. let francouzskými aktivisty a označuje tak homosexuální páry, které se staly rodiči.

Homoparentální rodiny lze dělit na smíšené a plánované. Smíšené homoparentální rodiny jsou takové, kde si jeden z partnerů přivedl dítě z předchozího vztahu a druhý partner převzal funkci rodiče. Za plánované homoparentální rodiny považujeme ty, kde se homosexuální pár předem dohodne, že bude mít dítě, a buďto dítě adoptují nebo podstoupí asistovanou reprodukci. Tento postup však v ČR není schválený, asistovaná reprodukce je určena jen pro heterosexuální páry.

I když od roku 2006 je v ČR povolena registrace pro homosexuální páry, zdaleka nemůžeme říct, že by naše společnost byla natolik pokroková, že by homosexuály neodsuzovala a přiznávala jim stejná práva jako heterosexuálním rodinám. I přesto že se LGBT skupina začlenila do společnosti a není ve většině případů vnímána hanlivě, názor na výchovu dítěte homosexuálních párů vyvolává bouřlivé diskuse.⁷

„Podle průzkumu CVVM by adopce homosexuálními páry podpořilo pouze 22 procent respondentů, zatímco proti bylo 67 procent dotázaných [CVVM 2007 a: 2].¹⁰ Jinými slovy, jedná se o jakousi „podmínečnou toleranci“ či „toleranci za určitých podmínek“. Pokud gayové a lesby příliš nepřekračují představy společnosti o jejich tiché a co nejméně viditelné integraci, je vše v pořádku. Jakmile však gay muži a lesbické ženy prosazují své rodičovské zájmy a touhy, které jsou v rozporu s tradičním vnímáním rodiny jako heterosexuální instituce ženy a muže, kteří spolu vychovávají děti, tato tolerance se radikálně mění.“⁸⁹ Pokud by tedy gay muži chtěli usilovat o založení rodiny, společnost by je do určité míry podpořila, ale pouze pokud by zastávali tradiční hodnoty a doznali, že jejich rodinná situace není považována za

⁷ (Sokolová, 2009)

⁸ (Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství, 2009)

⁹ (Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR, 2007)

normu.¹⁰ Situace rodin s homosexuálními rodiči je poměrně nová a je mnohými považována za velmi nestandardní.

2.2.3.4. Specifika atypické rodiny

Ve výchově předškolního dítěte je důležité, aby mělo oba genderové vzory. U neúplných rodin s jedním rodičem, svobodných matek či lesbických žen tedy vyvstává otázka, zda se dá ženská nebo naopak mužská role v genderově nevyváženém vztahu nahradit např. za pomoci babiček, dědečků, sester nebo jiných známých, na které se dítě může upnout a osvojit si zavedené vzorce chování pro své pohlaví. V předškolních a školních zařízeních je potřeba dbát na prevenci šikany jak ze strany dětí, tak i personálu zařízení, do kterého dítě rodičů z atypických rodin dochází. I přesto, že společnost je k neúplným rodinám většinou shovívavá, tolerance může být velmi individuální, a proto je potřeba se zaměřit na zařízení, kde si budeme jisti tolerantností a shovívavostí personálu, kterému rodiny svěřují dítě.¹¹

2.3. Funkce rodiny

Pro správný vývoj dítěte je dobře fungující rodina základním stavebním kamenem, od svých rodičů získává potomek prvotní vzor pro své chování, učí se zvládat množství situací, se kterými se během života setkává, díky tomu dochází k jeho správnému zařazení do společnosti v dospělém věku. Na výchově dítěte by se měli podílet oba rodiče, svými specifickými způsoby, které se vzájemně doplňují. Výsledkem této výchovy je zralý, zodpovědný jedinec připravený zařadit se do vlastního partnerského života a opět řádně vychovat své vlastní děti.

¹⁰ (LGBT - hnutí leseb, gayů, bisexuálů a transgender lidí)

¹¹ (Zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů)

2.3.1. Biologicko-reprodukční funkce

Biologicko-reprodukční funkce zabezpečuje udržení přirozeného koloběhu života. Na rozdíl od lidské rasy a několika málo jiných živočišných druhů je kopulace ve zbytku živočišné říše provozována čistě za účelem zplození potomka. U lidské populace je považována i za funkci *sexuální*, která se od čistě reprodukční funkce liší sexuálním vztahem, který nám přináší pouze radost. Biologicko-reprodukční funkce je naplněna až tehdy, kdy během sexuálního vztahu dojde k početí dítěte, což zajistí vývoj a pokračování další generace a splní funkci reprodukce.

2.3.2. Ekonomicko – zabezpečovací funkce

Ekonomická situace v rodině patří mezi zásadní ukazatele spokojenosti všech členů domácnosti. Aby v rodině nedocházelo k nedorozuměním, je třeba, aby měli jednotliví členové domácnosti podobný názor na odpovídající životní úroveň. Každá rodina má zcela jiné finanční nároky a představy o jejím dostatečném ekonomickém zajištění. Je jistě kontraproduktivní žít v absolutním blahobytu a nemít zkušenost s hraniční finanční situací, je vhodné učit děti hodnotu peněz, ale dostatečné finanční zabezpečení rodiny úzce souvisí s uspokojením potřeb rodiny. Zajištění mimoškolních aktivit dětí zvyšuje úroveň rozvoje dítěte. Neúplné rodiny, kde převládá počet dětí nad počtem dospělých, jsou vysoce ohroženy finanční nestabilitou, často nejsou schopny si vytvořit finanční rezervu, a tím klesá životní úroveň rodiny. Míra příjmové chudoby se v České republice pohybuje mezi 9 a 10 %, z toho samoživitelé s dětmi tvoří zhruba 30 %.¹² Nízká životní úroveň vycházející z nízkých příjmů ovlivňuje chod domácnosti a tím i podmínky pro rozvoj dítěte. A. Kšiňan se ve své práci věnuje vlivu dostatku financí na vývoj dítěte v úplných a neúplných rodinách, a závěrem jeho práce je fakt, že pokud byl příjem rodin s jedním rodičem a příjem kompletních rodin stejný, mezi jejich dětmi nebyly nalezeny žádné rozdíly v problémovém chování. Vyšší míra problémového chování dětí matek samoživitelek tedy nebyla způsobena

¹² (Kapitoly z rodinné výchovy)

nepřítomností otce, ale spíše nedostatkem finančních prostředků. Pokud by měly tyto matky dostatečný příjem, děti by se vyvíjely v pořádku i bez otce.¹³

2.3.2.1 Vyživovací povinnosti

V souvislosti s fakty uvedenými v závěru předchozí kapitoly je třeba zmínit finanční zabezpečení dětí po rozpadu rodiny. Vyživovací povinnost vůči dítěti vzniká jeho narozením a končí ukončením studia dítěte. Dle zákoníku 89/2012 sb. Zákon občanský zákoník *Výživné mezi rodiči a dětmi a předky a potomky*, je dle obecných ustanovení vyživovací povinnost trvajícím do doby, než je dítě schopno se samostatně žít.¹⁴ Rodič je tedy do té doby povinen dítěti zajistit jídlo, ošacení a jiné k životu nezbytné náležitosti. Pokud tedy dítě zůstane v péči jednoho z rodičů, ten druhý je povinen se finančně na péči podílet.

V České republice bývá rodiči uložena povinnost platit výživné ve výši, kterou stanoví soud nebo po vzájemné dohodě rodičů. Tato částka se liší s ohledem na příjem rodiče i s věkem dítěte. Čím je dítě starší, tím vyšší částka je. Částka průměrného měsíčního výživného v roce 2019 byla 2800 Kč.

2.3.2.2 Porušení vyživovací povinnosti

V případě, že rodič i přes svou povinnost výživným nepřispívá, dostává se rodina s dítětem do velmi tíživé situace. Mnozí si neuvědomují, že neplacením alimentů se dopouštějí trestného činu proti rodině a dětem podle § 196 trestního zákoníku. Pokud se rodič dopouští tohoto skutku déle než čtyři měsíce, hrozí mu odnětí svobody až na dobu jednoho roku, ev. je možné dotyčnému dle §196a trestního zákoníku odebrat řidičské oprávnění v případě, že jej nepotřebuje k výkonu povolání.

V červnu 2020 schválila vláda dlouho připravovaný průlomový zákon, který řeší neplacení výživného jedním z rodičů. Náhradní výživné bude vypláceno státem, který ho pak bude vymáhat po neplatiči.

¹³ (<https://psychologie.cz/proc-deti-nepotrebuji-tatinka/>)

¹⁴ (Občanský zákoník 89/2012 Sb.)

2.3.3 Emocionální funkce

Rozvoj rodinných emocionálních vazeb je dlouhodobým procesem založeným na získávání důvěry a odpovědnosti jednotlivých členů domácnosti. Čím lépe rodina funguje, tím více v ní vzniká pozitivních emocí. Pozitivní emoce se zásadně podílí na správném vývoji dítěte směrem ke spokojenosti, lásce k bližním, schopnosti prožívat radost.

V průběhu let se i u dobře fungující rodiny vyskytnou situace, kdy dochází ke konfliktu, vznikají negativní emoce. V souvislosti s kvalitní výchovou dětí je nutné, aby rodiče negativní emoce dokázali pojmenovat a snažili se je řešit. Když jsou děti svědkem takového řešení emocí, pozitivně se to odráží v jejich budoucím formování osobnosti, dokážou se ovládat a řešit své emoce. V tomto případě emoce negativní vyústí v pozitivní emoci zvládnutí konfliktní situace, což je pro vývoj dítěte velmi přínosné. V případě konfliktů mezi rodiči, které mohou být způsobeny vlivy vnitřními – jiný náhled na výchovu dětí, jiné názory v oblasti ekonomického zajištění rodiny apod. – nebo vnějšími – ztráta zaměstnání, drogová či alkoholová závislost, vliv sociálních sítí atd., hraje zásadní roli schopnost kompromisů a vytrvalost. V této situaci má prioritní postavení dobrá komunikace, schopnost pojmenovat problém a snaha jej řešit. Pokud rodiče nedokážou konflikty řešit a projevuje se stále více neshod, dochází k rozpadu vztahu.

2.3.4 Socializačně – výchovná funkce

Zákon o rodině stanovuje základní práva a povinnosti dětí a rodičů. Z něj vychází povinnost rodičů nejen o děti pečovat a živit je, ale také důsledně své děti vychovávat. Na správné výchově dítěte by se měli podílet oba rodiče. Ti by měli být svým jednáním a postojem ve všech životních situacích vzorem pro své dítě, protože se neučí jen tím, co mu řekneme, ale i tím, že kopíruje naše chování. Absence jednoho z rodičů je pro dítě v kontextu s jeho budoucím formováním velmi zásadní a dítě si do dospělosti často přináší následky, které ovlivňují jeho vlastní rodinný život, a to jak v pozitivním, tak negativním slova smyslu.

Velkým problémem dnešních rodin je absence společně tráveného času. Čas vyplněný společnou činností, ať je jakákoli, podporuje rodinnou soudržnost, utužuje vztahy mezi jednotlivými členy rodiny a ve vztahu k dítěti plní i výchovnou funkci. Příčin tohoto problému je mnoho, především se jedná o velké pracovní vytížení rodičů, touhu po vlastní seberealizaci či splnění si vlastních životních cílů. Důkazem výše uvedeného tvrzení je i fakt, že v roce 2018 byla zavedena dávka otcovské poporodní péče, kterou mohou pobírat otcové 7 dní v době raného života dítěte, aby se posílila vazba mezi dítětem a oběma rodiči. Tuto dávku však čerpá je velmi malé množství otců.¹⁵

¹⁵ (Zpráva o rodině 2020, 2020)

3. Formování dítěte

Rodinné prostředí je zásadním zdrojem podnětů formujících vývoj jedince. Ovlivňuje jazykovou a komunikační schopnost dítěte, emoční vývoj i orientaci v hodnotách a životních prioritách. Profil rodiny a zejména úroveň vzdělání rodičů významně ovlivňují životní styl i profesní dráhu jedince vyrůstajícího v rodině.

V rozvoji osobnosti a formování dítěte hraje neodmyslitelnou roli dědičnost. I když lze dítě výchovou ovlivnit, v menší či větší míře se vrozený temperament nebo talent projevuje. Rodiče by měli přijmou dítě takové, jaké je, a jeho vrozené vlastnosti následně podporovat nebo rozvíjet. Potlačení vrozených vlastností je velmi složitým procesem s nejistým výsledkem.

Vliv rodinného prostředí se uplatňuje také při utváření sebevědomí rostoucího jedince. Je okrajově bych zmínila, že např. důvodem nízkého sebevědomí je zcela jasně autoritářská výchova, naopak vřelý vztah s rodiči souvisí se sebevědomím vysokým, zajímavé je i zvýšené sebevědomí u dívek, jejichž matky mají prestižní, dobře honorované zaměstnání.¹⁶

Na formování dítěte má kromě dědičnosti velký vliv i fakt, že dítě kopíruje svého rodiče. Proto z rodin kuřáků vychází mnohem větší procento kuřáků, děti, které jsou doma hodně fyzicky trestané, se často stávají agresory – dělají vlastně totéž, co jejich rodiče.

Je zcela přirozené, že jinak vychovává matka, jinak otec. Děti jsou velmi vnímavé a uvědomují si odlišné role obou rodičů, již v předškolním věku rozlišují rozdílné reakce na některé podněty, dokážou se orientovat, kdo má jaké nároky. Zatímco maminky upřednostňují především bezpečnost dítěte, chrání ho před nepříjemnými zážitky, tatínkové kladou velký důraz na samostatnost dítěte, schopnost překonávat překážky, u maminky lze vyprosit nějakou drobnost při nákupu, ale trvá na úklidu pokoje, tatínek nepořádek v pokoji snadno přehlédne, ale je neoblomný při pomoci na

¹⁶ (Jára, 2021)

zahradě.¹⁷ Každý rodič je pro dítě vzorem v něčem jiném a současně by se měli vzájemně doplňovat.

Dcery se ve své cestě životem pochopitelně identifikují s matkou. Je ovšem mylné si myslet, že neúplná rodina složená ze samých žen je dostačující, dívka získává z hezkého vztahu s otcem pocit jistoty svého ženství a svět mužů vnímá jako přátelský a důvěryhodný, což je velmi důležité při pozdějším navazování partnerských vztahů. V dospělosti pak zažívají více ekonomických úspěchů, uspokojivější sexuální vztahy i spokojenější manželství. Více si váží sebe sama a mají se svým otcem pevnější, láskyplnější vztah.¹⁸

3.1. Přítomnost otce u porodu a její vliv na budování vztahu s dítětem

Kdy se začíná rozvíjet vztah mezi otcem a dítětem? Zatímco u matky je rozvoj vztahu jasně daný faktem, že se dítě v jejím těle vyvíjí, cítí jeho pohyby, dokážou spolu komunikovat beze slov, v případě nastávajícího otce je situace odlišná. Před třiceti lety bylo zcela nemyslitelné, aby byl nastávající otec přítomen u porodu, dnes je to věc zcela běžná, a jeho přítomnost je naopak spíše vyžadována. Někdy bývá tomuto zážitku přisuzován v budování vztahu mezi otcem a dítětem klíčový význam, ale jednoznačný profit pro jejich vztah potvrzen nebyl. Iva Šmídová z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně se vztahům mezi otci a dětmi věnuje mnoho let. Zajímala ji nejen samotná přítomnost otce u porodu, ale i to, zda má přítomnost otce u porodu vliv na tvorbu vztahu s dítětem. Položila si otázku, zda má posun v současné představě porodu s ohledem na zlomovou partnerskou zkušenost ve společném trávení doby kolem porodu odraz i v nastavení vztahu k dítěti. Výsledky nejsou příliš jednoznačné, ale zdá se, že muži cítí určitý spíš posun ve vztahu k partnerce, ale pozitivní vliv na budoucí

¹⁷ (Veselá, 2003)

¹⁸ (Škrabánková, 2004)

vztah s dítětem vnímají především v délce společně stráveného času v nové rodině než v tom, že byli svědkem zrození jejich dítěte.¹⁹

3.2. Genderová socializace v raném dětství

Socializace je celoživotní proces zařazování se do společnosti dle společenských norem a pravidel. Je to proces, kdy během života postupně získáváme hodnoty a normy včetně těch, které se týkají genderu. Pro pochopení genderové role je důležité si objasnit termín „gender“.

Gender můžeme chápat jako vlastní nebo osobní identitu a vztah k maskulinitě nebo feminitě. Gender je u každého individuální a neexistuje pro něj reálná a hodnotitelná škála. Jedná se o osobní pocit, který určuje, zda povahové rysy jedince tíhnou spíše k mužské či ženské části populace.

Již od raného dětství je naše pohlaví určeno nejen díky biologickým předpokladům, ale i díky jasně zavedeným pravidlům, která naše okolí určuje. Pokud vstoupíme do porodnice, je na první pohled zřejmé, kteří novorozenci jsou chlapci a které dívky, chlapecká jména jsou na modrých cedulkách, dívčí na růžových. Vlivem zavedeného společenského stereotypu jsou od dětství dívky vnímány jako křehké bytosti, zatímco chlapci jako silní a statní, čímž je určen požadovaný budoucí vzorec chování příslušného pohlaví.

„Genderová socializace má někdy podobu vědomého úsilí, které posiluje genderová očekávání explicitními odměnami či tresty. Zejména chlapci jsou podrobováni přímým negativním sankcím, chovají-li se způsobem vnímaným jako nepřiměřeným jejich genderu“.²⁰

V životě dítěte by mužský vzor v žádném případě neměl chybět. I když se v současné době genderové role dané pro určité pohlaví spíše zlehčují, je jasné, že mezi ženami a muži jsou zásadní odlišnosti. Je zřejmé, že od chlapců je očekáváno společností, že se budou věnovat mužským koníčkům, budou silní a statní a veškeré jejich aktivity budou odpovídat mužským zavedeným

¹⁹ (Šmídová, 2004)

²⁰ (Renzetti, 2003, str. 113)

normám společnosti. Pokud by tomu tak nebylo, bylo by na ně pohlíženo jako na selhávající.

Dle Renzettiho a Currana je genderové určení společností způsobeno také výběrem hraček a barev již od útlého věku. Dětem jsou si vědomy svého genderu již od útlého věku a již v období okolo 18 měsíců si jsou schopny vybrat hračku, která je přisuzována jejich genderu. Společnost jasně určuje, jaké hračky a barvy jsou vhodné pro chlapce, kde převažují auta a modrá barva, naopak pro dívku jsou určeny panenky a barva růžová. Nikoho tento výběr nepřekvapí, ale pro dítě může být tato disociace někdy matoucí. V situaci, že si zrovna chtějí hrát s hračkou opačného genderu nebo vybírají oblečení prioritně určené pro druhé pohlaví, je na ně pohlíženo s podivem a otazníky o budoucí sexuální orientaci.

3.3. Teorie psychosexuálního vývoje

Autorem nejznámější teorie je Sigmund Freud, který ve své teorii identifikace uvádí, že dítě během svého vývoje prochází několika stádii vývoje. První rok věku je označován jako orální stadium, kdy dítě saje mléko a postupně zkoumá nové věci jejich strkáním do úst. Během druhého a třetího roku věku se do popředí důležitosti dostává anální zóna, dítě se učí ovládat své vyměšovací potřeby, učí se hygienickým návykům. Vývoj dětí obou genderů je v těchto dvou fázích velmi podobný, a to především proto, že většinu péče o dítě do tří let zastává matka, která prozatím určuje stereotypy chování pro oba gendery.

Okolo čtvrtého roku věku dítěte nastává další fáze vývoje – falické. Během tohoto období si je dítě plně vědomo svých genitálií a odlišností od druhého genderu, a tak přizpůsobí své chování pohlaví, ke kterému přísluší. Vzorce chování se tak začínají naplno lišit a dítě začne kopírovat vzorce chování od rodiče stejného pohlaví. Důležitým milníkem u chlapců v tomto období je, aby se odpoutal od vzorců matky, které mu byly po celou dobu ukazovány a začal se chovat po vzoru otce. V této době se může rozvinout tzv. Oidipovský komplex, kdy může mít láska chlapce ke své matce sexuální podtext a svého otce bere jako soupeře. Za normální situace se chlapec postupně ztotožní

s otcem a přijme jeho mužskou roli. Asi od pěti let nastává období latence, období relativního klidu, které končí pubertální bouří.

Dítě se během prvních let života učí, jak jsou role v domácnosti rozděleny, a učí se genderovým rolím a zavedeným stereotypům, např. kdo pečuje o domácnost, kdo o dítě, kdo finančně zabezpečuje. Je důležité poznamenat, že formát úplné rodiny matka – otec – dítě je součástí trojúhelníku, který má dítě zakódovaný. Jak již bylo zmíněno, ve vztahu syna k matce může být na určitou dobu otec překážkou a rušivým elementem, ale postupně dojde ke správné identifikaci. Dítě bez otce tedy nemá dostatečnou motivaci pro jakési překonávání a souboj rolí a ví, že má matku pouze pro sebe. Nepřítomnost otce tedy výrazně mění vztah dítěte vůči matce, protože potenciální sok chybí. Tato absence především u předškolních dětí může způsobit následnou nedostatečnou emoční vyzrállost, sklony k deviaci, nedostatečné sebevědomí.

4. Výchova dítěte v předškolním věku

„...Děti nejvíc vychováváme, a to většinou kupodivu docela dobře, když na to vůbec nemyslíme ...“²¹

4.1. Předškolní věk

- je období po třetím roce života, které končí nástupem do školy, je pro něj typická neustálá duševní i fyzická aktivita, jejímž důsledkem je absorbování základních životních zkušeností. Právě v tomto období se tvoří základní kameny dalšího vývoje osobnosti dítěte. Jedná se o jedno z nejdůležitějších životních období, dítě jako houba nasává obrovské množství zkušeností, vytváří si základní vzorce chování, komplexně se rozvíjí. V pěti až šesti letech již dítě postupně dozrává v oblasti tělesné, emoční, sociální a intelektové. V tomto věku je dítě většinou přátelské, společenské, nabývá sebevědomí. Svět se mu rozšiřuje za hranice domova, rodiny i mateřské školy, neustále se rozvíjí ve všech oblastech vývoje a zdokonaluje se.²² Pro jeho úspěšný rozvoj je nutná kombinace mnoha složek výchovných postupů, je potřeba zvládnout velké množství úkolů v rozmanitých oblastech – tělesné, rozumové, estetické, pracovní, etické atd.²³

4.1.1. Přehled základních dovedností předškolního věku

a) Zvládnutí sebeobsluhy a hygienické návyky.

Tříleté dítě se s malou pomocí obléká, umývá si ruce, udržuje čistou a s pomocí se nají

Čtyřleté dítě si čistí zuby kartáčkem, samo jí i se obléká

Pětileté dítě samo chodí na záchod, obslouží se zcela samo

Šestileté dítě si dokáže zavázat tkaničky u bot

²¹ (Matějček, Co, kdy a jak ve výchově, 1996)

²² (Vágnerová, 2002)

²³ (Štverák, 1983)

b) Rozvoj řeči

Nejprve se rozvíjí funkce regulativní (dítě rozumí) a poté expresivní (dítě mluví). V tomto období se rozšiřuje dětský slovník, děti mají rády hádanky, jsou zvědavé, z pohledu dospělých se zdá, že je to období nekonečných otázek „Proč? Co to je?“. S knihou je dobré pracovat od tří let věku, kdy je vhodné číst básničky, kratší příběhy, během četby je třeba odpovídat na mnohé otázky. Souvislejší text dítě zvládá zhruba od 5. roku věku, dokáže převyprávět čtený text. Dítě se učí opakováním a přejímáním slov, je typické, že velmi rádo říká, co se mu zakazuje a co nesmí říkat, proto pozor na projevy vulgárními slovy.

c) Rozvoj socializace

Dítě se učí navazovat kontakty s cizími lidmi, začlenit se do společnosti vrstevníků. Rodina je v primární socializaci dítěte zásadní, rodiče přenáší na dítě své vlastní – pozitivní i negativní – zkušenosti ze svého dětství.

d) Rozumový vývoj

Dítě se učí poznávat tvary a barvy, rozvíjí prostorové vnímání, chápe pojmy jako hloubka, výška... Rozvíjí se vnímání času, i když dítě ještě nechápe pojem hodin. Rozvíjí fantazii – oživuje hračky, pro něj nepochopitelné jevy si dokáže vysvětlit např. jako kouzlo. S tím souvisí i lhaní, často si dítě raději vymyslí historku, které samo věří, aniž by chtělo cíleně lhát.

e) Rozvoj motorické zručnosti

V předškolním věku dochází k vývoji kresby od jednoduchých čar ke složitější tvorbě

- Kresba

Tříleté dítě nakreslí kruhu podle předlohy

Čtyřleté dítě napodobí postavu (“hlavonožec”)

Pětileté dítě nakreslí čtverec dle předlohy a postava dostává větší podobnost

Šestileté dítě dokáže nakreslit běžné věci (dům, strom, květinu)

- Lateralita

Kolem čtvrtého roku věku se ustaluje pravorukost či levorukost, je vhodné sledovat, jakou ruku dítě dominantně používá, ale nedoporučuje se jej na jednu ruku přeučovat

f) Rozvoj smyslového vnímání

Dítě nemusí být nijak vyhraněné, ale setkáváme se i s dětmi, které upřednostňují vnímání jednoho smyslu.

- zrakové vnímání – rády si prohlíží obrázky
- sluchové vnímání – upřednostňují mluvené slovo, zpívání.
- dotykové – upřednostňuje motorické aktivity

g) Rozvoj v oblasti citu a porozumění

h) Rozvoj a podpora vůle (Marshmallow test)

4.2. Období hry

Cesta rozvoje dnešních dětí je náročná a složitá, často sešněrována množstvím konvencí, hranic a norem, je vytyčena velmi přímočaře. Dítě je často směřováno jen určitou cestou bez možnosti získávání mnohých zkušeností z chyb, bez nutnosti se rozhodovat a překonávat překážky. Je třeba se vyvarovat situace, kdy dítě pociťuje tlak na stoprocentní plnění povinností a účelně stráveného času bez množnosti jednat spontánně. Jedním ze základních kamenů dobré výchovy je najít rovnováhu mezi nezbytně nutným dodržováním hranic, které s sebou přináší výchova, a svobodným rozvojem osobnosti.

4.2.1. Hra jako nástroj výchovy a rozvoje dítěte

Hra představuje nejpřirozenější způsob poznávání nových situací, podnětů, díky ní může dítě zkusit nové věci, pracuje s novými zkušenostmi a může si vyzkoušet řešení problémových situací. Při hře se stírá rozdíl mezi realitou a fantazií, děti rády zůstávají ve svém bezpečném světě fantazie. Hra navozuje emoce i další nové pocity – dítě se setkává s nervozitou, soutěživostí. Hra významně napomáhá k rozvoji řeči, zdokonaluje tělesné dovednosti, rozvíjí a zdokonaluje se socializace a mezilidské vztahy. Děti hru berou jako dominantní denní pracovní činnost.

Nestačí ovšem dítě obklopit množstvím různorodých hraček a nechat jej hrát samo, je nutné se do hry s dítětem zapojovat, přistoupit na jeho pohled na věc, zapojit se do světa fantazie dítěte. Při hře nenásilně rozvíjíme nejen fantazii, ale cíleně rozvíjíme i další oblasti.

4.2.2. Aplikace hry podle věku dítěte

- a) dítě ve věku 3-4 let – děti si rády hrají samy, nepotřebují vrstevníky, mají tendenci napodobovat své okolí. Při střetu se svým vrstevníkem vzniká rivalita, dítě odmítá půjčovat hračky, nechápe, proč by se jich mělo vzdát.
- b) dítě ve věku 5-6 let – hra dítěte se stává dokonalejší, zakládá se na světě fantazie, dítě rádo tvoří, rozvíjí svoji kreativitu, hra s vrstevníky se mu stává zajímavou, projevuje soutěživost. I přes mnohé konflikty vznikající ve skupině dětí je takový zkušenost velmi přínosná, děti se učí prosadit své názory, učí se toleranci, stejně tak se učí některé věci či aktivity odmítat.²⁴

4.3. Co je normální?

Každý z nás je trochu jiný, má různou povahu, rád dělá jiné věci. Chování dítěte ovlivňuje především jeho osobnost. Je obtížné definovat normální chování dítěte, určit, co je v daném věku normou a co se již normě vymyká.

²⁴ (Koťátková, 2008)

Je běžné, že to, co je pro jednoho rodiče zcela normální chování, jiný rodič již považuje za zcela nepřijatelné. Ve svém vývoji dítě potřebuje všechno vyzkoušet, získávat zkušenosti, na kterých bude stavět, a tím se rozvíjet. Současně je ale třeba mu dát rozumné hranice, za které nelze jít. To je dle mého názoru princip zdravé výchovy dítěte – nechat dítěti dostatečný sociální, duchovní prostor, dát mu možnost dělat chyby, ke kterým musíme být tolerantní, ale současně je třeba být důslední v dodržování předem stanovených zásad. Cílem výchovy by tudíž neměla být slepá poslušnost a bezmyšlenkovité podřízení se názoru vychovávajícího, ale za hlavní cíl dobré výchovy považuji postupný vývoj zdravě přemýšlející, samostatné osobnosti se zakódovanými návyky správného chování. Všechny děti potřebují pocit bezpečí, musí vědět, že jsou pro dospělé důležité, že musí mít jejich pozornost. Pokud se jim takových pocitů nedostává, přichází poruchy chování. Ale v případě, že jsou jim předložena pevná pravidla, získávají jistotu v tom, co mohou očekávat.

4.4. Základní předpoklady dobré výchovy předškolních dětí

- pravidelný režim – pravidelný čas na jídlo, spánek, hry.
- komunikace – vysvětlování způsobem přiměřeným věku.
- stanovení pevných pravidel a jejich dodržování.
- správné řešení situace, kdy dítě daná pravidla poruší. Snaha porušovat pravidla je pro děti typické, zkouší tím “kam až mohou zajít”
- nesnažit se být otrokem svého dítěte, v pravidlech by měly být zakotveny i jisté povinnosti dítěte (např. teď ti přečtu pohádku, pak si budeš chvíli hrát sám a já uvařím).

V předškolním období patří mezi nejčastější problémy záchvaty vzteku, nevhodné či agresivní chování. Jedním z důvodů takového chování je touha po pozornosti, proto je velmi efektivním (i když pro rodiče náročným) způsobem zachovat klid a tyto projevy ignorovat. Je nutné si uvědomit, že i negativní pozornost (křik, síla a převaha nad dítětem) je pozornost.

Neznamená to ale, že by dítě nemělo nést za své chování následky, mělo by vědět, co bude následovat po porušení jasně daných pravidel. Na druhou stranu je dobré dítě opakovaně chválit za vhodné chování.

4.5. Odměna a trest

Existuje celá řada technik, jak přimět dítě dodržovat námi určený vzorec chování. Výchovné prostředky "odměna a trest" jsou ve výchově využívány od nepaměti. Odměna slouží jako zdroj motivace při splnění daných požadavků nebo při správném pochopení vzorce chování. Nemělo by se jednat jen o věci materiální, dítě velmi kvituje zejména pochvalu, u malých dětí se velmi osvědčují výchovné prostředky vázané na příjemné tělesné prožitky.

Ronald Morrish uvádí jako největší odměnu pro dítě to, že s ním trávíme čas, sdílíme zážitky, projevíme zájem o jeho aktivity a hry.²⁵ Bohužel v dnešní hektické době se poměrně často stává, že místo trávení společného času s rodiči, děti sledují pohádky v televizi. Možná i toto je příčinou toho, že v některých rodinách nedochází ke vzniku kvalitního vzájemného vztahu plného důvěry a lásky, který je pro dítě nezastupitelný, protože mu dává pocit jistoty a bezpečí.

Každý z nás touží být pochválen a zažívat pocit „dobře odvedené práce“. Právě pochvaly v dětech zvyšují sebevědomí, postupně již nejsou tak závislé na pochvale druhých, umí samy sebe pozitivně ocenit. Pokud chceme dítě odměnit materiálně, mělo by se jednat o maličkosti, necháme je se z nich radovat. Přílišné udělování velkých odměn může vést ke lhostejnosti a děti je mohou začít brát jako samozřejmost.²⁶

I trest má ve výchově své důležité místo, učí dítě nést odpovědnost za jeho chování a rozhodování. Nesmí být ale nikdy jediným prostředkem výchovy. Při uplatňování metody odměny a trestu je třeba dbát na věk dítěte, nesmí se používat nadbytečně. Dítěti je třeba srozumitelně vysvětlit, z jakého důvodu je trestáno, jen tak se u něj neobjeví pocit křivdy.

²⁵ (Morrish, 2009)

²⁶ (Melgosa, 2003)

U malých dětí je také vhodné, aby trest následoval co nejdříve po “prohřešku”, aby si její dítě ještě pamatovalo. Zvláštní pozornost si zasluhují tresty fyzické. Dá se říct, že mají svůj význam u malých dětí, které nejsou schopné vnímat význam slovní výtky. Mělo by se vždy jednat o trest přiměřený a uvážlivý, např. lehké plácnutí přes ruku. Postupem času by měl fyzický trest z výchovy zcela vymizet. Další možnou formou trestu je zákaz, používá se především u starších dětí. Aplikace přísných trestů vede paradoxně k většímu vzdoru a agresivitě, proto pokud je nutné trestat, je dobré stupňovat je dle závažnosti prohřešku. Důležitou podmínkou efektivity trestu je také důslednost a stejný postup obou rodičů, případně rodičů a prarodičů.²⁷

4.6. Výchovný styl

Způsob, jak rodiče vychovávají své děti, je součástí jejich životního stylu, který v sobě zahrnuje podmínky sociokulturní a tradice výchovy. Existuje tolik názorů na výchovu dětí, že se nelze striktně držet jedné linie, jsem přesvědčena, že žádná forma výchovy není ta nejlepší, každá má své větší či menší výhody nebo úskalí. Je ale zcela markantní, že vnímá-li dítě, že ho rodiče milují, že ho akceptují jako rovnoprávného člena rodiny, přijímá přiměřené požadavky rodičů s klidem a pocitem bezpečí, je to pravděpodobně optimální výchovné prostředí pro rozvoj dítěte. Tento princip výchovy klade důraz na povzbuzování dětí k samostatnosti, odvaze, nebojácnosti již od útlého věku a tvrdí, že by děti neměly trpět nedostatkem rodičovské lásky, vřelosti a porozumění.²⁸

Jak jsem již zmínila, dítě potřebuje dospělé, kteří mu projevují lásku a ukazují hranice, jasně dané mantinely u dítěte nazují pocit bezpečí a jistoty. Ilona Gillernová ve své práci “Způsob výchovy v současné české rodině” popisuje emoční vztah dospělých a dětí a tzv. výchovné řízení, které se podílejí na rozvoji osobnosti a vzorci chování předškolních dětí.²⁹

²⁷ (Matějček, Po dobrém nebo po zlém?, 2007)

²⁸ (Matějček, Rádci pro rodiče a vychovatele, 1994)

²⁹ (Gillernová, 2004)

4.5.1. Kvalita emočního vztahu v rodičovské výchově – dělení

- a) Kladný emoční vztah – převažují příjemné pocity z prožívání společných chvil, radost, láska, pohlázení. Dospělý dokáže dítěti naslouchat.
- b) Neutrální emoční vztah – projevy kladných a záporných emocí jsou vyrovnané, často se s tímto vztahem setkáváme u situace, kdy jeden z rodičů je pozitivní a vstřícný, nicméně druhý odmítavý, bez zájmu.
- c) Záporný emoční vztah – dítě v rodině necítí pozitivní vnímání sebe sama, není přijímáno s radostí, jeho projevy nejsou vyslyšeny, nevnímá ze strany rodičů lásku. Velmi nebezpečná je situace, kdy se v rodině s více dětmi upřednostňují potřeby jednoho dítěte před ostatními, které se poté cítí nemilovány. Do popředí se dostává argument “nedá se měřit všem stejně” Východiskem z této situace je společné trávení času, kdy každé z dětí se v určitém období cítí být na vrcholu pozornosti rodičů. Není důležité, jak dlouhou dobu rodiče s dětmi stráví, ale jak efektivně společný čas využívají.

4.5.2. Formy výchovného řízení – kladení nároků na dítě

- a) Silné řízení – velké množství úkolů a požadavky na dítě, které je přísně kontrolováno. Dítě má minimální prostor pro samostatnost, dospělý za dítě rozhoduje, po dítěti požaduje jen ty nejlepší výkony bez přihlídnutí k jeho možnostem a schopnostem.
- b) Střední řízení – přiměřená míra nároků na dítě přizpůsobená věku a schopnostem dítěte
- c) Slabé řízení, které je typické minimem požadavků a úkolů bez důslednější kontroly. Dítě je samostatné, může projevovat jakákoli aktivitu, ale chybí mu schopnost dosahovat cílů a rozvíjet trpělivost a vytrvalost.
- d) Rozporné řízení – na dítě jsou nároky kladeny, ale chybí jakoukoli míra kontroly, děti jsou v tomto systému zmatené, ač mají daná jasná pravidla a úkoly, při jejich nedodržení nepřichází žádná reakce.

4.5.3. Základní typy výchovy podle výchovného řízení

Jednotlivé typy se vzájemně kombinují, z nich vychází jednotlivé vlastnosti osobnosti, např. při kladném emočním vztahu, zvláště v kombinaci se středním výchovným řízením, se příznivě vyvíjí zejména svědomitost a cílevědomost dětí. Při silně záporném emočním vztahu, zvláště v kombinaci s extrémně silným výchovným řízením, se posiluje labilita dětí, jejich nesevědomitost a nedostatek vytrvalosti.

Rozlišujeme 3 základní typy výchovy:

- a) Autoritářská výchova – jsou pro ni typické příkazy, zákazy, hrozby a tresty bez ohledu na potřeby dítěte. Dítě je zahrnováno množstvím požadavků na jeho chování, o kterých je vychovatel přesvědčen, že jsou jediné správné, a nedává dítěti prostor k vyjádření jeho názorů. V dítěti může vznikat pocit úzkosti, strachu, ale i agresivity, v pozdějším období je důvodem odmítání vychovatele jako autority.
- b) Liberální výchova – vychovatel má k dítěti velmi laxní přístup, neklade na dítě žádné nároky, a pokud ano, téměř nikdy nedochází ke kontrole jejich splnění. Dítěti zcela chybí jasné mantinely a neřídí se pravidly, která uznává společnost. Dítě velmi postrádá pocit jistoty a bezpečí.
- c) Demokratická výchova – pro dítě nejlepší, pro vychovatele nejtěžší. Pravidla vytváří s přihlédnutím na potřeby dítěte, stávají se z nich partneři, dbá na plnění povinností a pravidel. Dítě je bráno jako plnohodnotný člen rodiny.³⁰

4.5.4. Různorodé pedagogické názory na výchovu předškolních dětí

Problematikou předškolního věku a výchovou dětí v tomto období se zabývalo mnoho pedagogů. Mezi nejvlivnější průkopníky předškolní výchovy v Evropě a Severní Americe patří Friedrich Fröbel, Rudolf Steiner, Kevin Leman a italská pedagožka Maria Montessori, moderní pedagogické metody

³⁰ (Gillernová, 2004)

v Česku propaguje Kateřina Králová. Z mnohých pedagogických metod bych zdůraznila následující:

4.5.4.1. Základní principy výchovy podle M. Montessori

Dítě je tvůrcem sebe samého – přestože je dítě ovlivňováno prostředím, samo určuje, které podněty, jakým způsobem a kdy ovlivní jeho jednání. Významná je vnitřní motivace, současně je kladen důraz na rozvoj sebeovládání, sebedisciplinu.

Pomoz mi, abych to dokázal sám – úkolem dospělých je to, aby dítě vlastními silami a svým tempem získávalo nové vědomosti a dovednosti, vrůstalo do světa, který ho obklopuje. Má svůj vlastní vnitřní život, který vyjádří za příznivých podmínek. Výchovu a vzdělávání dítěte je třeba začít od toho, co již dítě umí a zná, nikoli od něčeho, co neumí.

Ruka je nástrojem ducha – důraz kladen na spojování tělesné a duševní aktivity. Vzájemné působení tělesné a duševní aktivity se musí promítat i do procesu učení.

Polarizace pozornosti – dítě je schopno soustředit se intenzivně a dlouhodobě na práci, která ho zaujme. Polarizace pozornosti je základem učení.³¹

4.5.4.2. Výchova ke kázni, již učí sám život podle Kevina Lemana

Není třeba, aby děti měly dokonalé rodiče, ale je nutné, aby si rodiče na své děti udělali čas a věnovali se jejich výchově. Výchova ke kázni je důsledný, rozhodný a uctivý způsob, jak vést děti ke kázni, ale netrestat a jak děti milovat, nikoli rozmazlovat. Základem tohoto způsobu výchovy je láska.

Sedm zásad kázně, již učí sám život:

1. Uplatňovat přirozenou autoritu – pokud připustíme, aby se doma točilo vše kolem dětí, jsou pak tyto děti rozčarovány v běžném světě, kdy tomu tak není. Pokud dítě uznává své rodiče jako autoritu, bude ochotno v budoucnu přijmout i autoritu u ostatních osob.

³¹ (www.wikipedia , nedatováno)

2. Učit děti zodpovědnosti za jejich chování, neustále zdůrazňovat, že chování dětí má své důsledky – pozitivní i negativní
3. Dítě učí sám život
4. Dávat činům přednost před slovy
5. Dávat dětem dobrý příklad v chování vlastním, určovat přesné povinnosti a očekávání.
6. Být důsledný ve svých rozhodnutích, vysvětlit dítěti svůj postoj.
7. Vztahy jsou důležitější než pravidla – pravidla musí být vyjádřením vztahů, které v rodině panují. Musí vyjadřovat nejen to, jaké chování od jednotlivých členů očekáváme, ale i tím, jak si prokazují lásku³².

4.5.4.3. Výchovný vzorec pedagožky Kateřiny Králové

Tzv. nevychova je jeden z nejznámějších výchovných stylů v České republice. Kateřina Králová tvrdí, že místo poslušnosti mají děti a rodiče spolupracovat, mají mít mezi sebou silný partnerský vztah a děti vychovávat formou komunikace a pochopení jeden druhého, což by mělo vést k oboustranné domluvě a spokojenosti. V tomto případě je třeba se vzdát tradiční formy výchovy, neexistují žádná pravidla ani hodnocení formou odměn a trestů.³³

4.6. Vstup dítěte do předškolního zařízení

„Všechno, co opravdu potřebuji znát, jsem se naučil v mateřské škole.“ (R. Fulghum)

Jedna ze zásadních životních změn nastává pro dítě v předškolním věku ve chvíli, kdy se má odpoutat od bezpečí kruhu rodiny a začít pravidelně navštěvovat předškolní zařízení. Je zcela zásadní i z pohledu výchovy dítěte, mimo vychovatelů v rodině totiž nastupuje další autorita v podobě učitele v mateřské škole.

³² (Leman, Jak vychovávat děti a nepřijít o rozum, 2011)

³³ (Králová, 2013)

4.6.1. Historie MŠ

První předškolní zařízení vznikají začátkem 19. století. Ta byla určena pro děti matek pracujících v manufakturách, byly to spíše opatrovny než vzdělávací zařízení. V Čechách se otvírá první mateřská škola 1. března 1832 v Praze, jejím zakladatelem byl Jan Svoboda, škola měla velmi propracovaný systém, děti měly daný přesný režim, stejné oblečení, staral se o ně lékař.

Učitelské povolání bylo dříve zcela výsadou mužů, muži vychovávali, ženy se staraly o blaho dětí. Do výchovy se ženy zapojily až mnohem později, první učitelky ve školách se objevují kolem roku 1870. Z původních opatrovnic, které prošly jednoletým kurzem, se začínají formovat vzdělané pěstounky – učitelky: Tyto plní i funkci vzdělávací a zapojují se do mateřských škol.³⁴ Na rozdíl od doby před téměř 200 lety je v dnešních mateřských školách mužského personálu jen hrstka (dle statistiky ČSÚ jich ve školním roce 2011/2012 bylo 0,3 %), dětem zcela chybí mužský vzor v této rovině. Učitelství v mateřské škole je velmi feminizovaný obor, muži jsou v kolektivech přijímáni s nadšením, nicméně někdy se jejich vrozená tendence některé zažitě postupy měnit nesetkává s úplným pochopením. Často také tito muži dostávají nálepku zženštilosti, což vede k dalšímu zhoršení situace v počtu mužských učitelů v předškolních zařízeních. V kombinaci s nízkým finančním ohodnocením pak tito pedagogové z MŠ často odchází za jiným zdrojem příjmů a lepší pracovní pozicí. V této situaci vidím velký handicap, zvláště s ohledem na to, kolik dětí v dnešní době vyrůstá v neúplných rodinách, kde chybí přirozená mužská autorita.³⁵

4.6.2. Výchovné principy v mateřské škole

Předškolní dítě potřebuje kolem sebe osoby, které jej doprovází v jeho světě fantazie, vstupují do jeho her jako rovnocenný partner, pomáhají mu rozklíčovat neznámé situace, podporují ho v řešení problémů. To vše by mělo dítěti, kromě rodičů, nabízet i prostředí mateřské školy. Jak jsem již

³⁴ (Štverák, 1983)

³⁵ (Fárová, 2015)

mnohokrát zmínila, nikdy nesmí být potlačena individualita dítěte, i ve skupině dětí je třeba na ně nahlížet jako na osobnosti, které je třeba korigovat při cestě životem.

Učitel má i dnes roli vzdělávací a výchovnou, v roli vzdělávací informuje, motivuje, rozvíjí, ale v roli výchovné, jak již z názvu vyplývá, učitelky ve škole často suplují mateřskou roli, děti si přichází pro pohlázení i pochopení. K tomu je třeba vytvořit mezi dětmi a učitelkou důvěrný vztah, který se částečně přenáší z rodiče.

Mimo tyto dvě výše zmíněné funkce by měl mít učitel v mateřské škole schopnost ukotvit v dítěti tendenci ke zdravému stylu života, který patří mezi základní předpoklady kvalitního životního stylu. Životní styl našich dětí se v poslední době zásadně mění k horšímu, stačí se jen podívat, kolik dětí v předškolním věku se zabavuje tabletem, začínají hrát hry na počítačích, fascinovaně sledují cokoli v televizi, kolik jich sedí před fastfoodovými stánky. Stále menší množství dětí sportuje a tráví čas aktivitou venku, děti mají vadné držení těla, přibývá obezity. Právě návyky, které dítě přijímá v dětském věku jsou pro další život zásadní. Zdravý jedinec v dobré kondici je základním předpokladem ke všeobecnému rozvoji osobnosti

Na rozdíl od genetické výbavy, sociálního a životního prostředí, které buď nelze ovlivnit vůbec nebo jen částečně, zdravý způsob života lze ovlivnit zásadním způsobem, proto má ve výchově a vzdělávání dětí velký význam.

Mezi základní principy zdravého životního stylu patří:

- pravidelný denní režim
- dostatek spánku
- pravidelné stravování kvalitní stravou
- dostatek pohybové aktivity – sportování, aktivní trávení volného času
- dodržování hygienických zásad – péče o tělo, o čistotu oblečení, obuvi
- duševní pohoda, dobré mezilidské vztahy
- vyvarování se škodlivým vlivům prostředí – pobyt ve znečištěném prostředí, pasivní kuřáci, ochrana před úrazy

4.6.3. Nekomplikovaný nástup do mateřské školy

Výchova v mateřské škole by měla úzce navazovat na principy výchovy v rodině. Ne vždy je takto úzká spolupráce snadná, někdy dochází k různým pohledům na výchovu dětí, proto je vhodné ještě před nástupem do MŠ zjistit o jejich způsobech výchovy co nejvíce, pročíst reference, vést dialog s učitelským sborem, předškolní zařízení navštívit a třeba i nechat dítě si na chvíli pohrát s dětmi ve třídě.

Jak tedy dítě připravit na zásadní změnu v jeho životě?

- zvykat na odloučení již před nástupem do školky (říci mu, že odcházíte a ujistit ho, že se vrátíte)
- vést dítě k samostatnosti v oblasti hygieny, oblékání a jídle
- vyjádřit pochopení z jeho obavy z nástupu do školy, ale vyslovit jistotu, že to zvládne, zvýšit sebedůvěru dítěte
- při pláči dítěte po příchodu do školy být vstřícný, ale důsledný, neprotahovat dobu loučení, vždy zopakovat, že se vrátíte. Je vhodná určit časový interval – dítě nezná hodiny, proto je vhodné se v čase orientovat např. podle činností (přijdu po obědě...)
- dát s sebou dítěti něco z domova
- poskytnout zpětnou vazbu po příchodu domů z mateřské školy, ptát se, co dítě celý den dělalo, jaký byl oběd atd.

5. Význam otce v současné rodině a jeho vliv na předškolní dítě

„Nejlepší, co může otec udělat pro své dítě, je učinit jeho matku šťastnou“³⁶

Obraz dnešní moderní rodiny je oproti období před několika desítkami let zcela jiný. V dřívějších dobách role otce končila početím dítěte, pak následovala poměrně dlouhá doba, během níž se dítě narodilo, matka se o něj starala a vychovávala jej, aniž by k této výchově byl přizván otec, ten dítě začal vnímat až ve chvíli, kdy bylo schopno např. pomoci při práci v hospodářství. Jak se vyvíjela role ženy v historickém kontextu a její boj za rovnoprávnost a emancipaci byl úspěšným, role otce přestala být ve vztahu k dítěti opomíjena.

5.1. Současný svět otců

Už před narozením dítěte může budoucí otec doprovázet svoji partnerku na ultrazvukové vyšetření, kde svého potomka vidí, může být přítomen jeho zrození, kde se často stává pro rodičku velkou oporou, po narození je mu novorozenec vkládán do náruče. *“Během kojeneckého věku dítě tátu nepotřebuje jen zdánlivě. I když ho krmí nanejvýš z lahve, posílá mu signály tím, jak se tváří, jak na něj mluví, jak ho drží. Dítě si ho prohlíží, slyší, očíhává, stává se „jeho člověkem“. Když pak matka dítě přestane kojit, je tátu tím prvním, kdo může nastoupit do služby jako rovnocenný pečovatel. Krmí-li otec dítě z lahve, dělá to stejně citlivě jako matka a dítě vypije stejné množství mléka, jako když ho krmí ona“.*³⁷

Raný a předškolní vývoj dítěte nezávisí zdaleka jen na matce. Neznamená to, že by matka sama nedokázala vychovat dobře vyvinuté dítě s množstvím pozitivních vlastností. Nicméně otec učí dítě novým dovednostem, manuálními činnostmi, vybízí k různým hrám, které podporují tělesnou schopnost a duševní odolnost. Zatímco maminky mluví dětmi v jednoduchých, srozumitelných větách, tatínkové používají nevědomky

³⁶ (Matějček, Rádci pro rodiče a vychovatele, 1994)

³⁷ (Vliv rodinného prostředí na utváření osobnosti, 2004)

mnohem složitější mluvu, a tím se u dítěte lépe rozšiřuje slovní zásoba. Přítomnost otců, možná díky pocitu jistoty a bezpečí v jeho společnosti, také pozitivně ovlivňuje začleňování dítěte do sociálního prostředí – kroužku, sportovního klubu, mateřské školy. U dětí, které jsou vychovávány aktivním otcem, je zpravidla prokázáno vyšší IQ, jsou méně nemocné, psychicky více odolné a mají mnohem menší sklony k delikvenci, užívání drog a agresi. V dospělosti pak takové dítě zažívá mnohem spokojenější a pevnější vztahy.

5.1.1. K čemu děti potřebují tatů – pohled dětí

Stále více dětí vyrůstá jen s matkou, v mateřské škole je téměř výhradně paní učitelka a v ordinaci dětského lékaře muže najdeme opravdu jen výjimečně. Absence mužského vzoru se stává normou. Jak děti vnímají mužský vzor? Dle mého názoru si jeho důležitost uvědomují v těchto oblastech:

Trávení společného volného času

Protože většinu času v předškolním věku tráví děti se svou matkou, podvědomě touží trávit nějaký čas s mužským elementem, pravděpodobně z důvodu odlišných schopností, aktivit, způsobu řešení situací. Takto strávený čas je důležitý nejen pro chlapce, kteří z něj čerpají svůj osobní vzor, ale i pro děvčátka, která by se měla seznámit s mužskou duší, jen tak dokážou v budoucnu dostatečně chápat svého partnera a mužské postoje k životu. Bez reálné přítomnosti muže v rodině je těžké pochopit mužskou roli v rodině, což může mít za následek problémy v budoucích vlastních rodinách.

Podpora mužské a ženské role

I malé děti si jasně uvědomují, že pro maminky jsou některé práce fyzicky náročné. Neznamená to, že by je maminka nezvládla, že jsou nad její síly, nicméně co je pro maminku obtížné, to dokáže zařídit tatínek, dědeček či jiný muž velmi lehce. I v tomto případě nastupuje důležitost mužského vzoru.

Finanční přínos pro rodinu

Děti v předškolním věku, které jsou ve většině případů v prvních letech svého života vychovávány matkou, si uvědomují, že je to otec, kdo chodí do zaměstnání a přináší domů peníze. Tudíž je to v jejich očích on, kdo finančně zajišťuje rodinu, a díky tomu se dítěti dostává pro ně důležitých věcí (mobil, tablet, drahé hračky...) Životní úroveň je závislá na finančních možnostech rodičů. Finanční situace zásadně ovlivňuje dětství dítěte, ale také jeho vztah k financím v dospělosti. Dítě dobře finančně zajištěných rodičů často pociťuje absenci svého zaměstnaného otce. Na druhou stranu dítě samoživitelky nebo rozvedené matky často obtížně soudně vymáhající výživné nezažije „luxus“ zahraniční dovolené nebo množství drahých hraček a elektroniky. U těchto dětí se vyvíjí silné sociální cítění a není náhodou, že se při volbě profese rozhodují pro tzv. pomáhající profesi a stávají se lékaři, sociálními pracovníky, učiteli.

Bez ohledu na to, jak je matka schopná dítě chránit a zastat se ho v situaci, kdy je mu křivděno či ubližováno, s radostí využívá situace, kdy se může schovat pod tatínkova křídla, nikoli za matčinu zástěru. Nachází v otci svého ochránce a je schopno ho napodobovat.³⁸

5.2. Selhávající otec

I přes veškerou svou snahu matka nahradit otce v případě selhávání jeho otcovství nedokáže, je schopna dítěti nabídnout skvělý servis, mezi ní a dítětem může vzniknout láskyplný vztah, ale pokud chybí mužský vzor v rodině, dítě nemá možnost vidět, jak se muž chová v různých životních situacích, chybí mu „chlapské hry“, způsob chlapské komunikace – přátelské poštuchování, praní se z legrace.

Nicméně ve většině rozvrácených rodin mají děti i k selhávajícímu otci pozitivní vztah a touží po jeho lásce. Někdy tato touha zachází až do extrému, když se dítě touží zavděčit otci natolik, že před ním dehonestuje matku a doufá, že jej díky tomu bude mít otec konečně rád.

³⁸ (Leman, Na otci záleží, 2008)

5.3. Vliv otce na vývoj chlapce

Pro chlapce je role otce v životě zásadní především z pohledu identifikace a napodobování jeho vzorců chování a návyků. Muž vždy svého syna naučí, jak se chovat k ženám, jaký vůči nim projevovat respekt a úctu a pokud je otec správným vzorem, je z chlapce vychován muž, který je ceněným a váženým v okolí. Pokud ovšem otec v rodině chybí, nebo je selhávající, je vhodné, aby si dítě našlo svůj náhradní mužský vzor například v dědečkovi, trenérovi, strýčkovi, matčině novém příteli.

5.4. Vliv otce na vývoj dívky

Pro dívky je role otce důležitá kvůli pochopení toho, jak se má muž k ženě chovat. Dcery bez otců mají prokazatelně nižší sebevědomí a ve starším věku si hledají starší partnery, kteří jim svým způsobem otce nahradí. V životě dospívající ženy je potřeba důvěry vůči mužům, nikoli nepřátelský postoj. Pokud tedy muž již v útlém věku v rodině chybí, je zde velká pravděpodobnost, že dívka bude mít poději v muže nedůvěru nebo naopak k nim bude vzhlížet až příliš.

6. Rozpad rodin a jejich vliv na dětskou duši

Stabilní rodina a pevný vztah rodičů se zdají být v dnešní době spíš raritou než běžným jevem. V současné hektické době, při velkém pracovním vytížení rodičů, v době sociálních sítí ovlivňujících mínění i chování lidí je stále těžší stabilní a zdravý vztah udržet.

Rozvod manželství nebo partnerský rozchod má své důsledky v rovinách sociálních, etických, právních i emočních. Partneři upřednostňují své emoce a často si neuvědomují, že jejich konflikt dopadá především na děti, které jsou velmi náchylné ke vzniku frustrací a psychických poruch. Někdy je rozvod nebo rozchod partnerů třeba vnímat jako preventivní opatření, které např. v případě agresivního rodiče zamezuje vzniku hlubší frustrace druhého rodiče a především dětí, které mohou být svědky mnohdy velmi vyhocené komunikace mezi rodiči nezřídka doprovázené násilím.

U dítěte dochází ke ztrátě pocitu jistoty, vzniká nebezpečná situace, že si bude hádky rodičů a rozpad jejich partnerství dávat za vinu, a rozvíjí se pocit vlastního selhání. To může vážně ohrozit jeho další vývoj ve vlastních partnerských vztazích, zejména v oblasti vzniku nedůvěry vůči partnerovi či otažitosti, která nebude naplňovat jeho fyzické ani emoční uspokojení, což může v krajním případě vést až k osamění a skličujícím pocitům deprese a deprivace. Na druhou stranu existují i jedinci, kteří si z tohoto negativního zážitku z dětství přináší do svého partnerského života přesvědčení, že budou svou rodinu budovat v naprosto odlišných podmínkách. Je známo, že dítě snadněji přijme smrt některého z rodičů než fakt, že se rodiče rozcházejí, a to právě z důvodu, že si tento rozkol dává za vinu.

6.1. Stadia rozkolu manželství

V posledních desetiletích se setkáváme se stále se zvyšujícím počtem rozluky rodičů. Její příčinou se zdá být kromě jiného větší tolerance společnosti k rozvodům i vysoké procento nesezdaných párů vychovávajících děti, u nichž je rozchod mnohem snazší než v manželství. Stále častěji partneři tímto

definitivním krokem řeší i běžné partnerské spory bez ohledu na následky, které to jejich společnému potomkovi přinese. Podle posledních údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2019 celkově registrováno 24 100 ukončení manželství, z nichž 59 % se týkalo nezletilých dětí, celkem byla zasaženo 22 600 dětí. Rozpad vztahu nesezdaných rodičů pak toto číslo významně zvyšuje. (Leman, Na otci záleží, 2008)³⁹

6.1.2. Stadia rozpadu manželství

Dle Dunovského můžeme hovořit v teoretické rovině o třech stádiích rozchodů manželství:⁴⁰

Manželský (rodinný) nesoulad – vzniká z menších rozporů, kdy partneři nejsou ochotni hledat společné kompromisy ani posléze rozpory řešit.

Tento rozpor nebývá nikým diagnostikován a z větší části je zvládnutelný.

Pouze pro menší část manželství má tento nesoulad fatální následky, které vedou k rozvratu manželství.

Manželský (rodinný) rozvrat – o manželském rozvratu hovoříme v případě, kdy se již dotýká emoční, ekonomické i výchovné části partnerství.

Může se projevovat ve dvou formách:

Akutní fáze – vyvrcholení konfliktu z krátkodobého hlediska

Dlouhodobý nesoulad – tato fáze přechází až v rozvod manželství.

Rozvod – k tomuto krajnímu řešení by měli partneři přistoupit až v případě,

že vyčerpali všechny pokusy o záchranu manželství. K záchraně

partnerského svazku přispívá i odborná pomoc v podobě rodinných

poradců či psychologů, kteří by se měli stát prostředníkem mezi

znesvářenými stranami a vytvořit podmínky pro znovuoživení kvalitního

partnerského soužití. Podmínkou je, aby oba z páru byli tomuto cíli

nakloněni.

Za rozvod považujeme „*formálně právní ukončení manželského vztahu*

dvou jedinců, je krajním řešením v procesu rozvratu manželství. K rozvodu

³⁹ (Zpráva o rodině 2020, 2020)

⁴⁰ (Dunovský, 1999, str. 209)

dochází na základě podání návrh na rozvod, poté proběhne rozvodové řízení, ukončené pravomocným rozhodnutím soudu.“ V případě rozvodu tedy hovoříme o právnickém termínu, který označuje oficiální rozvrat manželství. Do celého procesu se kromě soudu a právních zástupců obou stran přidává také oddělení péče o dítě místních úřadů apod.

6.1.3. Rozpad rodiny při nemanželském soužití

Současný trend existence rodičů neochotných uzavřít manželství ani při narození společného dítěte usnadňuje jejich rozchod. Hamplová ve svém výzkumu „Děti bez manželství nebo bez otců?“ uvádí, že právě u vztahů, které nebyly stvrzené manželstvím, dochází k častějšímu rozcházení a následnému nezájmu otce, který pak absentuje v celé výchově dítěte od začátku jeho života. Článek dále také poukazuje na fakt, že nezájem vůči dítěti a nesoulad s matkou dítěte mají spíše otcové s nižším vzděláním.⁴¹

Závěrem práce Hamplové je, že mezi lety 1999 až 2005 došlo k rapidnímu nárůstu dětí, které jsou narozené mimo manželství. Z výzkumu také vyplývá, že nemanželské děti se rodí častěji ženám s nižším vzděláním, které mají menší šanci se vdát, naopak ženy s vysokoškolským diplomem mají největší šance na svatbu brzy po porodu, nebo být vdané již před porodem. Důvodem můžou být sociální normy, které uznávají spíše vzdělanější lidé, a nátlak veřejnosti na správný obraz rodiny ve společnosti, který zahrnuje sňatek před početím dítěte a až následné početí.

Někdy je důvodem proč ženy z méně vzdělaných vrstev zůstávají s dětmi samy, například i motivace ke zvýšení bonity rodiny v podobě sociálních dávek a státní podpory.

6.2. Reakce dítěte na rozchod rodičů

Rozpad rodiny představuje pro všechny zúčastněné nepříjemnou situaci, ze které nikdo vychází jako vítěz. Ať už rodiče během rozchodu prochází jakkoli složitou situací, neuvědomují si, že dopad na dítě je vždy větší. Tento dopad

⁴¹ (Hamplová, 2007)

je často skrytý, dítě se stahuje do sebe, mění se jeho osobnost. Velmi nebezpečné je, že tuto změnu si rodiče pod vlivem svých vlastních prožitků dostatečně neuvědomují. Rozchod rodičů je pro dítě vždy traumatizující zážitek, v době před ním je svědkem mnohých konfliktů, hádek a stresujících situací, v rodině se kumuluje agresivita a napětí. Důsledky takové zkušenosti se projevují dlouho po rozchodu, je ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte a psychické problémy často přechází až do dospělosti.⁴²

Podle Levina a Klineové patří mezi nejzranitelnější momenty u dětí rozcházejících se rodičů, situace, kdy:

- se poprvé o rozchodu dozvedí nebo se dozvedí, že jeden z rodičů se odstěhuje
- se určují podmínky péče
- se hledá finanční dohoda
- začnou žít odděleným životem u matky a u otce
- jeden z rodičů nebo oba začnou mít nové vztahy a vznikne nevlastní rodina⁴³

6.2.1. Následky rozpadu rodiny

V závislosti na věku dítěte se můžeme setkat s mnohými komplikacemi. Vždy je důležité o všem, co se děje, s potomkem mluvit, v klidu, přiměřeně jeho věku a intelektu, bez kritizování jednoho rodiče druhým. Malému dítěti lze celou situaci těžko vysvětlit, zvyká si tedy na novou situaci, aniž by příliš chápalo, proč k ní došlo. Se starším dítětem již lze situaci diskutovat, ale i přesto většinou nedochází z jeho strany k pochopení, vyskytují se různé výčitky směrem k rodičům nebo si dítě klade za celou situaci vinu, jak je popsáno výše. Konec vztahu rodičů nelze chápat jako konečný proces, ale jako postupné vyhasínání náklonnosti a citů vůči partnerům navzájem. Tyto fáze útlumu jsou samozřejmě vnímány dítětem a může dojít k různým nepřiměřeným reakcím.

⁴² (Dunovský, 1999, str. 210)

⁴³ (Levine, 2012)

6.2.2. Základní projevy stresové situace u dítěte

Děti na situaci spojenou s rozvodem reagují nejen v závislosti na svém věku, ale také v závislosti na míře své psychické odolnosti. Některé se s novými podmínkami vyrovnají během několika let, na jiné mají následky rozvodu rodičů i dlouhodobé dopady. Děti z rozvedených manželství trpí např. častěji depresemi, problémovým chováním, jsou agresivnější a s větší pravděpodobností se dopustí kriminálního činu, ženy jsou více impulzivní, dívky mnohem dříve rodí (často do dvaceti let věku) a muži odkládají sňatek do pozdějších let.

Stále častěji se setkáváme se situací, kdy je potřeba řešit uspořádání vztahu a výchovy dítěte v době po rozchodu. Zatímco v případě manželství řeší veškeré detaily styku, výchovy a finanční podpory dítěte opatrovnický soud, u dětí narozených z nemanželského svazku je situace jiná. V tomto případě záleží na domluvě obou rodičů, což může být – zejména s ohledem na upřednostnění počátečních emocí – velmi těžké. Soudní jednání vstupuje do hry až v případě, že nejsou rodiče této dohody schopni, a jeden z nich podá návrh k soudu.

U dítěte v tomto křehkém psychickém stavu často vznikají psychosomatické projevy. Mezi ně patří nejčastěji bolest hlavy (migréna), bolest břicha, ekzémy, zvracení, zácpa, kašel, u nichž nelze najít žádnou klinickou příčinu. Dítě je pak mylně hodnoceno jako simulant, ale každý z těchto projevů má psychologický základ a vzniká v reakci na určitou situaci. Jan Hnízdil popisuje souvislost psychosomatických projevů s aktuální situací. Například, že psychosomatický kašel vzniká na základě pocitu „*máme doma dusno*“, nebo bolest hlavy „*mám všeho plnou hlavu*“.⁴⁴

Velmi nebezpečným a nežádoucím projevem je, když si dítě mylně vyloží snahu o nápravu jako možnost obnovit soužití rodičů, což může vést až k vážným zdravotním komplikacím, které mohou dítě až ohrozit na životě.

⁴⁴ (Zaříkávač nemocí: Chcete se léčit nebo uzdravit?, 2014)

Kromě výše uvedených psychosomatických projevů se při vnitřním nesouladu dítěte setkáváme s:

- poruchami spánku a nočními děsy – dítě se v noci budí s pláčem, často neumí vysvětlit důvod, nedokáže říct, co se mu zdálo, je těžko utišitelné
- pomočováním – obnovené pomočování je dalším z alarmujících příznaků, že s dítětem není něco v pořádku, projevuje se nejčastěji ze strachu z hádky rodičů, strachu z některého z rodiče. Základní chybou je ho v této situaci trestat
- poruchami chování – na stres v rodině mohou děti reagovat nepřírozenými reakcemi. Na jedné straně mohou být děti až příliš ukázněné, přespříliš pokorné, zamlklé, splní každý úkol, na straně druhé používají sprostá slova, jež mohou slyšet při hádkách rodičů, lžou, mohou se objevit drobné krádeže. *Negativní projevy chování jsou důsledkem toho, že dítě prožívá něco, čemu nerozumí, z čeho má strach, co mu není příjemné, co neví, jak dopadne. Na takové projevy reagujte, ale ne kritikou nebo nařízením či fyzickým trestem. To by mohlo zatvrdit dítě v tom, že si pak nebude chtít povídat a svěřovat se. Zkuste mu dané věci vysvětlit, komentovat. Pak se ve většině případů sníží negativní projevy.*⁴⁵

Pro starší děti je typickým příznakem nedobrého duševního zdraví koktání či zhoršení školního prospěchu.

Velkým problémem dětí z nefunkčních rodin je situace, kdy se rodiče předhánějí v tom, čím dítě obdarují, co mu dovolí a prostřednictvím dítěte spolu virtuálně soupeří o své výsadní místo „na slunci“, aniž by si uvědomovali, že zásadní pro dobré formování dítěte je především společně strávený čas, zážitky, ale i to, že jeden rodič druhého před dítětem nepomlouvá, nekritizuje jeho chování, nenárokuje si větší čas. Není vzácná situace, kdy rodič staví své nezralé dítě do roli arbitra, soudce, před něhož

⁴⁵ (Špaňhelová, 2011)

dá nesnadný úkol projevít názor na některé ze vzniklých situací. Dítě se dostává do nechtěné role rovnocenného partnera a společníka, kam samozřejmě nepatří, rodič na něj nevědomky klade nepřiměřené požadavky. V podobných situacích se mnohdy snaží dítě zavděčit rodiči tím, že pošpiní rodiče druhého, aby si zasloužilo jeho lásku. Dostává se tak mezi mlýnské kameny, z čehož není lehká cesta ven.

6.2.3. Zmírnění dopadu rozvodu na dítě

Příčinou všech projevů uvedených v předchozí kapitole je obtížná, mnohdy až vyhrocená situace v rodině. Jediné správné řešení celé situace mají v rukách rodiče, základem snahy o co nejmenší dopad na dítě rozvedených rodičů je schopnost udržet mezi sebou pozitivní vztah založený na vzájemné slušnosti, toleranci a přizpůsobivosti. Jejich snahou by měla být i schopnost vycházet si vzájemně vstříc a najít shodu v problematice správného vývoje dítěte. Ač přestávají být partnery, stále zůstávají být rodiči.

V ideálním případě přizpůsobují rodiče svůj další život potřebám dítěte. S takovým vzorcem porozvodového období se však setkáme zřídka, potřeby rodičů jsou upřednostňovány před potřebami dítěte, které je nuceno přijmout novou situaci. Zvyká si na nové prostředí, novou školu, nové kamarády, nové partnery svých rodičů apod. To vše na něj klade velmi vysoké nároky, které se mohou projevit ve změně chování, v pozdějším věku zhoršením se ve školním prospěchu nebo již výše uvedenými psychosomatickými nemocemi.

Základní úkoly na cestě k úspěšnému zvládnutí období po rozchodu rodičů:

- Komunikace s dítětem

Nevědomost dítě nechrání, naopak může způsobit značné škody. Pro rodiče je někdy těžké vysvětlit dítěti nastalou situaci, nicméně právě dialog je jedním ze zásadních kroků k tomu, aby dítě přijalo tuto životní změnu. V nepřehledné situaci je třeba dítěti především pomoci orientovat se v nastalé situaci, opakovaně vše vysvětlovat

formou srozumitelnou pro věk a inteligenci dítěte, dát mu prostor k mluvení a ventilování svých pocitů. Jak již bylo dříve zmíněno, během rozvodu je dítě vystaveno velkému psychickému napětí, stresu, frustraci, nejistotám a úzkosti. Je důležité tyto pochyby a pocity zmatení u dítěte vymýtit a odstranit. „Nejspolehlivějším prostředkem k tomu je, aby dítě vědělo o tom, co se v rodině děje, aby bylo přijatelně informováno, aby si dovedlo věci vysvětlit“⁴⁶

- Nepodceňovat situaci

Rodiče si často myslí, že jejich děti jsou příliš malé, aby vnímaly, co se děje. Opak je však pravdou. Je sice pravda, že dítě do tří let vnímá změnu jinak než dítě předškolního věku, ale není pravda, že by dítě změnu nevnímalo. Jediným rozdílem je fakt, že dítě do tří let ve většině případů nemá následky rozvodu zřejmé nebo se vůbec neprojeví, mohou se však projevit až později, a to díky absenci rodiče, který s ním již nežije. Větší roli ale rozvod hraje u dětí předškolního a školního věku. Rodiče by měli být k dětem tohoto věku velmi vnímaví a měli by zvážit preventivní návštěvu psychologa či výchovného poradce. Mohou tak předejít závažným psychickým problémům dítěte a případně zhoršení prospěchu, pokud se situace zachytí včas. Jestliže rodiče začnou u dítěte pozorovat změny chování, které považují za následek rozvodu, a nedokážou je sami zvládnout, je dobré vyhledat odbornou pomoc. Současně se také může dětský psycholog stát prostředníkem mezi rodiči a nastolit mezi nimi zásady komunikace, díky kterým lze situaci lépe zvládnout. Odborná pomoc může probíhat jako individuální, párová či rodinná terapie.

- Zabránit pokračování konfliktu

Je třeba rodičům po rozchodu připomenout, že i přes rozpad vztahu jejich rodičovství stále pokračuje a jsou i nadále oba odpovědni za zdravý vývoj jejich dítěte. Základním úkolem rodičů v tuto chvíli je, aby ukončili veškeré nepřátelství vůči sobě navzájem a zkusili se co

⁴⁶ (Dunovský, 1999, str. 218)

nejlépe domluvit na péči o své děti. Pro pozitivní vývoj dalších vztahů je dobré připomenout rodičům poučku „*Dítě si zvykne žít docela dobře ve dvou různých světech, pokud se mu nepřátelsky nemíchají. Pokračující nepřátelství rodičů vyvolává totiž v dítěti zcela zákonitě silné vnitřní napětí, které je pak úrodnou půdou pro neurotické potíže, nepříznivé chování a jiné nepříznivé komplikace ve vývoji jeho osobnosti*“⁴⁷

- Zabránit popuzení proti bývalému partnerovi

K tomu, aby se dítě s novou situací co nejlépe vypořádalo, je zcela zásadní, aby si rodič, který má dítě svěřené do své péče uvědomil, že není jediným rodičem dítěte a měl by dát prostor pro výchovu i partnerovi. Často se tak nestane a rodič, který má dítě ve své péči, považuje tento soudně vyřčený fakt za stěžejní a konečný a odřízne tím veškeré snahy svého partnera, aby se na výchově dítěte podílel společně s ním. Považuje tak toto rozhodnutí za svou osobní výhru a nedá prostor pro budování zdravého vztahu mezi druhým rodičem a dítětem. Porozvodová situace u emočně a rozumově nestabilních rodičů svádí k tomu, že jeden z partnerů vypráví dítěti nepravdy a manipuluje ho tak k zášti vůči druhému rodiči. Dítě je tak postaveno do role soudce, který si musí vybrat správnou stranu, ale takováto role předškolnímu nebo školnímu dítěti v žádném případě nepřísluší. Tyto manipulativní akce jednoho z rodičů mají navíc za následek vytváření polopravd a lží, které se postupem času prohlubují a vytváří další negativní emoce v rodině a mezi partnery. Není tedy divu, že dítě v pozdějším věku může svůj charakter formovat na základě příkladu, který mu byl dán od svých rodičů v této nezdravé formě. Je tedy zapotřebí udržet pozitivní obraz druhého v očích dítěte za každou cenu a své osobní poznámky a připomínky vůči bývalému partnerovi potlačit v přítomnosti dítěte.

⁴⁷ (Dunovský, 1999, str. 214)

- Zabránit kupování si dítěte

Tato praktika je pro mnohé rodiče typická. Ve většině případů jí praktikují rodiče, kteří nemají dítě ve své péči. Snaží se svou nepřítomnost a absenci vynahradit dítěti dárky a jinými benefity, které například protistrana zakázala nebo nemohla/nechtěla pořídit, aniž by si uvědomovali, že nahrazováním citových potřeb materiálními nikdy rodič nedosáhne vytoužené náklonnosti dítěte, pouze podvrací výchovné praktiky druhého, možná zásadovějšího rodiče. Mylná představa o nahrazování citových darů materiálními vychází z představy, že bude rodič, co rozdává dárky, více oblíben. Dítě se tak dostává do složité situace, kdy se snaží vyhovět oběma rodičům, je nuceno se rozhodovat, která strana je lepší, což ho dostává do neřešitelné situace často vygradované do poruch chování.

- Upravit co nejlépe styk s oběma rodiči

Nejlepší a nejzdravější formou pro pokračování vztahu rodiče s dítětem je shoda matky a otce na péči o dítě v době po jejich rozchodu. Pokud se oba rozumně domluví s přihlédnutím na své možnosti a potřeby dítěte, je tento návrh předložen opatrovnickému soudu, který nemusí jakkoliv zasahovat a styku rodiče s dítětem. Dítě potřebuje mít kontakt s oběma rodiči. Čím je dítě mladší, tím potřebuje rodiče vidět častěji, bez ohledu na to, jak dlouho kontakt trvá. Kojenec či batole neví, že rodič existuje, když ho nevidí, neumí pochopit, že rodič znovu přijde. Kontakt s malými dětmi je nutné stále obnovovat, aby si k rodiči vytvořily citovou vazbu. K tomu, aby si udržely obraz rodiče v paměti, stačí jen několik hodin třikrát týdně. Když dítě roste, dobu mezi jednotlivými setkáními lze prodlužovat.⁴⁸

⁴⁸ (Everett, 2000)

6.2.4. Formy péče o dítě v době po rozpadu rodiny

Jak je uvedeno výše, snahou rodičů po rozchodu by měla být vzájemná dohoda ohledně péče o společné děti. Děti by se měly cítit s rodičem dobře – delší kontakt může přispět k jejich pocitům jistoty a stability. Mladší děti se potřebují s oběma rodiči stýkat častěji v kratších časových úsecích. Střídání v delších časových úsecích má své stinné stránky – dětem se stýská po druhém rodiči, bývají narušeny styky s kamarády. Úseky kratší než týden zase obnáší neustálé změny – jsou děti, kterým to nečiní potíže, ale i takové, které to nesnášejí dobře.⁴⁹

Pokud dohoda není možná, rozhoduje opatrovnický soud. Podle ustanovení § 907 odst. 1 občanského zákoníku⁵⁰ může soud svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče. Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže, jak vyplývá z ustanovení § 888 odst. 1 občanského zákoníku.

6.2.4.1. Střídavá péče rodičů v době po rozvodu

Model střídavé péče se v současnosti stává čím dál častější formou péče o děti v době po rozchodu. Vžitý je model týdenního střídání, ale frekvence může být odlišná v závislosti na potřebách dítěte a časovém vytížení rodičů. Zásadním předpokladem je tedy dostatečné množství času ke strávení společných chvil s dítětem i blízké bydliště obou rodičů, což je důležité v případě navštěvování předškolních a školních zařízení a kroužků, neměla by být přerušena docházka z důvodu péče druhého rodiče. Tento způsob kontaktu má své klady i zápory. Mezi klady dominuje zajištění stejného kontaktu s oběma rodiči, díky dlouhodobějšímu styku mohou oba rodiče lépe zasáhnout do výchovy. Mezi negativy tohoto druhu péče bych zmínila

⁴⁹ (Everett, 2000)

⁵⁰ (Občanský zákoník 89/2012 Sb.)

zejména neustálé stěhování dítěte s množstvím věcí, dítě je neustále „sbaleno v baťůžku“.

6.2.4.2. Výlučná péče jednoho rodiče v době po rozvodu

Tento typ péče o děti stále ještě častější formou uspořádání péče o děti po rozvodu a upravuje dobu styku nepečujícího rodiče s přihlédnutím na věk, osobnost dítěte, zázemí rodiče apod. Standardně se dítě s nepečujícím rodičem vídá pravidelně o víkendu jednou za 14 dní, ale tento model může být jakkoli upraven dle potřeb rodičů i dětí.

6.2.4.3. Specifika péče rodičů o dítě po rozchodu nesezdaných rodičů

Nesezdaní rodiče se na soud nemusí obracet, pokud dojde na vzájemnou dohodu péče o děti v době po rozchodu. Tato dohoda nemusí mít ani písemnou formu, nikdo nezkoumá, zda je či není v zájmu dítěte a také výživné je předmětem ústní dohody mezi rodiči. Na soud se rodiče obrací pouze v případě nemožnosti dohody a pak se styk s dítětem upravuje jako v případě rozvodu manželství.

7. Když otec chybí

Děti v předškolním věku velmi citlivě dokážou vnímat vše, co se kolem něj děje. Tyto poznatky jej zásadně ovlivňují v dalším životě. I když malé dítě možná nerozumí všem slovům, dokonale vnímá atmosféru v rodině, tón řeči, cítí emoce. Není náhodou, že v tomto věku děti napodobují své rodiče. Zhruba do šesti let hlavní roli v jeho životě hraje matka, i když i otec má svoji roli, ale zhruba od šesti let dítě vstupuje do období, kdy se začíná srovnávat s rodičem stejného pohlaví. Ke zdárnému vytvoření vlastní osobnosti a k položení základů vlastní rodiny je pro dítě zcela zásadní identifikovat v dětství a dospívání mužský i ženský vzor.

Pro matku žijící bez otce dítěte je náročné zajistit finanční zdroje, postarat se o domácnost a současně se dětem dostatečně věnovat. Psychické i fyzické vyčerpání a pocit osamělosti někdy oslabuje matku natolik, že jí nezbývá mnoho energie na odreagování s dítětem a vyhovění všem jeho požadavkům na časově vytěžující aktivity. Zásadní je v tomto případě fakt, že matka se snaží převzít na sebe i roli muže, například psycholog Martin Jára vidí tuto „dvojjedinou roli“ spíše jako problematickou. Především v případě synů je tato dvojrole matky velmi nešťastná právě proto, že dítě se své návyky přisuzované svému pohlaví učí nápodobou a pokud nemá ve své blízkosti přímo muže otce, je tato identifikace velmi obtížná. Je potřeba, aby v případě, kdy děti nejsou v dostatečném styku s vlastním otcem, ve svém okolí chlapec našel náhradní mužský vzor, který by mohl napodobit. Psycholog Mára uvádí že „*Jako mužský vzor by měl fungovat opravdu muž – děda nebo jiný příbuzný, učitel, trenér nebo vedoucí zájmového kroužku,*“.⁵¹ Důležité je si uvědomit, že absence muže není zásadní pouze pro chlapce, ale také pro dívku. Dívky sice během dětství nepociťují absenci muži nějak výrazně, ale zato v dospívání a v mladé dospělosti může docházet k vyhraněnějšímu postoji k mužům. Ať už se to týká úplné oddanosti a submisivity, tak i úplného odmítání mužů.

⁵¹ (Jára, 2021)

Dívky, které vyrůstaly bez otců, často hledají partnery o mnoho starší, vyhledávají u něj zaplnění prázdného místa po chybějícím otci. Snaží se si něco vynahradit právě starším partnerem, u kterého cítí autoritu a bezpečí, které jim v dětství chyběly.

7.1. Syndrom zavrženého rodiče

Nežřídko se v případě rozchodu rodičů, zejména takového, kdy vše neprobíhá bez komplikací, setkáváme s tzv. Syndromem zavrženého rodiče. *Syndrom zavrženého rodiče se projevuje nekompromisním příklonem dítěte k jednomu dobrému, milovanému rodiči a naopak striktním odmítnutím druhého, špatného, nenáviděného rodiče.*⁵²

Jde o situaci, kdy dítě v době po rozvodu přestává respektovat oba rodiče komplexně, fixuje se jen k jednomu a druhého rodiče odmítá. Situace může vyústit až k absolutní nenávisti k jednomu z rodičů, fanatickému odmítání styku s ním. Dítě tím ztrácí prospěch ze všeho, co mu zavržený rodič může poskytnout. Dlouhodobě neřešená situace je provázána vnitřním napětím dítěte, nedokáže vysvětlit důvod své nenávisti, nedokáže vyjmenovat nějakou hezkou vzpomínku s rodičem, i když také situace v minulosti zažilo. Preventivním řešením problému by bylo právní cestou požadovat udržování pravidelného styku s oběma rodiči. To v současné době nelze, a pokud si rodič dítě v daných hodinách nevyzvedne, nevyplývá z toho pro něj žádný postih, zůstává jen zklamané dítě.

7.2. Vliv absence otce na chlapce

Chlapci snášejí nepřítomnost mužského elementu v rodině o poznání hůře než dívky. Již od pradávna se člověk učí nápodobou, a zejména chlapci, kteří mají svého otce nejen jako vzor ve funkci rodinné, ale i sociální, kdy se učí od otců, jak se starat o rodinu, jak ji zabezpečit. Učí se řešení konfliktů a kopírují postoje svých otců vůči ženám a okolí.

⁵² (Gardner, 1996)

Významnou roli hraje absence otce především během tzv. oidipovské fáze, kdy chlapec vnímá svého otce jako rivala na cestě za získáním své identity, mylně přebírá míru odpovědnosti za matku a cítí se být v roli jejího ochránce a partnera. Absence otce tak chlapci neposkytuje zrcadlení a možnost identifikace s mužskou rolí, a právě v této době si může chlapec čím dál víc dávat za vinu rodinnou situaci.

Muži mají mnohem větší sklony k poruchám osobnosti všeho druhu. Oproti dívkám vývoj chlapců během dětského věku lehce stagnuje, právě chlapci častěji trpí poruchami soustředění, jsou hyperaktivní, ve školním věku se přidávají mnohé poruchy učení – dyslexie, dysgrafie atd.

Absence muže v rodině také může vyvolat z matčiny strany přehnanou péči, nepřiměřený strach a velké nároky na dítě a jeho výkony. Největším rizikem ženské výchovy je především jednostranná výchova bez mužského elementu. „Mamáncí“ mají cestu životem velmi složitou. Pokud chlapec ve svém okolí postrádá mužský vzor, můžeme u něj pozorovat vyšší stupeň agresivity. Zmiňovaná agresivita ale souvisí spíše s vývojem chlapce. Agrese u dívek bývá z přirozeného pudu potlačována, protože na ně působí negativně a nebezpečně, proto také nepotřebují tolik svou vnitřní agresi ventilovat. Z tvrzení psychologa Máry vyplývá, že přirozená agresivita chlapců není nepřirozeným jevem, naopak. Problém nastává ve chvíli, kdy chlapec nemá ve svém okolí muže, který by s ním tuto agresi zpracovával např. hrou, zápasem nebo jinými fyzickými aktivitami, které otcové s chlapci dělají. Chlapec zjistí, jaké je to zvítězit, ale také prohrát, a ví, že prohra může i bolet.

Pokud tyto zážitky chybí, často se vyskytuje následný problém s hledáním identity, volbou správného sociálního chování, chlapec špatně zvládá emoce, někdy je naopak méně průbojný, s nízkým sebevědomím, neumí využívat fyzickou sílu. Dr. Wallot v knize Chybějící otec, chybující syn poznamenává, že muži, kteří si nesou traumatickou zkušenost z dětství, kdy neměli kladný nebo žádný vzor muže, mají větší sklon k toxikomanii, depresi a jiným

poruchám, necítí se být muži a trpí pocitem méněcennosti vůči okolí, které může dospět až k zásadním psychickým problémům až sebevraždám.⁵³

Dr. Wallot dále ze svého výzkumu vyvozuje, že „*častá absence otce a mužských vzorů u dítěte by zřejmě mohla vysvětlovat určité poruchy chování související s potvrzením sexuální identity u muže*“⁵⁴ Tuto práci bychom tedy mohli považovat za zásadní ve chvíli, kdy se zabýváme sexuálními poruchami mužů. Chlapci mohou po rozvodu nebo rozchodu rodičů pociťovat nesouznění s okolím. Otec je pro chlapce vzorem nejen fyzické zdatnosti, ale také duševní vyspělosti. Je potřeba si uvědomit, že chlapci potřebují ke svému životu spřízněnou duši, která je provede časem, kdy mohou mít problém s nalezením své identity. Jakmile se jejich tělo se začne měnit, začnou pociťovat tělesné změny, nemusí být pochopení matky – ženy zdaleka dostačující. Každý si totiž nastavuje své intimní limity jinde a chlapci nemusí být příjemné tyto problémy řešit s matkou. Při absenci mužského vzoru se objevuje mnoho nezodpovězených otázek v chlapcově hlavě i duši. Jeho neidentifikace s mužskou rolí může mít vliv na jeho sexualitu, velmi diskutabilní, ale často zmiňovaný je názor, že chybějící mužský vzor a nadmíra ženského vlivu může mít za následek homosexualitu chlapce (Bishop, Lane 2009).

I přesto, že se matka může sebevíc snažit být dítěti matkou i otcem v jedné osobě, mužskou složku dítěti nenahradí. Každý chlapec totiž touží po pochvale a pýše svého otce ve chvílích, kdy překoná své limity nebo překážky. Matka chlapce nenaučí zatloukat hřebík nebo hrát fotbal. Chlapci potřebují svého superhrdinu, ke kterému mohou vzhlížet, a za své pokroky si zaslouží náležitě odměnit například chlapským poplácáním po rameni.

⁵³ (Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity, 2012, str. 9)

⁵⁴ (Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity, 2012, str. 10)

7.3. Absence mužského vzoru u dívek

Ač by se mohlo zdát, že absence otce má vliv jen na chlapce, i dívky se potřebují konfrontovat s mužským vzorem. Z psychologického hlediska předává otec své dceři především pocit jistoty a bezpečí, ta se pak cítí sebejistě, pozitivně vnímá svou ženskost. Absence otce nemusí představovat jen situaci, kdy otec od rodiny odchází, ale i stav, kdy se otec dceři nedostatečně věnuje, kdy je k ní příliš kritický nebo neumí vyjádřit své city. Důsledky takové nepřítomnosti mužského elementu v životě děvčete mohou být velmi rozmanité. Mezi nejčastější projevy patří pocit nejistoty, chybějící sebevědomí, dívky se necítí být krásné, jsou příliš sebekritické, potřebují být neustále chválené, ubezpečované, že vše dělají dobře, sebemenší kritiku velmi špatně snáší. Je pro ně velmi důležité, aby je obdivovalo jejich okolí, kamarádi. Přes svou nejistotu působí na své okolí velmi dominantně a sebejistě, ale jedná se jen o pózu, samy sebe přesvědčují, že jim otec vůbec nechybí a mohou přebírat mužské role. Zajímavé je, že ač mají s otcem minimální kontakt, často používají jeho grimasy. Souhrn výše uvedených projevů se označuje jednotným označením – Syndrom opuštěné dcery. Míra těchto projevů je závislá na několika faktorech: věku a psychické vyspělosti děvčete, vztahu, jaký mezi ním a otcem vznikl, způsobu, jakým je otec opustil a také, zda se v rodině nevyskytuje „náhradní otcovský vzor“.

Vztah k otci se může projevovat naprostým odporem k otci (viz. Syndrom zavrženého rodiče) nebo naopak nekritickému obdivu.⁵⁵ V kontextu vztahů mezi otcem a dcerou je také třeba zmínit tzv. Elektřin komplex. Tento termín do praxe v r. 1910 uvedl Sigmund Freud a jedná se o přehnanou náklonnost dcery k otci a nenávisť k matce. Projevuje se nejčastěji mezi 3.-7. rokem věku, v tzv. falické fázi vývoje, kdy si dítě začíná uvědomovat své genitálie. Předškolní dívenka se na svého otce velmi upíná a upozaduje matku, pokud v této chvíli otec chybí, vznikají mnohé poruchy, které vyústí ve vztahové problémy v dospělém věku.

⁵⁵ (Matoušek, 2003)

Některé opuštěné dcery si podvědomě hledají výrazně starší muže, díky nimž mají větší pocit jistoty a bezpečí, který jim chyběl v dětství, mají sklony k brzkým a neplánovaným těhotenstvím, k častému střídání sexuálních partnerů.⁵⁶

Jen pro zajímavost, pokud holčičkám chybí mamčin vzor, může se u nich projevit jistá drsnost a workoholismus.

7.4. Vstup náhradního rodiče do života dítěte

Moment, kdy se rodič rozhodne představit nového partnera dítěti, je velmi křehký. Právě díky křehkosti celkového psychického rozpoložení dítěte a jeho vnímání může být tento proces poznání se navzájem velmi složitý, protože dítě se srovnává s nově vzniklou situací v rodině a nový člen domácnosti mu může narušit jeho přirozené prostředí.

Vývoj emoční a citové roviny po rozvodu je velmi individuální. Jinak situaci vnímá matka a jinak dítě. Během revitalizačního procesu k sobě samému a svému okolí můžeme na sebe klást různě vysoké nároky. U některých jedinců je možné, že rozvod zvládnou v prvních chvílích skvěle, připadají si svobodně, ale až s odstupem času nastane období zlomu, kdy přijde pocit uvědomění si nové situace. Zejména u nejmenších dětí vzniká mezi matkou a dítětem silná vazba, která může být v budoucnu příčinou nejrůznějších problémů. V průběhu času si většinou oba rodiče nachází nového partnera. Volba nového partnera je pro ženu žijící s dětmi z předchozího vztahu poměrně složitá. Je omezena časem i prostorem, který by novému partnerovi mohla věnovat, a tak novému partnerovi nezbývá než se přizpůsobit současné situaci, vítaná je ochota jí vypomoci a nahradit chybějícího muže.

Pokud nový partner není ochoten přizpůsobit se chodu rodiny své partnerky a bojuje s dětmi o své „místo na slunci“, dítě se může cítit odstrčené a nedůležité. Pocitově se dostává na okraj zájmu, ač to tak ve skutečnosti většinou není. Zde záleží na ženě, aby vymezila prostor pro děti i nového partnera a nenásilně se celá rodina naučila spolu vycházet. Je důležité na celý

⁵⁶ (Opuštěné dcery)

tento proces nespěchat a nepostavit dítě před hotovou věc. Stejně jako je důležité obeznámit dítě se situací okolo rozvodu, je stejně důležité s dítětem mluvit otevřeně a promluvit si o novém partnerovi. Nechat dítě partnera poznat a najít si k němu postupně cestu.

Seznámení s novým partnerem lépe snáší děti mladšího věku právě díky rychlé adaptaci na změnu prostředí a změnu lidí okolo sebe.

V podstatě čím starší dítě je, tím hůře se s nově vzniklou situací vyrovnává. Výhodou dětí předškolního věku je snazší přijetí nové situace. Pokud je nový partner vstřícný, vyjadřuje lásku matce, přijme dítě takové, jaké je, dává prostor biologickému otci, aniž by jej chtěl nahradit, dojde k zařazení matčina partnera do rodiny bez potíží. Nejhůře nesou nového partnera děti ve věku od 9 do 12 let. V tomto období vznikají vzory pro dítě, které bude aplikovat ve své rodině v době své dospělosti, tvoří se model jeho budoucího partnera buď podle otce nebo matky. Je to doba, kdy vznikají tzv. rodičovské postoje dítěte, které se právě projeví až ve chvíli, kdy dítě bude mít samostatně svou rodinu.

8. Praktická část

Závěry výzkumů uvedených v teoretické části se shodují v tom, že kvalita výchovy a rodinné prostředí ovlivňuje mnohé aspekty ve vývoji osobnosti dítěte. V mé bakalářské práci se nachází množství podkladů pro zodpovězení zajímavých výzkumných otázek.

8.1. Cíl práce

Na základě výše uvedených skutečností jsem si položila otázku, jak velkou roli mají otec a matka, zda je tato role pro každé pohlaví specifická, zda je či není dokonale zastupitelná. Při zpracovávání teoretické části jsem narazila na některé zajímavé hypotézy, které jsem si chtěla šetřením ověřit.

8.2. Hlavní výzkumná otázka (HVO)

Podstatou hlavní výzkumné otázky je najít odpověď na to, zda má absence mužského vzoru vliv na výchovu dítěte v předškolním věku, zda může jiný mužský vzor zastoupit roli otce v plné rozsahu. S tím souvisí i pohled otců na svoji roli ve výchově předškolního dítěte. V souvislosti s HVO si také kladu otázku, zda finanční nezávislost na otci dítěte ulehčuje matce nepříznivou rodinnou situaci.

8.3. Volba výzkumných hypotéz

Následující hypotézy byly stanoveny na základě teoretických poznatků v souladu s uvedenými teoretickými informacemi v předchozích kapitolách:

H1: Existuje signifikantní rozdíl ve výchově předškolních dětí v rodinách funkčních a neúplných (i s přihlédnutím na finanční situaci).

H2: Matkám je přisuzována ve výchově dítěte předškolního dítěte důležitější role než otcům.

8.4. Metodika

Těžiště mé výzkumné práce představuje dotazníkové šetření. Dotazníky byly připraveny pro 3 skupiny respondentů – matky z funkčních rodin, matky samoživitelky a otce bez omezení. Obsahují uzavřené otázky s možností 1 odpovědi. Vycházela jsem z Dotazníku funkčnosti rodiny od J. Dunovského⁵⁷, který se opírá o osm kritérií – složení rodiny, stabilita rodiny, sociálně – ekonomická situace, osobnost rodičů a dětí, zájem a péče o děti. Dotazník zjišťuje, jak a za jakých okolností je zkoumaná rodina funkční, a v jakých oblastech naopak zaostává či neplní svou funkci. Tato kritéria jsem upravila dle potřeb mého dotazníku a na základě předem stanovených hypotéz. Otázky jsou zaměřené na situaci v různých rodinách, kladla jsem důraz na otázky výchovy, finančního zajištění rodiny, zapojování otce do běžného chodu rodiny atd. Na základě odpovědí jsem se pokusila vytvořit obraz fungování rodiny v současné době. Z dotazníku určeného pro ženy z úplných rodin jsem odvodila dotazník pro ženy samoživitelky, které odpovídaly na podobné otázky, které jsem doplnila o specifickou problematiku „když otec chybí...“. Průzkum byl založený na komparaci názorů matek z funkčních rodin a matek samoživitelek, jejichž děti v převážné většině vyrůstají bez mužského vzoru. Jedná se o porovnání souborů na základě předem určených atributů, které se opírají o názory na výchovu dětí, ale současně hodnotí finanční situaci a chování otce i to, jaký dopad má chování otce při výchově či nevhodě dítěte. U části respondentek se informace o této problematice získaly díky polostrukturovaným rozhovorům. Respondentky byly vybrány na základě výsledků dotazníků a staly se podkladem pro sepsání kazuistik, které tvoří druhou sekci praktické části.

⁵⁷ (Dunovský, 1999)

8.5. Charakteristika zkoumaného vzorku

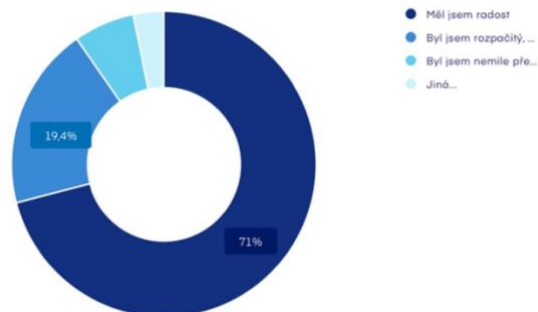
Výzkumná skupina představovala respondentky samoživitelky, kontrolní skupiny byla složena z matek z funkčních rodin. Dále jsem získala data od otců, kteří hodnotí jejich vlastní výchovu. Respondenty se stali náhodně oslovení rodiče, kteří mají nejméně jedno dítě s dovršeným předškolním věkem, současně jsem požádala o spolupráci ředitelku neziskové organizace Klub svobodných matek, díky níž bylo do výzkumného vzorku vybráno 87 maminek samoživitelek. Celkem jsem získala 169 vyplněných dotazníků pro můj výzkum ke zpracování, z toho vyplnili otcové 31 dotazníků, maminky z funkčních rodin 51 dotazníků a samoživitelky odeslaly 87 vyplněných dotazníků. Odpovědi respondentů jsem přehledně zpracovala a zaznamenala do jednotlivých tabulek. Každá z otázek je vyhodnocena jednotlivě a je k nim přiložen komentář vyplývající z výsledku dotazníku.

8.6. Výsledky dotazníkového šetření a interpretace výsledků

8.6.1. Vliv otce na předškolní vývoj dítěte – vyhodnocení pohledu otců.

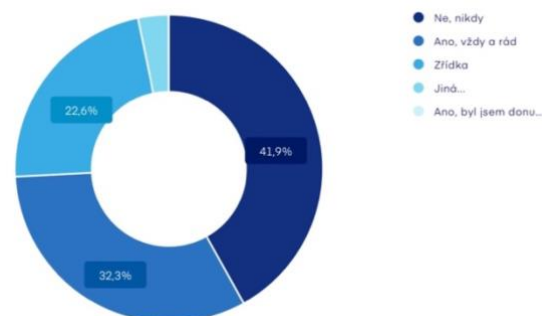
1. Jak jste reagoval na oznámení, že budete otcem?

- Měl jsem radost
- Byl jsem rozpačitý, nejistý
- Byl jsem nemile překvapen
- Jiná

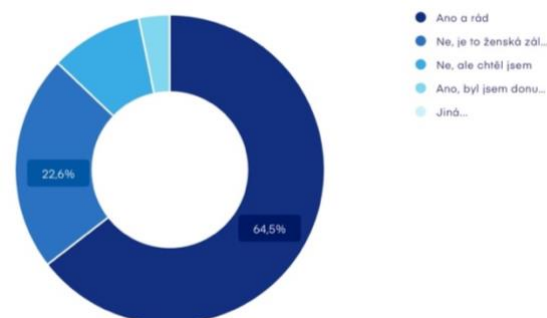
2. Prožíval jste období před narozením dítěte, navštěvoval předporodní kurzy, absolvoval s matkou návštěvy u lékaře?

- Ano, vždy a rád
- Ano, byl jsem donucen
- Zřídka
- Ne, nikdy
- Jiná

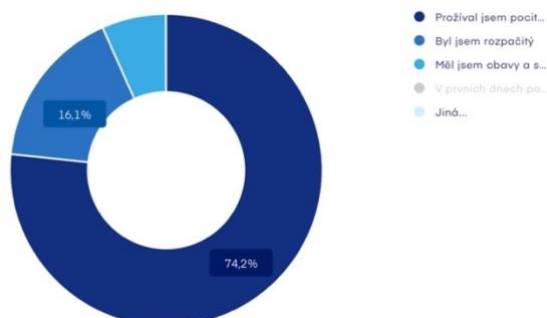
3. Byl jste přítomen porodu?

- Ne, je to ženská záležitost
- Ne, ale chtěl jsem
- Ano a rád
- Ano, byl jsem donucen situací nebo okolím
- Jiná

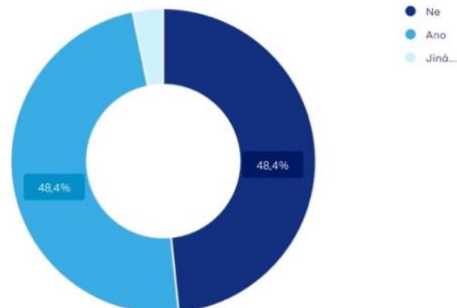
4. Jaká byla Vaše reakce na svého potomka?

- Prožíval jsem pocity štěstí
- Měl jsem obavy a strach se jej dotknout
- Byl jsem rozpačitý
- V prvních dnech po porodu jsem ho neviděl

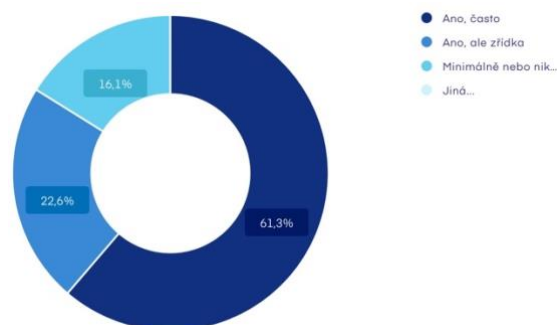
5. Využil jste možnost být po porodu s novou rodinou doma?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Jiná.

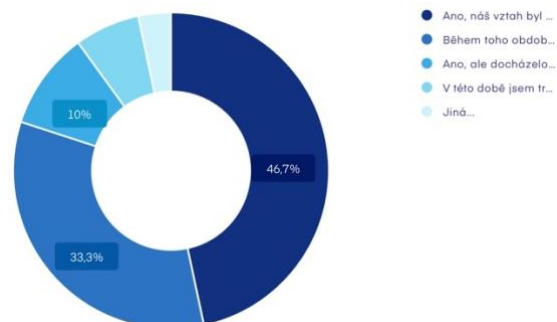
6. Podílel jste se na péči o dítě (koupání, přebalování...)?

- a) Ano, často
- b) Ano, ale zřídka
- c) Minimálně nebo nikdy
- d) Jiná

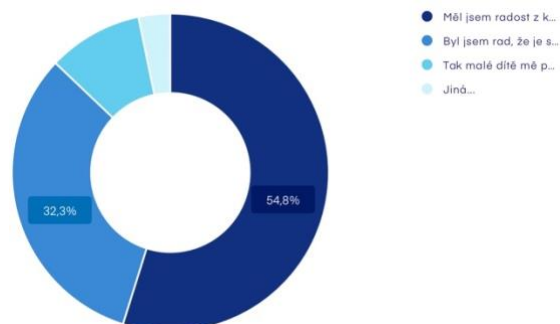
7. Žil jste během předškolního věku Vašeho dítěte s jeho matkou ve společné domácnosti?

- a) Ano, náš vztah byl harmonický
- b) Ano, ale docházelo k častým konfliktům
- c) Během toho období došlo k našemu rozchodu
- d) V této době jsem trávil převážnou část mimo domov (z pracovních i osobních důvodů)
- e) Jiná

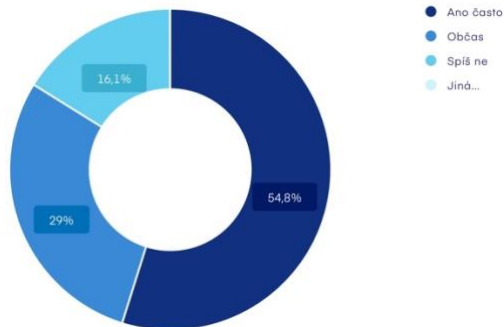
8. Zajímal Vás potomek v prvních dvou letech života?

- a) Měl jsem radost z každého jeho pokroku (první slovo, první krok)
- b) Byl jsem rad, že je spokojený a zdravý, ale nijak zásadně jsem to neprožíval
- c) Tak malé dítě mě příliš nezajímalo, těšil jsem se, až bude starší

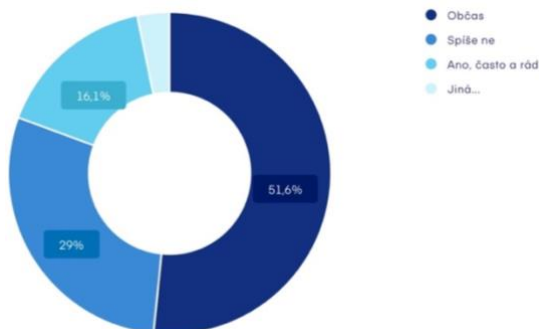
9. Hráli jste si spolu v období 3–6 let?

- a) Ano často
- b) Občas
- c) Spíše ne
- d) Jiná

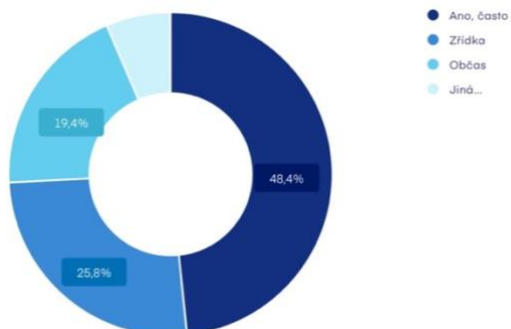
10. Četl jste svému potomkovi pohádky v období 3–6 let?

- a) Ano, často a rád
- b) Občas
- c) Spíše ne
- d) Jiná

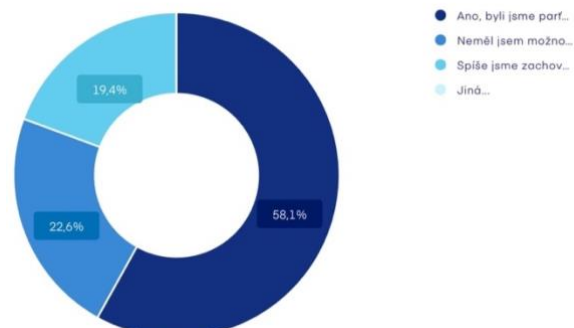
11. Zapojoval jste své dítě do manuálních činností?

- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Zřídka
- d) Jiná

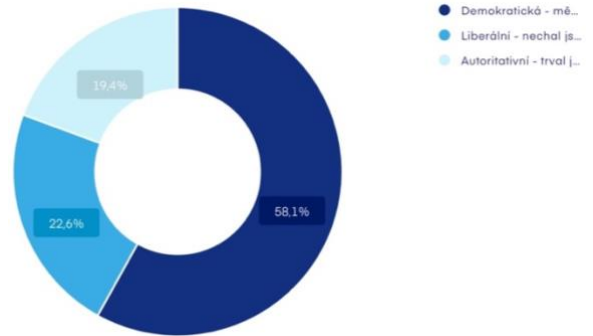
12. Bral jste svého předškoláka jako kamaráda?

- a) Ano, byli jsme partáci
- b) Spíše jsme zachovávali úroveň otec-dítě
- c) Neměl jsem možnost

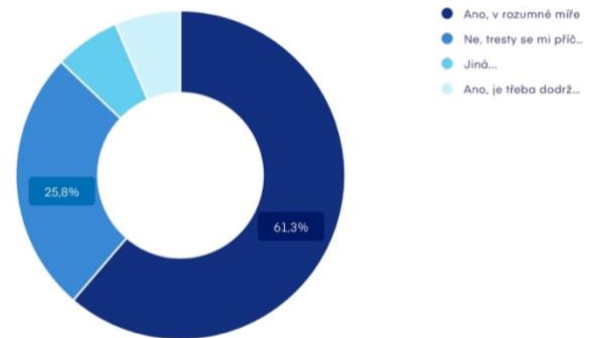
13. Vaše výchova byla spíše:

- a) Autoritativní – trval jsem nekompromisně na svých zásadách
- b) Liberální – nechal jsem jej volit si cestu životem podle svého
- c) Demokratická – měl jsem své zásady, ale přihlížel jsem k názoru dítěte
- d) Jiná

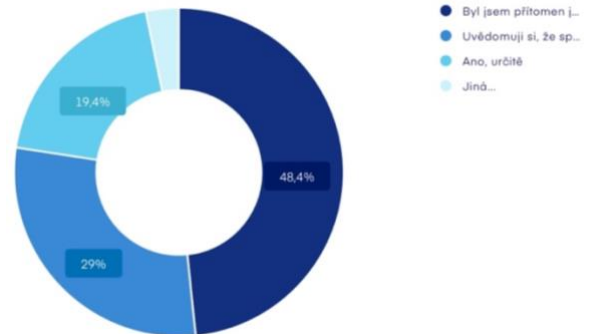
14. Používal jste ve výchově metodu trestů?

- a) Ano, je třeba dodržovat domluvená pravidla
- b) Ano, v rozumné míře
- c) Ne, tresty se mi přičí, raději volím cestu komunikace a opakovaného vysvětlování
- d) Jiná

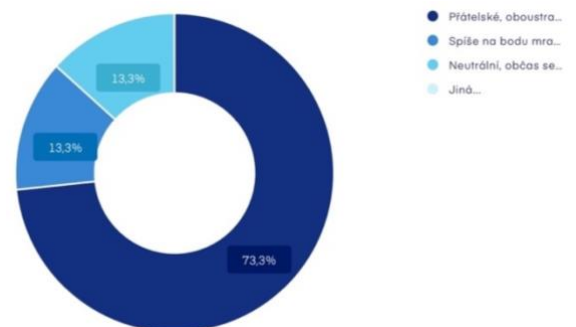
15. Máte pocit, že jste se svému dítěti v předškolním věku věnoval dostatečně?

- a) Ano, určitě
- b) Byl jsem přítomen jeho vývoji, ale mohl jsem s ním strávit víc času
- c) Uvědomuji si, že společných chvil bylo málo
- d) Jiná

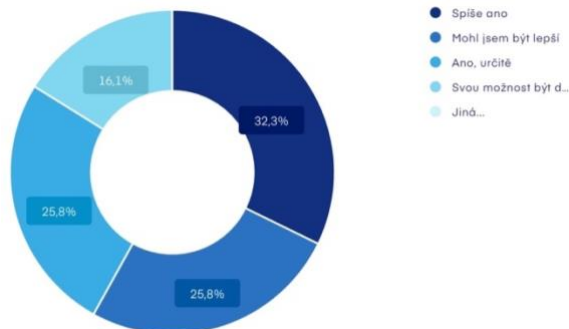
16. Jaké jsou dnes vztahy mezi Vámi a Vaším dítětem?

- a) Přátelské, oboustranně si vycházíme vstříc a pomáháme si
- b) Neutrální, občas se vidíme, ale nijak se nevyhledáváme
- c) Spíše na bodu mrazu

17. Cítíte se být dobrým otcem?

- a) Ano, určitě
- b) Spíše ano
- c) Mohl jsem být lepší
- d) Svou možnost být dobrým tátou jsem promarnil
- e) Jiná

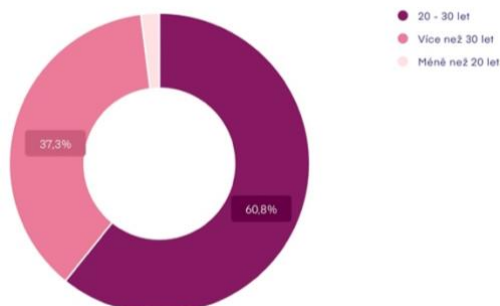
Vyhodnocení:

Dotazníku se zúčastnili muži bez ohledu na to, zda žili se svými dětmi ve společné domácnosti po celou dobu jeho předškolního věku, z nich 33,3 % udává, že během tohoto období došlo k rozpadu vztahu. Přesto, že jen 32,4 % mužů se zapojilo do předporodní doby, k porodu šlo 64, 5 % budoucích otců. 61,3 % otců se podílelo na péči o dítě, téměř všichni z nich pak měli z každého jeho pokroku radost. Zajímavostí je, že i přesto, že si s dítětem hráli nebo ho zapojovali do manuálních činností, jen 16,1 % otců četlo svému potomkovi pohádky. Je otázkou, zda dnešní společnost má tendenci nečíst nebo je tato činnost v gesci maminek. 58 % otců ve výchově volí demokratický přístup, překvapením pro mě je téměř dvacetiprocentní údaj uznávané autority. Zcela zásadní údaj, který z tohoto dotazníku vyplynul je, že jen 19,4 % mužů hodnotí svůj podíl na výchově jako dostatečný a 25 % se považuje za dobré otce, přesto 73,3 % otců hodnotí svůj vztah dítětem jako přátelský. Z toho jasně vyplývá, že i otcové považují vliv matky na výchovu dítěte za zásadnější.

8.6.2. Dotazník pro matky z funkčních rodin – vyhodnocení názorů na vliv otce na dítě předškolního věku

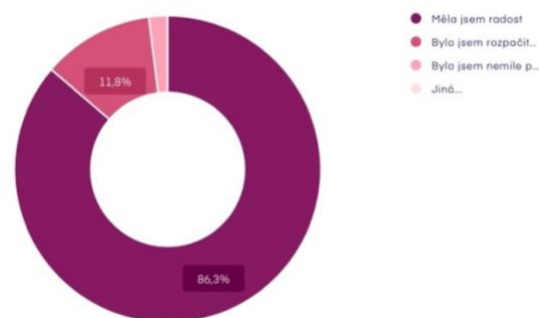
1. V kolika letech jste se stala poprvé maminkou?

- a) Méně než 20 let
- b) 20–30 let
- c) Více než 30 let
- d) Jiná

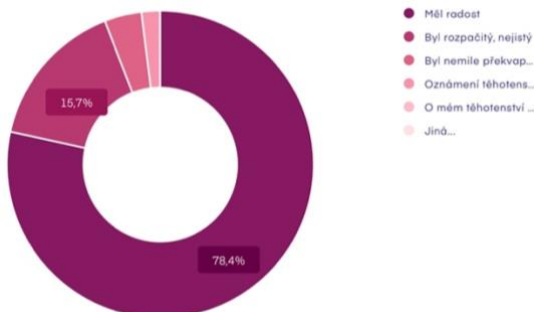
2. Jak jste reagovala na situaci, že jste těhotná?

- a) Měla jsem radost
- b) Byla jsem rozpačitá, ale situaci jsem přijala.
- c) Byla jsem nemile překvapená, uvažovala jsem i o přerušení těhotenství
- d) Jiná

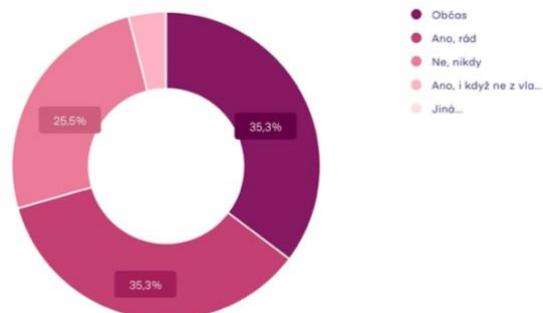
3. Jak na tento fakt reagoval otec dítěte?

- a) Měl radost
- b) Byl rozpačitý, nejistý
- c) Byl nemile překvapen, ale situaci přijal
- d) Oznámení těhotenství bylo důvodem rozchodu rodičů
- e) mém těhotenství neví
- f) Jiná

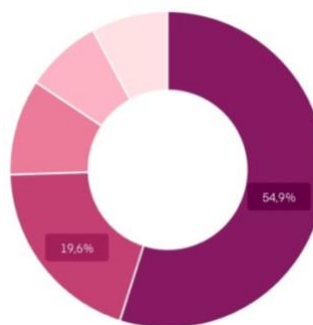
4. Prožíval s vámi období před narozením dítěte, absolvoval předporodní kurzy, návštěvy lékaře?

- a) Ano, rád
- b) Ano, i když ne z vlastního přesvědčení
- c) Občas
- d) Ne, nikdy
- e) Jiná

5. Byl otec dítěte přítomen u porodu?

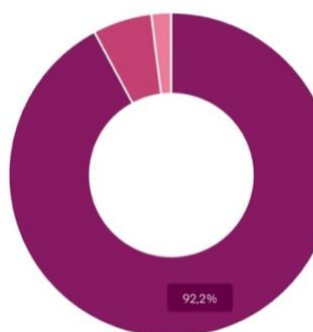
- a) Ano, z vlastní vůle
- b) Ano, ale spíše z donucení
- c) Ne, ale chtěl
- d) Ne, je to ženská záležitost
- e) Jiná

- Ano, z vlastní vůle
- Ano, ale spíše z do...
- Ne, je to ženská zál...
- Jiná...
- Ne, ale chtěl

6. Jaká byla jeho první reakce na potomka?

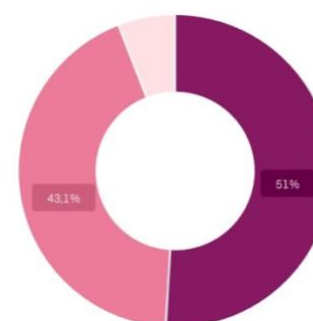
- a) Zdál se mi šťastný
- b) Cítila jsem obavy a nejistotu
- c) Byl spíš chladný a odmítavý
- d) Svě dítě v prvních dnech neviděl
- e) Jiná

- Zdál se mi šťastný
- Cítila jsem obavy a...
- Byl spíš chladný a ...
- Svě dítě v prvních d...
- Jiná...

7. Využil otec dítěte možnost být po porodu s novou rodinou doma?

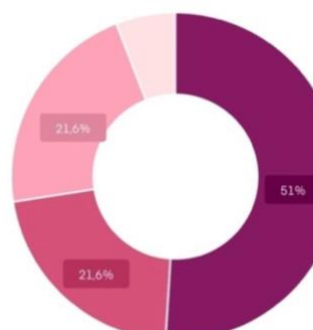
- a) Ano
- b) Ne
- c) Jiná

- Ne
- Ano
- Jiná...

8. Podílel se na péči o dítě (koupání, přebalování...)?

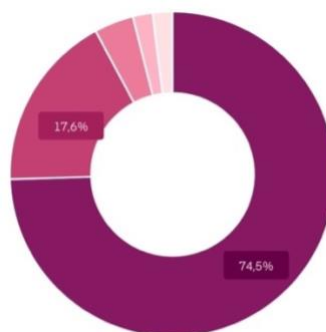
- a) Ano, často
- b) Minimálně
- c) Nikdy
- d) Jiná

- Ano, často
- Minimálně
- Ano, ale zřídka
- Nikdy

9. Žil otec dítěte během jeho předškolního věku s vámi ve společné domácnost?

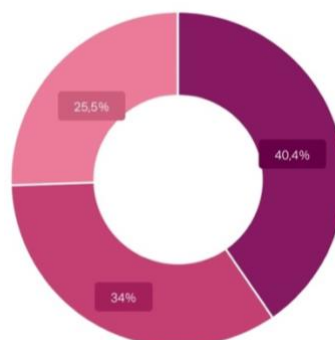
- a) Ano, náš vztah byl zpočátku harmonický
- b) Ano, ale docházelo k častým konfliktům
- c) Převážnou část tohoto období trávil mimo domov
- d) Jiná

- Ano, náš vztah byl ...
- Během tohoto obd...
- Ano, ale docházelo...
- Jiná...
- Převážnou část toh...

10. Měli jste v rodině rozdělené mužské a ženské role?

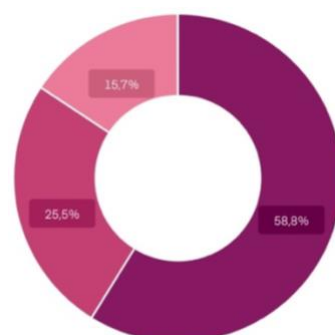
- a) Ano, měli jsme jasně rozdělené role
- b) Ne, všichni dělali zrovna to, co bylo potřeba
- c) Většinu práce jsem zastala v domácnosti já
- d) Většinu prací obstaral tatínek
- e) Jiná

- Ne, všichni dělali zr...
- Většinu práce jsem...
- Ano, měli jsme jasn...
- Většinu prací obsta...
- Jiná...

11. Zajímal se otec o dítě v jeho prvních dvou letech života?

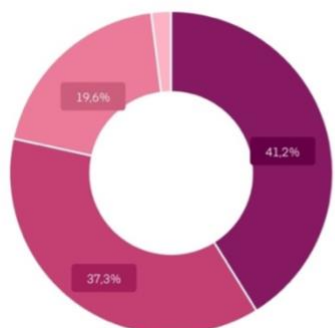
- a) Ano, měl radost z každého jeho pokroku, byl velmi aktivní
- b) Byl rád, že je dítě spokojené a zdravo, ale nijak zásadně tuto dobu neprožíval
- c) Mám dojem, že ho toto období příliš nezajímalo
- d) Nezajímal se vůbec

- Ano, měl radost z k...
- Byl rád, že je dítě s...
- Mám dojem, že ho t...
- Nezajímal se vůbec
- Jiná...

12. Hráli si spolu během období 3–6 let věku dítěte?

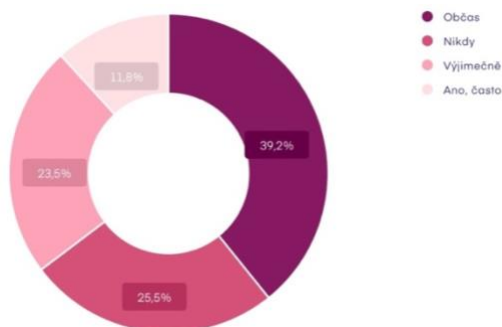
- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Moc ne
- d) Nikdy
- e) Jiná

- Ano, často
- Občas
- Moc ne
- Jiná...
- Nikdy

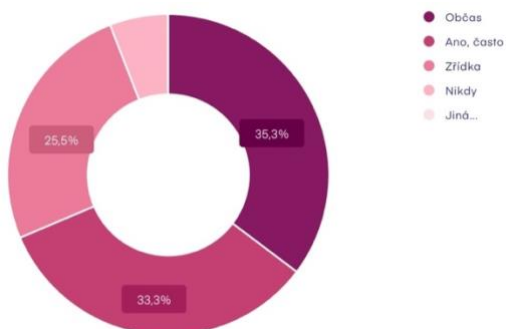
13. Četl mu pohádky?

- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Výjimečně
- d) Nikdy
- e) Jiná

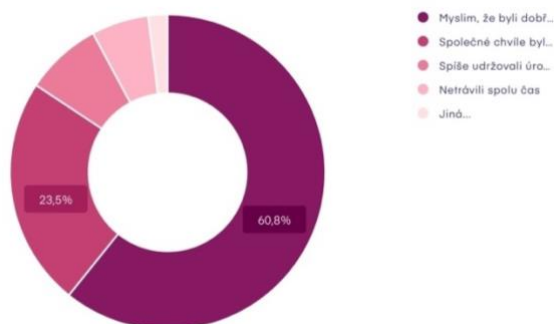
14. Podporoval otec své dítě v rozvoji manuálních činností?

- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Zřídka
- d) Nikdy
- e) Jiná

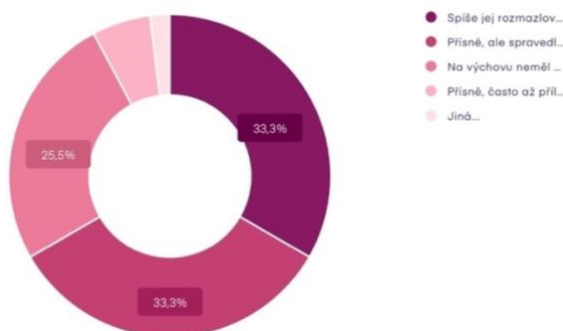
15. Máte dojem, že vaše dítě a jeho otec byli v předškolním věku kamarádi?

- a) Myslím, že byli dobří parťáci, společně strávený čas je oboustranně naplňoval
- b) Spíše udržovali úroveň otec – dítě (převažovala autorita otce)
- c) Společné chvíle byly vzácné, nelze se vyjádřit
- d) Netrávili spolu čas
- e) Jiná

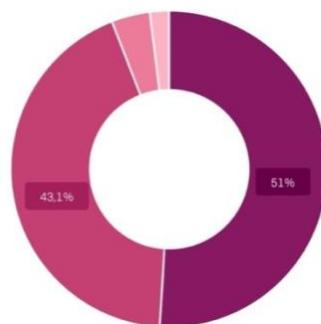
16. Z vašeho pohledu otec dítě vychovával:

- a) Přísně, ale spravedlivě
- b) Přísně, často až příliš.
- c) Spíše jej rozmazloval, nedodržel dohody a pravidla.
- d) Na výchovu neměl příliš vliv
- e) Jiná

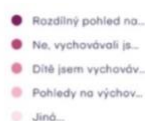
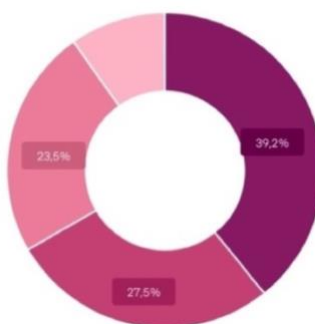
17. Aplikoval otec na dítěti fyzické tresty?

- a) Ano, byl velmi přísný
- b) Ano, ale spravedlivě a s rozumem
- c) Zcela výjimečně
- d) Nikdy

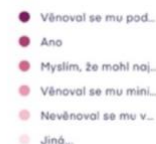
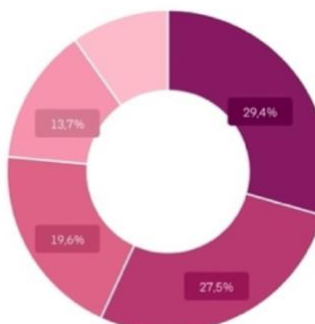
18. Musela jste někdy do výchovy zasáhnout?

- a) Ne, vychovávali jsme dítě ve shodě s výchovnými postupy
- b) Rozdílný pohled na výchovu nastal jen občas
- c) Pohledy na výchovu byly zcela odlišné, byly zdrojem častých hádek
- d) Dítě jsem vychovávala převážně sama

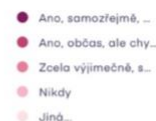
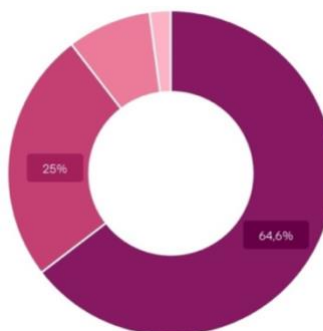
19. Myslíte si, že se otec dítěti věnoval během jeho předškolního věku dostatečně?

- a) Ano
- b) Věnoval se mu podle jeho možností dostatečně
- c) Myslím, že mohl najít víc času
- d) Věnoval se mu minimálně
- e) Nevěnoval se mu vůbec
- f) Jiná

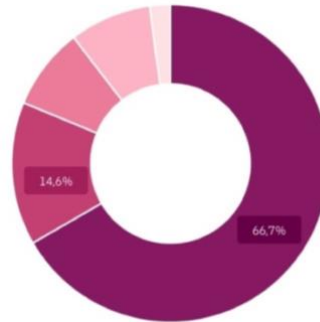
20. Projevoval otec k dítěti city? Objímal je, hladil...

- a) Ano, samozřejmě, byla to běžná součást jejich vztahu
- b) Ano, občas, ale chyběla tomu trochu spontánnost
- c) Zcela výjimečně, spíše z povinnosti
- d) Nikdy nebo jsem toho nebyla svědkem
- e) Jiná

21. Přišlo si dítě k otci pro pohlázení?

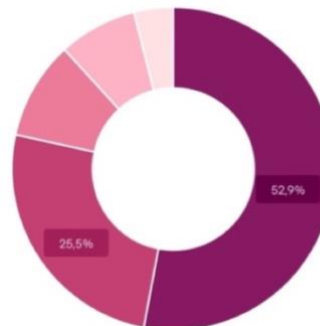
- a) Ano, pravidelně a byla uspokojeno
- b) Zpočátku určitě, ale často nebylo uspokojeno, časem vztahy ochladly
- c) Téměř vůbec, dítě vycítilo otcův nezáměr
- d) Nikdy, nežili ve společné domácnosti, nestýkali se
- e) Jiná

- Ano, pravidelně a b...
- Zpočátku určitě, al...
- Jiná...
- Téměř vůbec, dítě v...
- Nikdy, nežili ve spol...

22. Vnímáte, že svou roli v předškolním věku dítěte zvládl dobře?

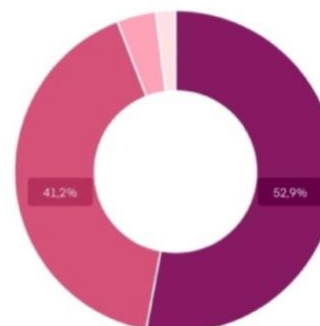
- a) Byl velmi dobrým otcem
- b) Mohl být určitě lepší
- c) Tuto roli vůbec nezvládl
- d) Nemohu posoudit, nežil s námi
- e) Jiná

- Byl velmi dobrým o...
- Mohl být určitě lepší
- Tuto roli vůbec nez...
- Nemohu posoudit, ...
- Jiná...

23. Projevovaly se u vašeho dítěte záchvaty vzteku a hysterie?

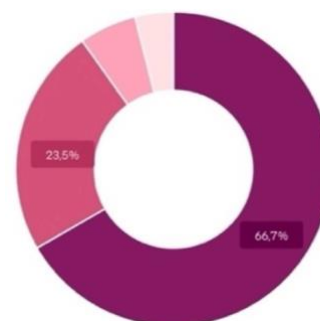
- a) Ano často
- b) Občas
- c) Výjimečně nebo nikdy
- d) Jiná

- Občas
- Výjimečně nebo ni...
- Ano často
- Jiná...

24. Projevy agresivního chování se u dítěte vyskytly?

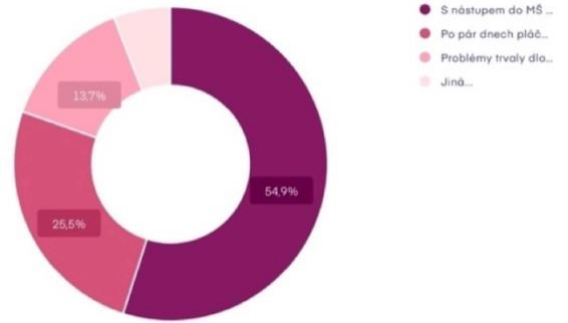
- a) Nikdy
- b) Občas
- c) Ano, byl to velký problém
- d) Jiná

- Nikdy
- Občas
- Jiná...
- Ano, byl to velký pr...

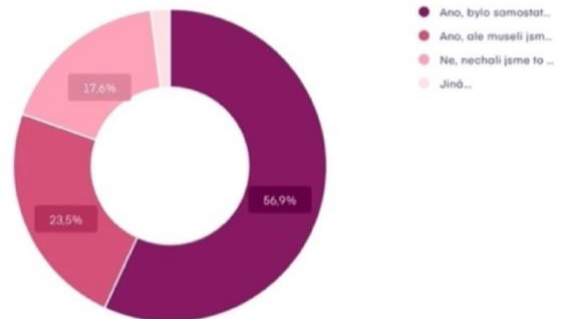
25. Pozorovala jste u svého dítěte problémy při zapojováním se do kolektivu (MŠ)?

- a) S nástupem do MŠ jsme neměli problém
- b) Problémy trvaly dlouhou dobu, dítě se pobytu v MŠ velmi bránilo, pláč byl na denním pořádku
- c) Po pár dnech pláče se situace zcela normalizovala a pak jsme již neměli problém
- d) Jiná

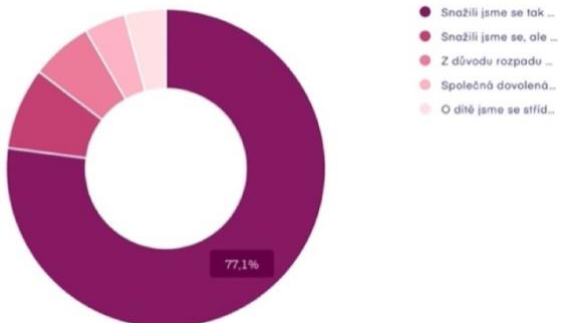
26. Navštěvovalo dítě v předškolním věku další aktivity (kroužky, kurzy plavání)?

- a) Ano, bylo samostatné, chodilo rádo
- b) Ano, ale museli jsme být přítomni po celou dobu kroužku v dosahu
- c) Ne, nechali jsme to až po nástupu do školy
- d) Jiná

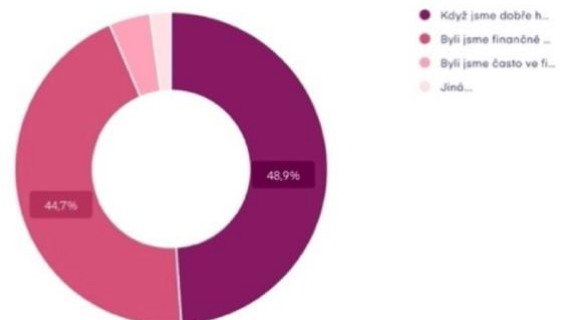
27. Trávili jste společnou dovolenou?

- a) Snažili jsme se tak strávit nejméně týden v roce, bylo to pro všechny přínosné
- b) Snažili jsme se, ale společná dovolená byla často plná konfliktů
- c) dítě jsme se střídali, společná dovolená byla jen občas
- d) Z důvodu rozpadu vztahu se společné dovolené spíše nekonaly
- e) Společná dovolená dítě – matka – otec nikdy neproběhla

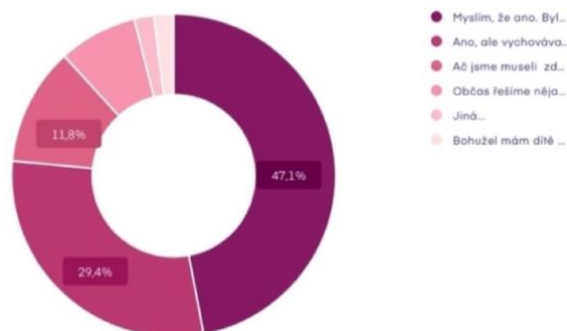
28. Jaká byla vaše rodinná finanční situace?

- a) Byli jsme finančně dobře zabezpečeni, dostávalo se všeho, co jsme potřebovali
- b) Když jsme dobře hospodařili, pocitem nouze jsme netrpěli. Občas jsme si museli něco odpustit
- c) Byli jsme často ve finanční nouzi
- d) Jiná

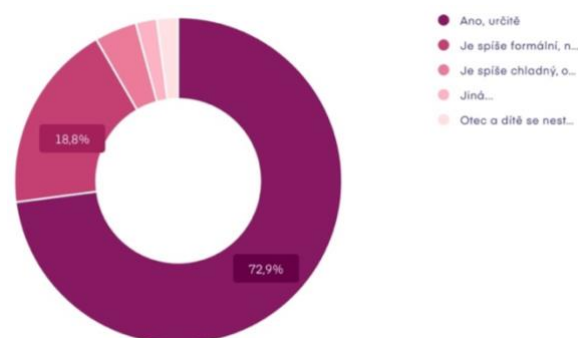
29. Máte doma dobře vychované dítě?

- a) Myslím, že ano. Bylo to vlivem společné dobré výchovy
- b) Ano, ale vychovávala jsme jej převážně sama
- c) Ač jsme museli zdolat určité překážky, myslím že ano
- d) Občas řešíme nějaké výchovné problémy
- e) Bohužel mám dítě s řadou problémů

30. Máte pocit, že má vaše dítě k otci hezký vztah?

- a) Ano, určitě
- b) Je spíše formální, neutrální, bez velkých emocí, ale slušný
- c) Je spíše chladný, omezený na pár kontaktů v roce
- d) Otec a dítě se nestýkají
- e) Jiná

Vyhodnocení:

Tento dotazník vznikl jako komparativní vzorek ke skupině otců a také matek samoživitelek (srovnávací studie se samoživitelkami je vypracována samostatně v další části práce). Matky se v názorech na prenatální období, pocity z nově narozeného dítěte i péči o dítě téměř s otci shodují.

Jen 25,5 % úplných rodin má jasně rozdělené ženské a mužské role, což považují za důsledek ústupu tradičních rodin.

33,3 % maminek považuje výchovu otců za přísnou, stejné procento popisuje otce svých dětí za rozmazlující, nedodržující pravidla.

Až 1/4 maminek z úplných rodin udává, že dítě vychovávala i přes přítomnost otce v rodině sama.

Za alarmující považují fakt, že až 20 % dětí nebylo dle názoru uspokojeno v oblasti fyzického kontaktu, otec byl hodnocen jako chladný, s absencí emocí.

93,6 % úplných rodin považuje svojí finanční situaci za dobrou.

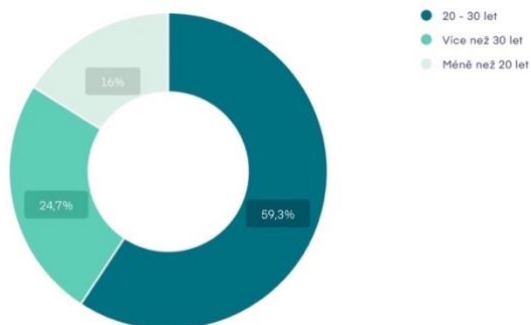
Při hodnocení, zda mají dobře vychované dítě, udává 76,5 % maminek, z tohoto počtu ale více než třetina matek udává, že jej vychovávala převážně sama.

Za zcela zásadní fakt vycházející z dotazníku je, že matky považují otce svých dětí za lepší, než oni sami sebe hodnotí.

8.6.3. Dotazník pro matky samoživitelky – vyhodnocení názorů na absenci otce v předškolním věku dítěte

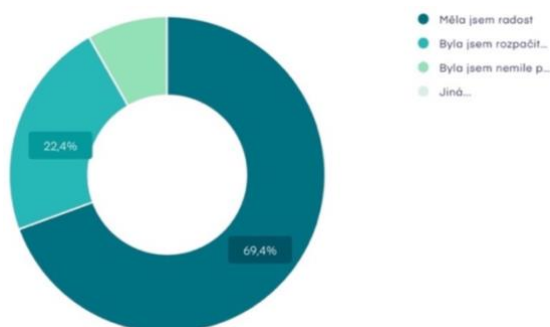
1. V kolika letech jste se stala poprvé maminkou?

- a) Méně než 20 let
- b) 20–30 let
- c) Více než 30 let
- d) Jiná

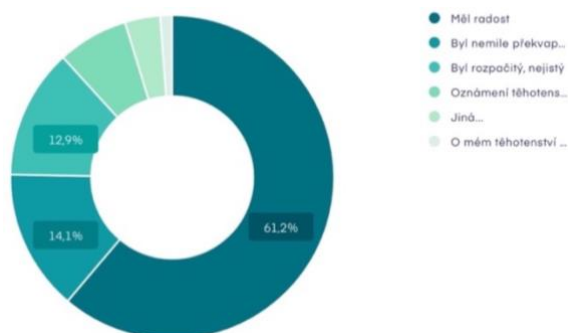
2. Jak jste reagovala na situaci, že jste těhotná?

- a) Měla jsem radost
- b) Byla jsem rozpačitá, ale situaci jsem přijala.
- c) Byla jsem nemile překvapená, uvažovala jsem i o přerušení těhotenství

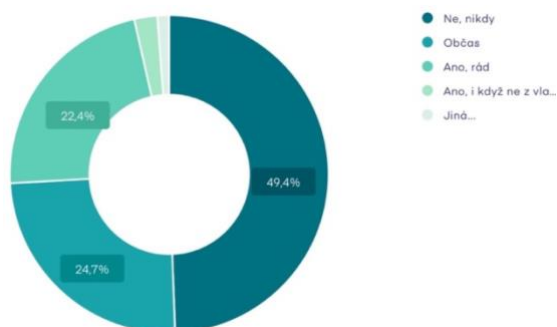
3. Jak na tento fakt reagoval otec dítěte?

- a) Měl radost
- b) Byl rozpačitý, nejistý
- c) Byl nemile překvapen, ale situaci přijal
- d) Oznámení těhotenství bylo důvodem rozchodu rodičů
- e) mém těhotenství neví
- f) Jiná

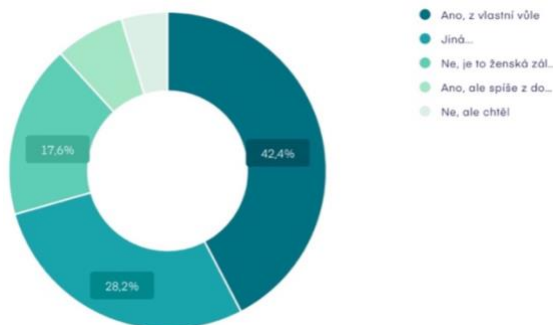
4. Prožíval s vámi období před narozením dítěte, absolvoval předporodní kurzy, návštěvy lékaře?

- a) Ano, rád
- b) Ano, i když ne z vlastního přesvědčení
- c) Občas
- d) Ne, nikdy
- e) Jiná

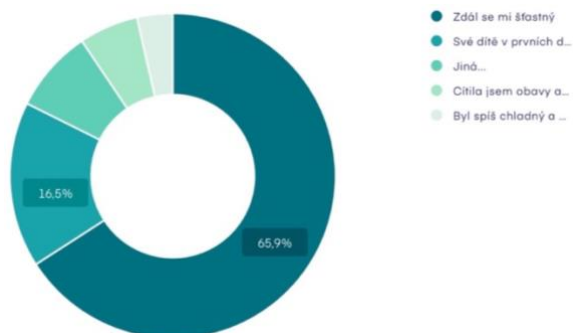
5. Byl otec dítěte přítomen u porodu?

- a) Ano, z vlastní vůle
- b) Ano, ale spíše z donucení
- c) Ne, ale chtěl
- d) Ne, je to ženská záležitost
- e) Jiná

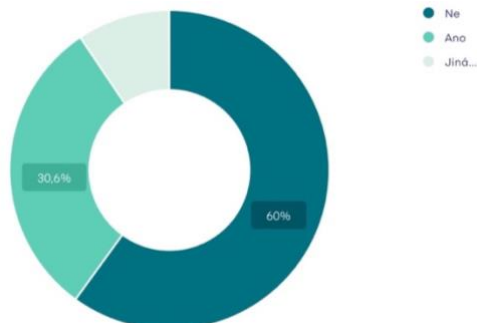
6. Jaká byla jeho první reakce na potomka?

- a) Zdál se mi šťastný
- b) Cítila jsem obavy a nejistotu
- c) Byl spíš chladný a odmítavý
- d) Svě dítě v prvních dnech neviděl
- e) jiná

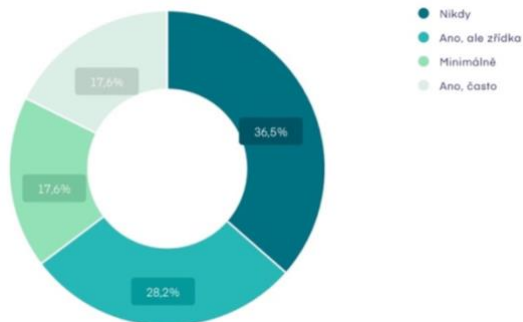
7. Využil otec dítěte možnost být po porodu s novou rodinou doma?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Jiná

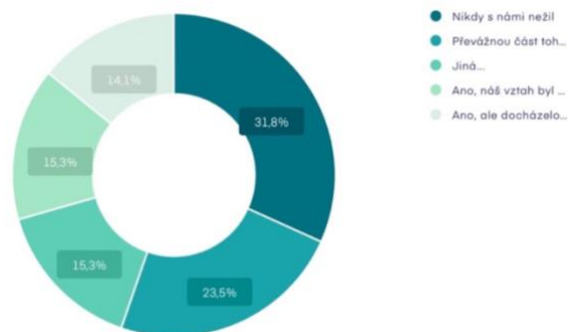
8. Podílel se na péči o dítě (koupání, přebalování...)?

- a) Ano, často
- b) Minimálně
- c) Nikdy
- d) Jiná

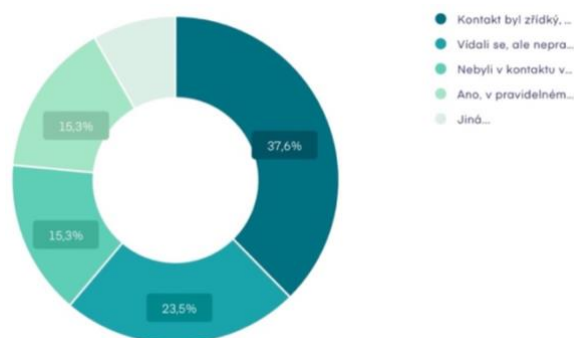
9. Žil otec dítěte během jeho předškolního věku s vámi ve společné domácnost?

- a) Ano, náš vztah byl zpočátku harmonický
- b) Ano, ale docházelo k častým konfliktům
- c) Převážnou část tohoto období trávil mimo domov
- d) Nikdy s námi nežil
- e) Jiná

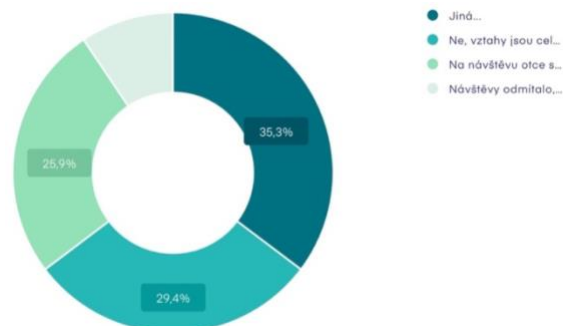
10. Byl otec s dítětem v pravidelném kontaktu?

- a) Ano, v pravidelném, plnohodnotném kontaktu
- b) Vídali se, ale nepravidelně
- c) Kontakt byl zřídka, krátkodobý
- d) Nebyli v kontaktu vůbec
- e) Jiná

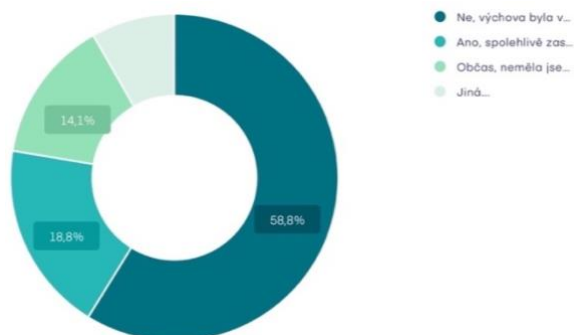
11. Pozorovala jste změnu v chování dítěte po návratu od otce?

- a) Ne, vztahy jsou celkem dobré na všech stranách, dítě situaci zvládá bez potíží
- b) Na návštěvu otce se příliš netěšilo a bylo rádo, že je zpět doma. Pokud došlo ke změně chování, byla jen krátkodobá.
- c) Návštěvy odmítalo, pokud se i přes jeho odpor uskutečnila, vrátilo se zamlklé, smutné apod.

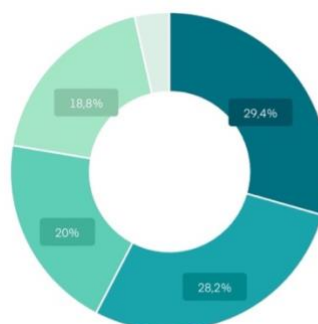
12. Existoval v předškolním věku u dítěte jiný mužský vzor?

- a) Ano, spolehlivě zastoupil mužskou roli
- b) Občas, neměla jsem stálého partnera
- c) Ne, výchova byla většinou jen v mé režii
- d) Jiná

13. Zajímal se otec o dítě v jeho prvních dvou letech života?

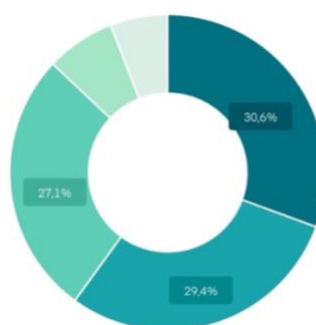
- a) Ano, měl radost z každého jeho pokroku, byl velmi aktivní
- b) Byl rád, že je dítě spokojené a zdravé, ale nijak zásadně tuto dobu neprožíval
- c) Mám dojem, že ho toto období příliš nezajímalo
- d) Nezajímal se vůbec
- e) Jiná

- Mám dojem, že ho t...
- Byl rád, že je dítě s...
- Nezajímal se vůbec
- Ano, měl radost z k...
- Jiná...

14. Hráli si spolu během období 3–6 let věku dítěte?

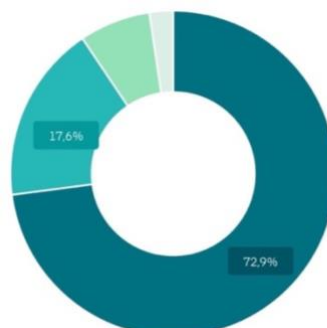
- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Moc ne
- d) Nikdy
- e) Jiná

- Moc ne
- Občas
- Nikdy
- Ano, často
- Jiná...

15. Četl mu pohádky?

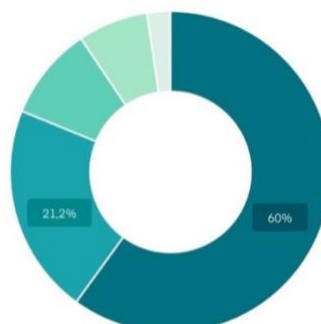
- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Výjimečně
- d) Nikdy
- e) Jiná

- Nikdy
- Výjimečně
- Občas
- Ano, často

16. Podporoval otec své dítě v rozvoji manuálních činností?

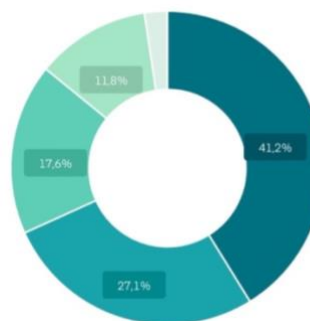
- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Zřídka
- d) Nikdy
- e) Jiná

- Nikdy
- Zřídka
- Občas
- Ano, často
- Jiná...

17. Máte dojem, že vaše dítě a jeho otec byli v předškolním věku kamarádi

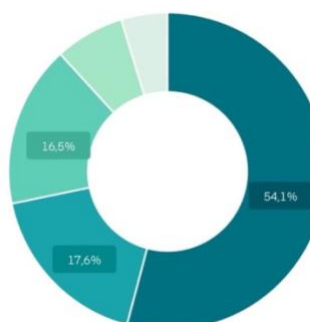
- a) Myslím, že byli dobří partáci, společně strávený čas je oboustranně naplňoval
- b) Spíše udržovali úroveň otec – dítě (převažovala autorita otce)
- c) Společné chvíle byly vzácné, nelze se vyjádřit
- d) Netrávili spolu čas

- Netrávili spolu čas
- Společné chvíle byly...
- Spíše udržovali úro...
- Myslím, že byli dobř...
- Jiná...

18. Z vašeho pohledu otec dítě vychovával:

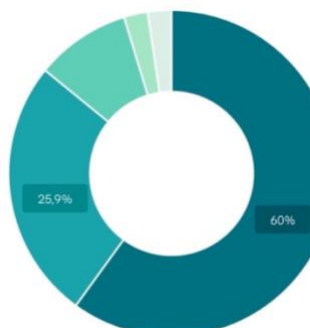
- a) Přísně, ale spravedlivě
- b) Přísně, často až příliš.
- c) Spíše jej rozmazloval, nedodržel dohody a pravidla.
- d) Na výchovu neměl příliš vliv
- e) Jiná

- Na výchovu neměl ...
- Jiná...
- Spíše jej rozmazlov...
- Přísně, ale spravedl...
- Přísně, často až příl...

19. Aplikoval otec na dítěti fyzické tresty?

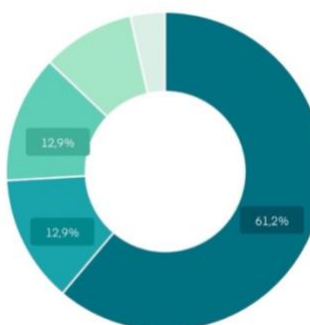
- a) Ano, byl velmi přísný
- b) Ano, ale spravedlivě a s rozumem
- c) Zcela výjimečně
- d) Nikdy
- e) Jiná

- Nikdy
- Zcela výjimečně
- Ano, byl velmi přísný
- Jiná...
- Ano, ale spravedliv...

20. Musela jste někdy do výchovy zasáhnout?

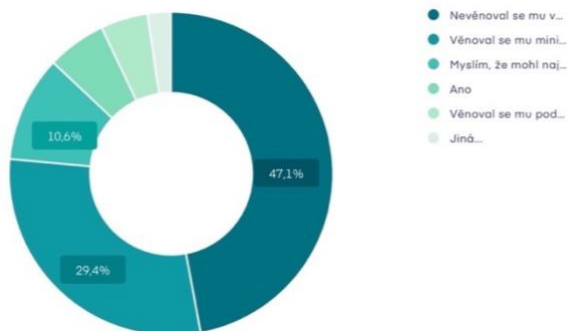
- a) Ne, vychovávali jsme dítě ve shodě s výchovnými postupy
- b) Rozdílný pohled na výchovu nastal jen občas
- c) Pohledy na výchovu byly zcela odlišné, byly zdrojem častých hádek
- d) Dítě jsem vychovávala převážně sama
- e) Jiná

- Dítě jsem vychováv...
- Rozdílný pohled na...
- Pohledy na výchov...
- Jiná...
- Ne, vychovávali je...

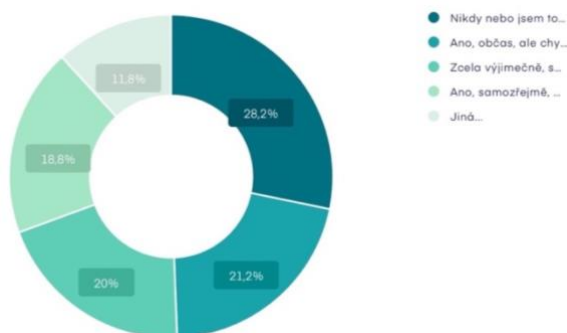
21. Myslíte si, že se otec dítěti věnoval během jeho předškolního věku dostatečně?

- a) Ano
- b) Věnoval se mu podle jeho možností dostatečně
- c) Myslím, že mohl najít víc času
- d) Věnoval se mu minimálně
- e) Nevěnoval se mu vůbec
- f) Jiná

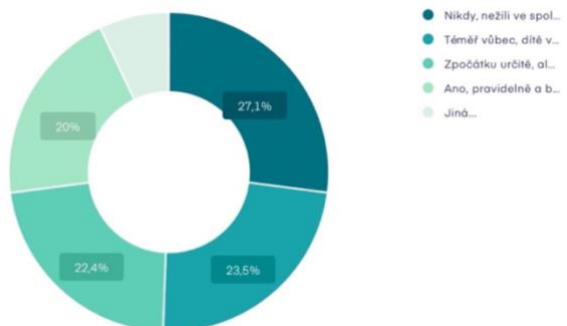
22. Projevoval otec k dítěti city? Objímal jej, hladil...

- a) Ano, samozřejmě, byla to běžná součást jejich vztahu
- b) Ano, občas, ale chyběla tomu trochu spontánnost
- c) Zcela výjimečně, spíše z povinnosti
- d) Nikdy nebo jsem toho nebyla svědkem
- e) Jiná

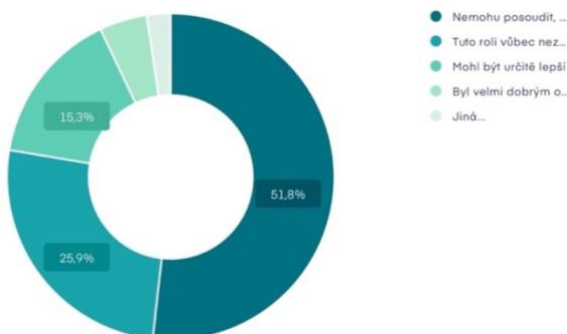
23. Přišlo si dítě k otci pro pohlazení?

- a) Ano, pravidelně a byla uspokojeno
- b) Zpočátku určitě, ale často nebylo uspokojeno, časem vztahy ochladly
- c) Téměř vůbec, dítě vycítilo otcův nezájem
- d) Nikdy, nežili ve společné domácnosti, nestýkali se
- e) Jiná

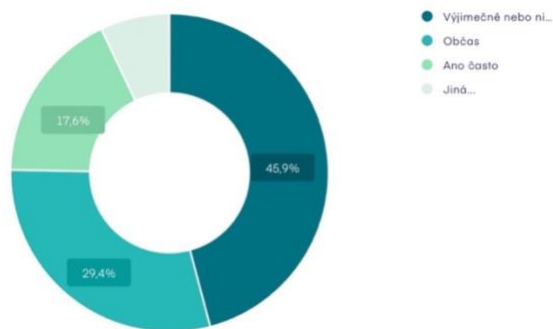
24. Vnímáte, že svou roli v předškolním věku dítěte zvládl dobře?

- a) Byl velmi dobrým otcem
- b) Mohl být určitě lepší
- c) Tuto roli vůbec nezvládl
- d) Nemohu posoudit, nežil s námi
- e) Jiná

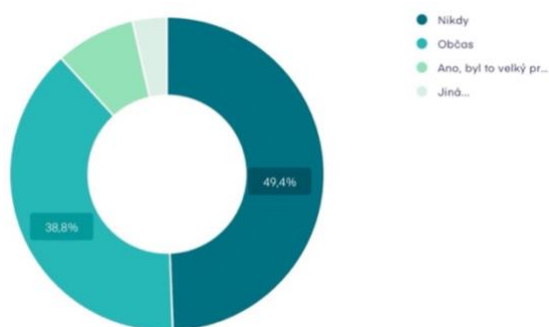
25. Projevovaly se u vašeho dítěte záchvaty vzteku a hysterie?

- a) Ano často
- b) Občas
- c) Výjimečně nebo nikdy
- d) Jiná

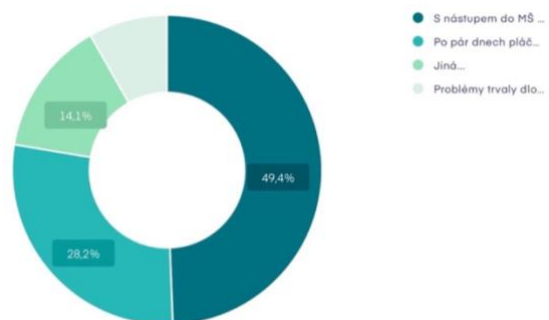
26. Projevy agresivního chování se u dítěte vyskytly?

- a) Nikdy
- b) Občas
- c) Ano, byl to velký problém
- d) Jiná

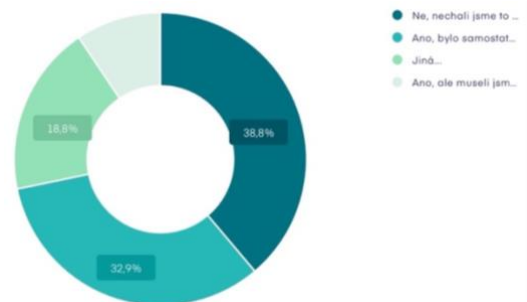
27. Pozorovala jste u svého dítěte problémy při zapojování se do kolektivu (MŠ)?

- a) S nástupem do MŠ jsme neměli problém
- b) Problémy trvaly dlouhou dobu, dítě se pobytu v MŠ velmi bránilo, pláč byl na denním pořádku
- c) Po pár dnech pláče se situace zcela normalizovala a pak jsme již neměli problém
- d) Jiná

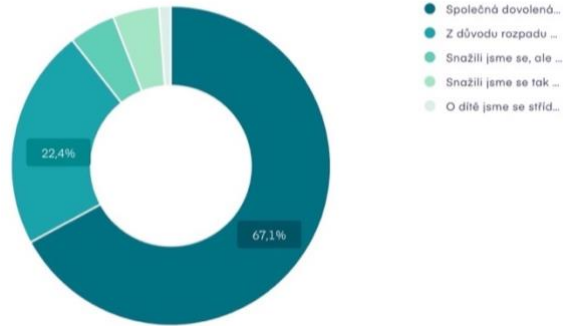
28. Navštěvovalo dítě v předškolním věku další aktivity (kroužky, kurzy plavání)?

- a) Ano, bylo samostatné, chodilo rádo
- b) Ano, ale museli jsme být přítomni po celou dobu kroužku v dosahu
- c) Ne, nechali jsme to až po nástupu do školy
- d) Jiná

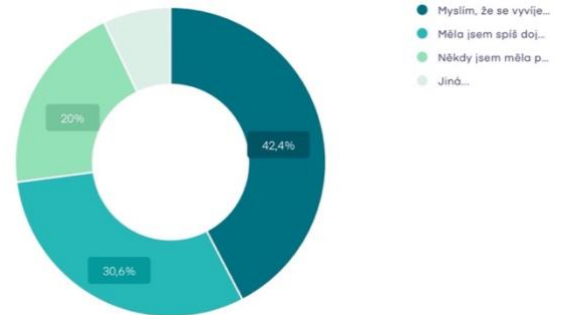
29. Trávili jste společnou dovolenou?

- a) Snažili jsme se tak strávit nejméně týden v roce, bylo to pro všechny přínosné
- b) Snažili jsme se, ale společná dovolená byla často plná konfliktů
- c) dítě jsme se střídali, společná dovolená byla jen občas
- d) Z důvodu rozpadu vztahu se společné dovolené spíše nekonaly
- e) Společná dovolená dítě – matka – otec nikdy neproběhla

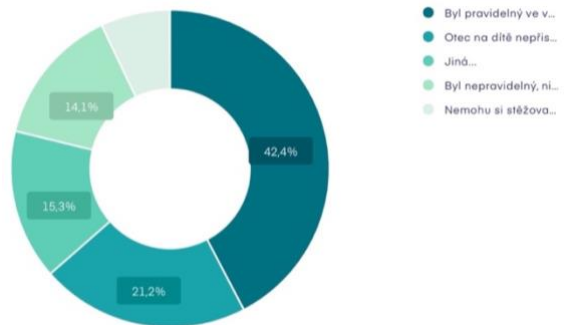
30. Byl vývoj dítěte z vašeho pohledu během předškolního věku přiměřený?

- a) Myslím, že se vyvíjel/a naprosto bez pozoruhodností
- b) Měla jsem spíš dojem, že je v některých věcech spíš napřed (umělo věci odpovídající starším dětem)
- c) Někdy jsem měla pocit, že za svými vrstevníky trochu pokulhává
- d) Jiná

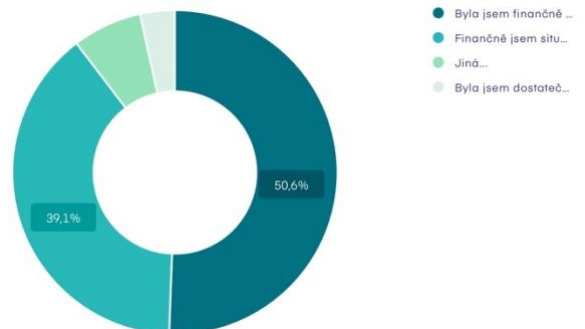
31. Jaký byl finanční příspěvek otce?

- a) Nemohu si stěžovat, dítě mělo maximální finanční zajištění
- b) Byl pravidelný ve výši určené soudem nebo námi dohodnuté
- c) Byl nepravidelný, nikdy v dohodnuté výši
- d) Otec na dítě nepřispíval téměř vůbec nebo minimálně

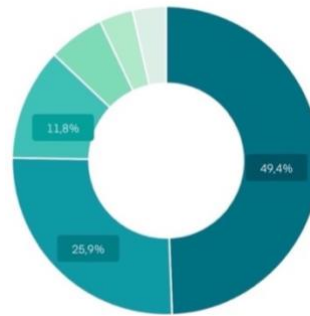
32. Jaká byla vaše finanční situace v době, kdy jste žila bez partnera?

- a) Byla jsem dostatečně finančně zajištěná, rozdíl nebyl znatelný
- b) Finančně jsem situaci zvládala, v běžném denní režimu strádání poznat nebylo, ale musela jsem dobře hospodařit
- c) Byla jsem finančně zajištěná nedostatečně, i přes dávky jsme strádali
- d) Jiná

33. Máte doma dobře vychované dítě?

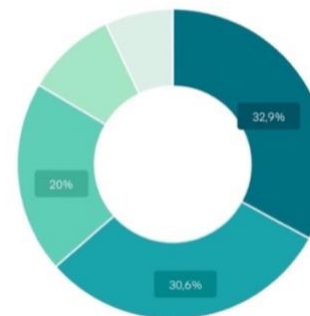
- Myslím, že ano. Bylo to vlivem společné dobré výchovy
- Ano, ale vychovávala jsme jej převážně sama
- Ač jsme museli zdolat určité překážky, myslím že ano
- Občas řešíme nějaké výchovné problémy
- Bohužel mám dítě s řadou problémů
- Jiná

- Ano, ale vychováva...
- Ač jsme museli zd...
- Občas řešíme něja...
- Myslím, že ano. Byl...
- Jiná...
- Bohužel mám dítě ...

34. Máte dojem, že dítě absenci otce strádalo?

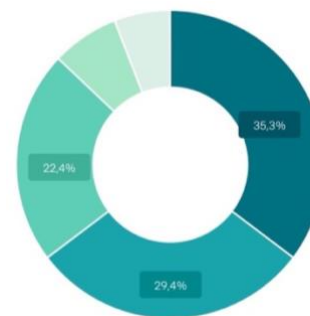
- Ano, velmi
- Občas ano, ale šlo jen o přechodné stýskání, na jeho chování to nemělo vliv
- Ne, mělo jiný mužský vzor
- Nemám ten pocit
- Jiná

- Občas ano, ale šlo ...
- Nemám ten pocit
- Ano, velmi
- Ne, mělo jiný mužs...
- Jiná...

35. Máte pocit, že má vaše dítě k otci hezký vztah?

- Ano, určitě
- Je spíše formální, neutrální, bez velkých emocí, ale slušný
- Je spíše chladný, omezený na pár kontaktů v roce
- Otec a dítě se nestýkají

- Otec a dítě se nest...
- Je spíše formální, n...
- Ano, určitě
- Jiná...
- Je spíše chladný, o...

Vyhodnocení:

Z věkového rozboru této skupiny vyplývá, že oproti kontrolní skupině, kde maminek mladších 20 let v době otěhotnění byla 2 %, u samoživitelek to bylo 15,7 %, nezralost může být tedy jednou z příčin rozpadu rodiny.

Tento fakt podporuje i zjištění, že prenatalně se vůbec nezajímalo (nebo jen okrajově) o matku svého dítěte jen 50,6 % otců.

Z celkového počtu respondentek 11,4 % matek udává, že po oznámení těhotenství nedostalo šanci rodinu vůbec vytvořit, jejich partner ukončil vztah.

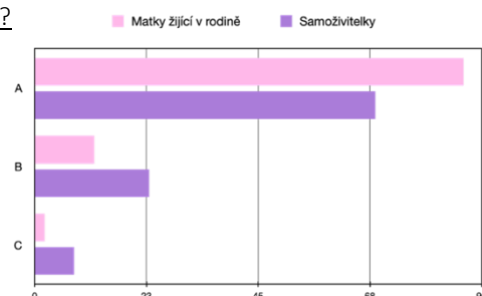
Stran oblastí, ve kterých dítě podle nich strádalo, udávají matky společně strávený čas, finanční nedostatečnost a absenci emocí.

Za zásadní zjištění z této specifické skupiny považují názor matek samoživitelek, že i přes absenci otce má 62,1 % z nich dojem, že jejich dítě tímto faktem nijak nestrádá.

8.6.4. Komparace odpovědí výzkumného a kontrolního souboru

1. Jak jste reagovala na situaci, že jste těhotná?

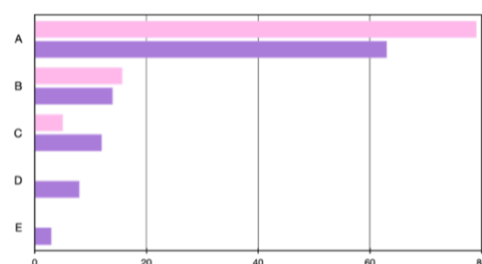
- a) Měla jsem radost
- b) Byla jsem rozpačitá, ale situaci jsem přijala.
- c) Byla jsem nemile překvapená, uvažovala jsem i o přerušení těhotenství

Vyhodnocení: ve skupině samoživitelek jsou více zastoupeny maminky, které byly těhotenstvím zaskočené, z toho vyplývá i skutečnost, že v budoucnu zůstaly samy. U funkčních rodin bylo těhotenství většinou plánované, a tudíž nebylo důvodem konfliktu mezi budoucími rodiči.

2. Jak na tento fakt reagoval otec dítěte

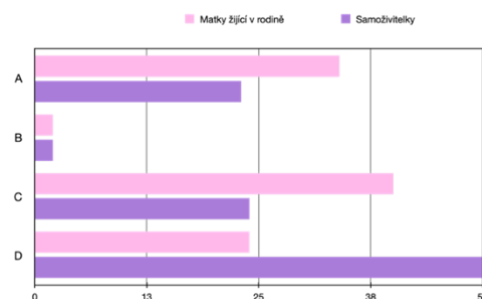
- a) Měl radost
- b) Byl rozpačitý, nejistý
- c) Byl nemile překvapen, ale situaci přijal
- d) Oznámení těhotenství bylo důvodem rozchodu rodičů
- e) O mém těhotenství neví

Vyhodnocení: reakce otců z rozpadlých vztahů při srovnání s otcí z funkčních rodin je více zdrženlivá, převážná většina alespoň zpočátku s matku dítěte zůstává, ale postupně dochází ke konfliktu a rozpadu vztahu. 2 % respondentek uvedlo, že otec o narození svého dítěte vůbec neví.

3. Prožíval s vámi období před narozením dítěte, absolvoval předporodní kurzy, návštěvy lékaře?

- a) Ano, rád
- b) Ano, i když ne z vlastního přesvědčení
- c) Občas
- d) Ne, nikdy

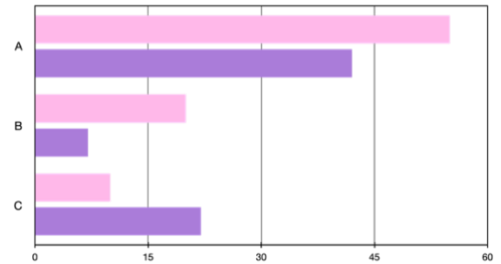

Vyhodnocení: ve skupině samoživitelek je sice vyšší procento otců, kteří se v období těhotenství neangažují v rámci předporodní přípravy, ale ani ve skupině funkčních

rodin zájem budoucích otců příliš vysoký není. Mám za to, že i v současné době je těhotenství převážně ženskou záležitostí.

4. Byl otec dítěte přítomen u porodu?

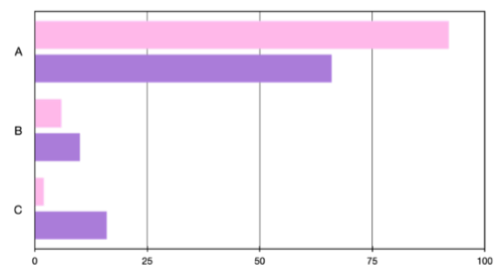
- a) Ano, z vlastní vůle
- b) Ano, ale spíše z donucení
- c) Ne, je to ženská záležitost

Vyhodnocení: současné trendy jistě vyvíjí na tatínky určitý tlak, aby byli přítomni porodu, proto se převážná většina mužů v obou skupinách porodu účastní.

5. Jaká byla jeho první reakce na potomka?

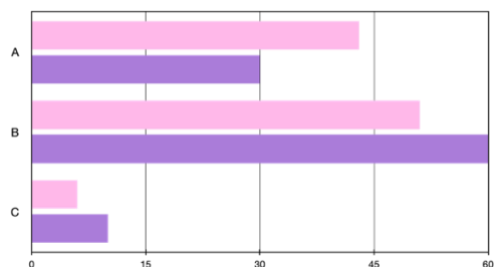
- a) Zdál se mi šťastný
- b) Cítila jsem obavy a nejistotu
- c) Svě dítě v prvních dnech neviděl

Vyhodnocení: je pochopitelné, že první reakce otců přítomných při porodu je emocionálně velmi silná, proto převažují pozitivní pocity. U otců, jež se porodu nezúčastnili, se setkáváme v obou skupinách s chladnějším přístupem. Překvapivě i ve skupině funkčních rodiny matky uvádí, že otec své dítě v prvních dnech neviděl. Důvod udávaný v dotazníku je pracovní vytížení a nepřítomnost otce v době porodu.

6. Využil otec dítěte možnost být po porodu s novou rodinou doma?

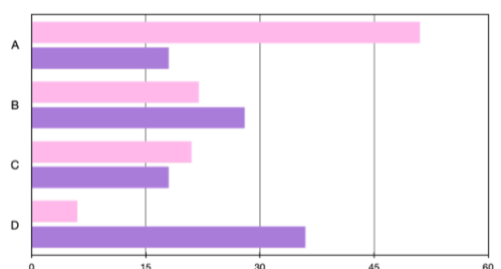
- a) Ano
- b) Ne
- c) Jiná

Vyhodnocení: možnost využít volno ke strávené prvních společných chvil se v obou skupinách příliš neliší, tuto možnost využije méně než polovina otců. Zajímavostí je, že někteří otcové si sice volno v zaměstnání uplatnili ale strávil ho mimo domov.

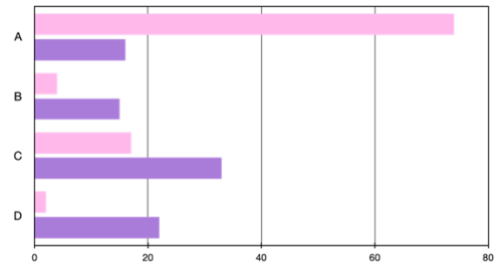
7. Podílel se na péči o dítě (koupání, přebalování...)

- a) Ano, často
- b) Ano, ale zřídka
- c) Minimálně
- d) Nikdy

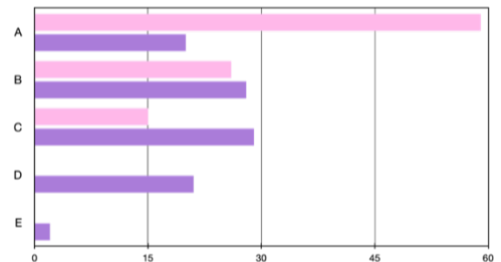
Vyhodnocení: ve funkčních rodinách se tatínkové velmi rádi a často podílí na péči o dítě, z mého výzkumu tuto možnost potvrdilo 51 % respondentek. U matek samoživitelek tato hodnota dosahuje 18 %, což je pravděpodobně způsobeno počátečním harmonickým partnerským vztahem, jež se rozpadl až později.

8. Žil otec dítěte během jeho předškolního věku s vámi ve společné domácnosti?
- Ano, náš vztah byl harmonický
 - Ano, ale docházelo k častým konfliktům
 - Během tohoto období došlo k rozpadu vztahu
 - Převážnou část tohoto období trávil mimo domov nebo s námi nikdy nežil

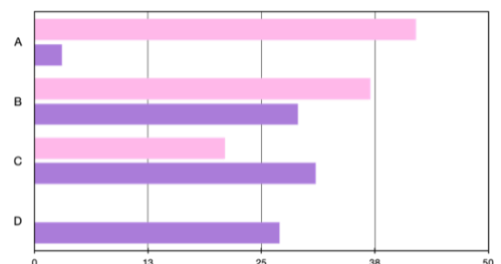
Vyhodnocení: při srovnání výsledků obou skupin je překvapující, že i u funkčních rodin uvedla 2 % respondentek, že otec s rodinou trávil minimum času. Je frustrující, že 32,5 % respondentek samoživitelek uvádí, že otec dítěte s nimi nikdy nežil.

9. Zajímal se otec o dítě v jeho prvních dvou letech života?
- Ano, měl radost z každého jeho pokroku, byl velmi aktivní
 - Byl rád, že je dítě spokojené a zdravé, ale nijak zásadně tuto dobu neprožíval
 - Mám dojem, že ho toto období příliš nezajímalo
 - Nezajímal se vůbec

Vyhodnocení: je povzbuzující, že i v současné hektické době hodnotí matky otce svých dětí ve smyslu zájmu o vývoj jejich dětí pozitivně. Ovšem alarmující je naopak procento otců, kteří se vůbec nebo zcela minimálně o dítě zajímají, pokud nežijí s jejich matkou ve společné domácnosti. Jedná se o 49,5 % mužů, kteří se o dítě v tomto věku nezajímají.

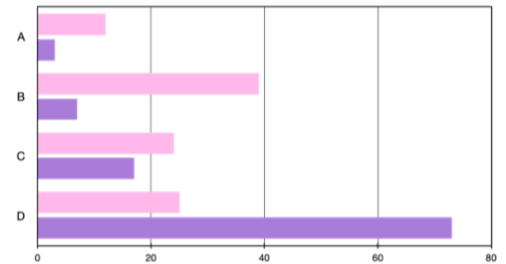
10. Hráli si spolu během období 3–6 let věku dítěte?
- Ano, často
 - Občas
 - Moc ne
 - Nikdy

Vyhodnocení: počet mužů trávící společný čas hrou se zvyšuje s množstvím času stráveným s rodinou. U funkčních rodin si s dětmi hraje často nebo alespoň občas 78 % otců

11. Četl mu pohádky?

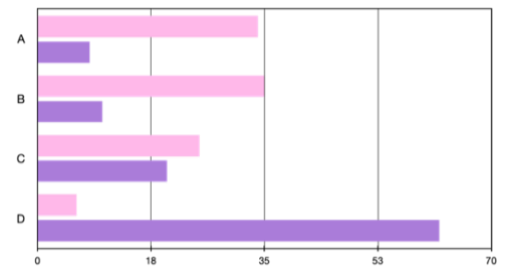
- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Moc ne
- d) Nikdy

Vyhodnocení: na rozdíl od společného času vyplněného hrou se času nad knížkou příliš nedostává, a to ani ve funkčních rodinách. Příčinu bych v tomto případě hledala spíše v tom, že dnešní dospělá generace mnohem méně čte než generace předchozí a současně si myslím, že dětem čtou spíše maminky nebo babičky než mužský element rodiny.

12. Podporoval otec své dítě v rozvoji manuálních činností?

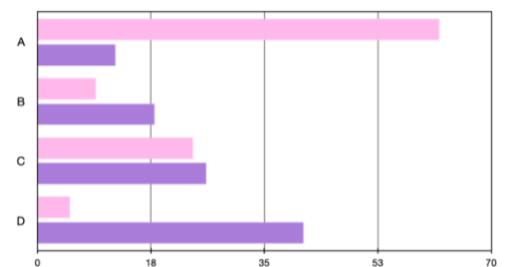
- a) Ano, často
- b) Občas
- c) Moc ne
- d) Nikdy

Vyhodnocení: na rozdíl od času stráveným společným čtením, tatínkové se uplatňují spíše právě u zručnosti, do této činnosti děti zapojuje až 70 % tatínků. U skupiny matek samoživitelek je takováto činnost potvrzena jen u 16 % rodin.

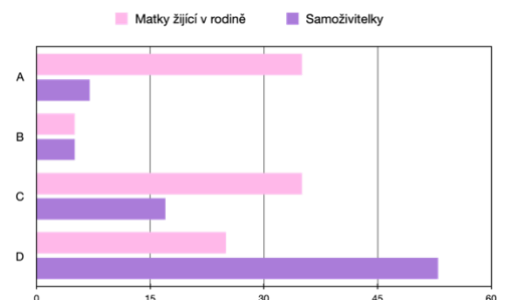
13. Máte dojem, že vaše dítě a jeho otec byli v předškolním věku kamarádi?

- a) Myslím, že byli dobří partáci, společně strávený čas je oboustranně naplňoval
- b) Spíše udržovali úroveň otec – dítě (převažovala autorita otce)
- c) Společné chvíle byly vzácné, nelze se vyjádřit
- d) Netrávili spolu čas

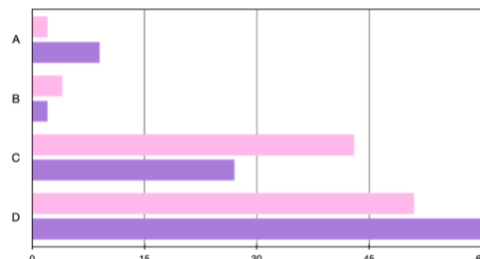
14. Z vašeho pohledu otec dítě vychovával?

- a) Přísně, ale spravedlivě
- b) Přísně, často až příliš.
- c) Spíše jej rozmazloval, nedodržoval dohody a pravidla.
- d) Na výchovu neměl příliš vliv

Vyhodnocení: V této otázce mě překvapilo, jako velké procento žen ve funkční rodině hodnotí výchovu otce jako rozmazlující, nedodržující daná pravidla. Spolu s názorem, že na výchovu dětí nemá otec příliš vliv, se zdá, že z pohledu žen je stěžejní výchova matek.

15. Aplikoval otec na dítěti fyzické tresty?
- Ano, byl velmi přísný
 - Ano, ale spravedlivě a s rozumem
 - Zcela výjimečně
 - Nikdy

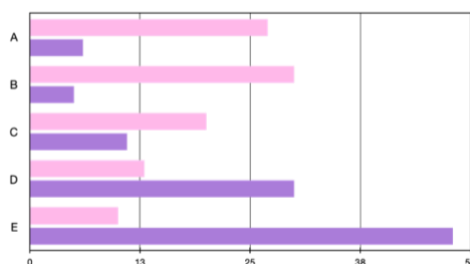

Vyhodnocení: z hlediska fyzických trestů se obě skupiny příliš neliší. Dle mého názoru je to proto, že pokud by otec používal fyzické tresty a názory na výchovu dítěte by zcela rozdílné, (viz. Následující graf) dochází k rozchodu partnerů a snížení možnosti fyzické tresty uplatňovat.

16. Musela jste někdy do výchovy zasáhnout?
- Ne, vychovávali jsme dítě ve shodě s výchovnými postupy
 - Rozdílný pohled na výchovu nastal jen občas
 - Pohledy na výchovu byli zcela odlišné, byly zdrojem častých hádek
 - Dítě jsem vychovávala převážně sama

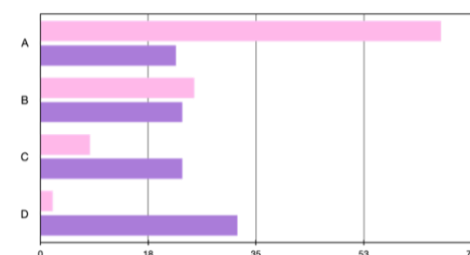

17. Myslíte si, že se otec dítěti věnoval během jeho předškolního věku dostatečně?
- Ano
 - Věnoval se mu podle jeho možností dostatečně
 - Myslím, že mohl najít víc času
 - Věnoval se mu minimálně
 - Nevěnoval se mu vůbec

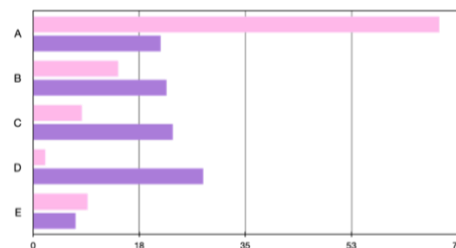

Vyhodnocení: to, že samoživitelky nehodnotí otce svých dětí příliš pozitivně, se dá očekávat. Překvapilo mě ale, že i ve funkčních rodinách maminky hodnotí dostatečnosti působení otce v závislosti na jeho možnosti a předpokládají, že by mohl výchově věnovat více času.

18. Projevoval otec k dítěti city? Objímal jej, hladil...
- Ano, samozřejmě, byla to běžná součást jejich vztahu
 - Ano, občas, ale chyběla tomu trochu spontánnost
 - Zcela výjimečně, spíše z povinnosti
 - Nikdy

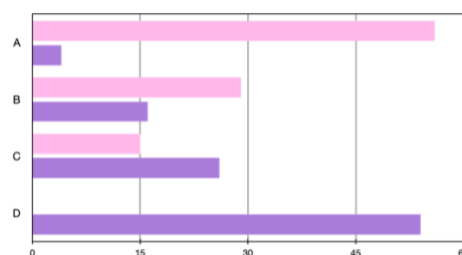

19. Přišlo si dítě k otci pro pohlázení?
- Ano, pravidelně a byla uspokojeno
 - Zpočátku určitě, ale často nebylo uspokojeno, časem vztahy ochladly
 - Téměř vůbec, dítě vycítilo otcův nezáměr
 - Nikdy, nežili ve společné domácnosti, nestýkali se
 - Jiná

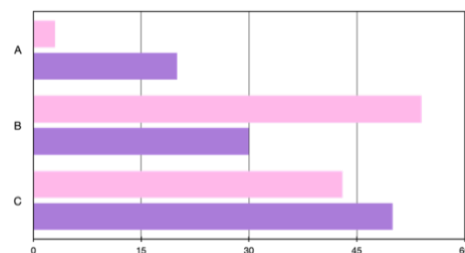

Vyhodnocení: je potěšující, že většina dětí z dobře fungujících rodin nestrádá po emocionální stránce, zažívají pocit jistoty a lásky ze strany otce. Alarmující je ovšem stav u matek samoživitelek, kdy jen 20 % matek hodnotí citové vazby s otcem za uspokojivé a spontánní.

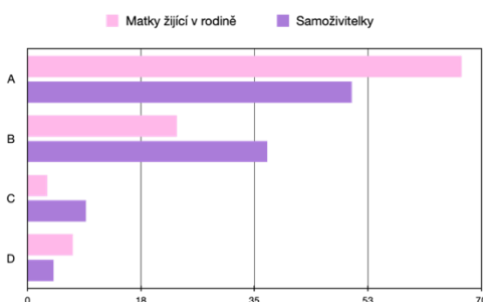
20. Vnímáte, že svou roli v předškolním věku dítěte zvládl dobře?
- Byl velmi dobrým otcem
 - Mohl být určitě lepší
 - Tuto roli vůbec nezvládl
 - Nemohu posoudit, nežil s námi

21. Projevovaly se u vašeho dítěte záchvaty vzteku a hysterie?
- Ano často
 - Občas
 - Výjimečně nebo nikdy

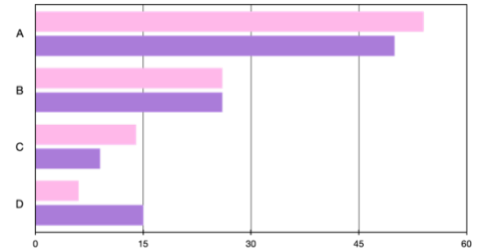
22. Projevy agresivního chování se u dítěte vyskytly?
- Nikdy
 - Občas
 - Ano, byl to velký problém
 - Jiná

Vyhodnocení: v případě negativních emocí a agresivního chování není rozdíl mezi oběma skupinami v mém vzorku odpovědí příliš markantní. Buď je to způsobeno větším množstvím odpovědí kategorie jiná, kdy chování svých dětí vysvětlují nebo při dobré výchově matky ev. díky přítomnosti jiného mužského vzoru není v počtu problémových dětí tak znatelný.

23. Pozorovala jste u svého dítěte problémy při zapojování se do kolektivu (MŠ)?

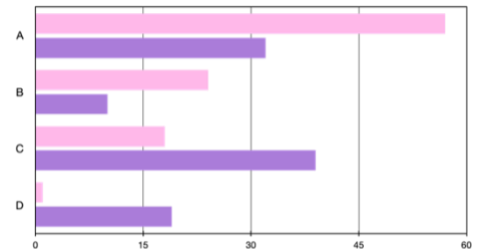
- a) S nástupem do MŠ jsme neměli problém
- b) Problémy trvaly dlouhou dobu, dítě se pobytu v MŠ velmi bránilo, pláč byl na denním pořádku
- c) Po pár dnech pláče se situace zcela normalizovala a pak jsme již neměli problém

Vyhodnocení: co se týká socializace, seznámení se s novým kolektivem a nástupem dětí do předškolního zařízení, obě skupiny se v názorech téměř shodují. Z toho vyplývá, že rodinná situace nemá na to, jak se dítě s novou situací vyrovná, žádný vliv.

24. Navštěvovalo dítě v předškolním věku další aktivity (kroužky, kurzy plavání)?

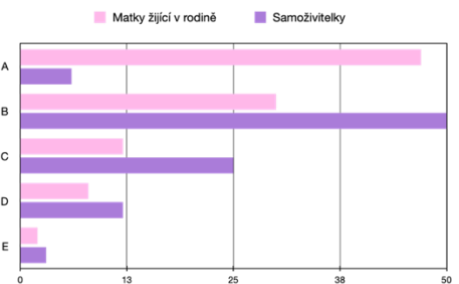
- a) Ano, bylo samostatné, chodilo rádo
- b) Ano, ale museli jsme být přítomni po celou dobu kroužku v dosahu
- c) Ne, nechali jsme to až po nástupu do školy
- d) Jiná

Vyhodnocení: už děti v předškolním věku často navštěvují mimoškolní aktivity. Menší účast dětí matek samoživitelek je dáno pravděpodobně horší finanční situací této skupiny.

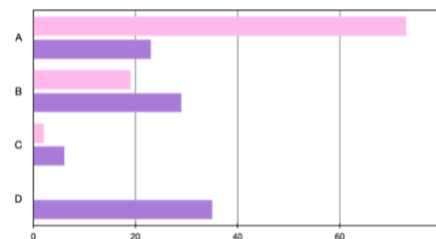
25. Máte doma dobře vychované dítě?

- a) Myslím, že ano. Bylo to vlivem společné dobré výchovy
- b) Ano, ale vychovávala jsme jej převážně sama
- c) Ač jsme museli zdolat určité překážky, myslím že ano
- d) Občas řešíme nějaké výchovné problémy
- e) Bohužel mám dítě s řadou problémů

Vyhodnocení: Většina matek z obou skupin považuje své děti za dobře vychované. U samoživitelek převážně, ale i ve funkčních rodinách výchova závisí především na aktivitě matky, otec je ovšem velmi obohacujícím zdrojem zkušeností a jiného stylu výchovy, který by se měl matčinu výchovu doplňovat a potencovat.

26. Máte pocit, že má vaše dítě k otci hezký vztah?
- Ano, určitě
 - Je spíše formální, neutrální, bez velkých emocí, ale slušný
 - Je spíše chladný, omezený na pár kontaktů v roce
 - Otec a dítě se nestýkají

Vyhodnocení: v závěrečném srovnání je zřejmé, že v dobře fungujících rodinách většinou vládne harmonický vztah mezi otcem a dítětem, jako velmi hezký jej hodnotí 75 % respondentek, ovšem za velmi alarmující považují fakt, že až 25 % dětí se nestýká se svým otcem vůbec. Za velmi nešťastné považují i to, že jiný mužský vzor se uplatňuje jen u asi 10 % dětí.

Střípky mrazivých odpovědí „jiná“ u matek samoživitelek:

.. utíkal do práce, na pivo, za jinýma, byla jsem na vše sama, hádky, bití, policie, nemocnice...

.. děti setkání s otcem odmítají, ale úřady jsou nuceny jezdit i přes odmítání. Každá návštěva je stres, pro mě úleva, když jsou děti zpět...

.. syna jsem mu nedávala, už měl tři děti, pak další s jinou, pil a neměl o nás zájem...

.. žil s námi do synova 5 měsíců, pak už to nešlo vydržet ...

.. ve dvacátém týdnu těhotenství jsem ležela pod dveřmi, chtěl ho ukopat, nechtěl ho ...

.. opustil nás ve 13tt.

.. když mě opilý do porodnice dovezl, řekl, že k porodu nejde, nebude se jmenovat po něm, že není otec, že je jen přítel, a že jede domů...

.. nevěřil, že je dcera jeho, údajně se mu málo podobala, udělal si na vlastní náklady testy otcovství, které vyšly samozřejmě pozitivně...

.. syna nikdy neviděl. Neví, kdy se narodil.

.. otec dětí s námi byl do věku dvou let dcery a šesti měsíců syna. Projevila se drogová závislost, o které jsem nevěděla a byl konec vztahu ...

.. je šikovná, ale hodně tvrdohlavá a vzteklá...

.. u nejmladších dvojčátek byla diagnostikována tzv. vývojová dysfázie

.. jsme v trvalé péči logopeda...

8.7. Kazuistiky

Cílem této práce je zjištění míry dopadu absence mužského vzoru u dětí předškolního věku a následky pro další partnerský život a další vývoj dítěte. Proto jsem ve druhé části výzkumné práce oslovila několik žen, které vychovávají své děti bez jejich otců. V každé z těchto rodin otec chybí úplně nebo se na fungování rodiny podílí pouze okrajově, matky plní funkci obou rodičů. V každém z následujících typů rodiny představím její charakteristiku a výsledky polostrukturovaného rozhovoru. Pomocí cílených otázek sledovala, jak tyto matky vnímají situaci, kdy své děti vychovávají bez každodenní přítomnosti jejich otců.

Kazuistika č. 1 - asociální (multiproblémová) rodina

Obecná charakteristika rodiny: Je charakterizována impulzivními rodiči, často se vyskytují problémy s návykovými a omamnými látkami, mezi členy rodiny jsou špatné vztahy, vyskytuje se agresivní chování

Matka D.Š. (27 let), učitelka, otec P.Š. (31 let) stavební dělník, syn K.Š. (7 let) žák 1. třídy, dcera E.Š. (4 roky) navštěvuje mateřskou školu. Vztah v rodině byl zpočátku zcela bezproblémový a harmonický. Rodina žila spořádaný život mimo ČR ve Švýcarsku, kde otec pracoval a matka byla na mateřské dovolené. Během této doby se jim narodila dcera E.Š., matka byla i stále v domácnosti, neboť otcův plat stačil pro všechny členy domácnosti. Během působení ve Švýcarsku se však otcovo chování rapidně změnilo a začal si více užívat života, navštěvoval bary a trávil mnoho času s přáteli. Z rekreačního užívání alkoholu a drog se stala noční každodenní můra, která provázela život matky, byla opakovaně partnerem fyzicky napadena. Matku tato situace dohnala k návratu do ČR a podala žádost o rozvod, na což otec zareagoval zřeknutím se dětí a odmítá na ně finančně přispívat. Soudní proces se neustále prodlužuje a v současné době otec děti vůbec nevidá, finančně nadále nepřispívá. Matka žije u svých rodičů, kde děti mají jako vzor svého dědečka a strýce.

	Vyskytuje se		
	Často	Občas	Výjimečně
Emoční labilita			
Poruchy chování (agrese, vztek)			
Plačtivé stavy			
Potřeba fyzického kontaktu			
Špatné hygienické návyky			
Nesamostatnost			
Potíže se socializací			
Odmítání přátelských vztahů			
Poruchy řečového spektra			

Kazuistika č. 2 – Rodina pracující matky

Obecná charakteristika rodiny: Jedná se o rodinu, často vysoce prestižní, kde absentuje otec, ale matka se snaží plně nahradit obě role i přes své velké pracovní vytížení. Děti nestrádají v žádné oblasti. Náhradním mužským vzorem je občas dědeček a později matčin nový partner.

Matka P.Š. (49 let) lékařka, Otec P.N. (50 let) lékař, dcera E.N. (20 let) studentka, dcera K.N. (24 let) studentka. V této rodině se děti od útlého dětství nesetkaly s příliš harmonickými vztahy. Otec od narození první dcery nebyl u výchovy přítomen, žil si svými sportovními aktivitami a prací mimo domov. U druhé dcery byl problém o to větší, že došlo k rozchodu rodičů v jejích 10 měsících věku, ta tedy nezažila otce v domácnosti vůbec. Smíření starší dcery s rozchodem rodičů bylo dlouhodobým procesem, který sebou nesl psychické problémy a potřebu zavděčit se jakýmkoli způsobem otci. Ten její snahu shazoval a vytvářel na ni čím dál tím větší nátlak bez zpětné vazby. Mladší dcera vyrůstala od počátku bez otce, pouze s matkou a sestrou. Jediným mužským vzorem byl dědeček, který dcery občas hlídal. Dcera E.N. začala navštěvovat MŠ již ve věku 10 měsíců, jelikož matka musela nastoupit na plný úvazek do práce. Během svého dětství byla svědkem nepřátelského chování vůči matce ze strany otce a považovala své návštěvy u něj za nepříjemnou povinnost. Matka se ale snažila jejich vztah zlepšovat, což

nebylo možné, dcera E.N. otce zcela odmítala. Matka byla velmi pracovně vytížena, ale snažila se dětem nepřítomnost otce plně nahrazovat jak v oblasti emoční, tak finanční. Otec byl během společných víkendů chladný a o dcery se nezajímal. Dětem byla odměnou občasná luxusní dovolená a nějaký dárek, ale to pouze za předpokladu, že jejich prospěch ve škole odpovídal jeho představám. Pokud ne, za trest zůstaly doma. V 6 letech vstoupil mladší dceři do života matčin nový partner, který jí plně nahradil otce, a byl jí plnohodnotným mužským vzorem. V současné době svého biologického otce nenavštěvuje, není s ním v kontaktu a za svého tatínka považuje v plné výši matčina manžela.

	Vyskytuje se		
	Často	Občas	Výjimečně
Emoční labilita			
Poruchy chování (agrese, vztek)			
Plačtivé stavy			
Potřeba fyzického kontaktu			
Špatné hygienické návyky			
Nesamostatnost			
Potíže se socializací			
Odmítání přátelských vztahů			
Poruchy řečového spektra			

Kazuistika č. 3 - nezralá rodina

Obecná charakteristika rodiny: Tuto rodinu tvoří většinou velmi mladí rodiče, kteří nedokážou unést zodpovědnost za péči o děti, chtějí si užívat svobodného života, spoléhají na pomoc okolí. Vyskytují se často potíže při obstarávání peněz, hospodaření s nimi a při výchově dětí.

V.R. (27 let) prodavačka, V.Š (36 let) automechanik, dcera Diana (9 let) studentka ZŠ. Matka V.R. otěhotněla náhodným sexem s bývalým partnerem po jejich rozchodu. O těhotenství se dozvěděl, když dokončovala poslední ročník učiliště, které s ročním odkladem dostudovala. Po zjištění těhotenství se rozhodla podstoupit interrupci, kterou vzhledem k pokročilosti

těhotenství již nebylo možné provést. Otec dítěte odmítl vzít za vzniklou situaci zodpovědnost. Během těhotenství si ale matka našla jiného partnera, který s ní chtěl její dceru vychovávat. Nakonec se matka rozešla i s tímto partnerem a rozhodla se dceru vychovávat sama se svými rodiči. Jediným mužským vzorem byl tedy dědeček a střídající se partneři matky, kteří o výchovu „cizího“ dítěte nejevili příliš zájem. Vlastního otce nyní Diana odmítá, pohybuje většinu času mezi dospělými, má potíže se socializací. Matka se snaží celou situaci zvládnout i finančně, na výchově se podílí minimálně, není schopna smířit se svou rolí matky.

	Vyskytuje se		
	Často	Občas	Výjimečně
Emoční labilita			
Poruchy chování (agrese, vztek)			
Plačtivé stavy			
Potřeba fyzického kontaktu			
Špatné hygienické návyky			
Nesamostatnost			
Potíže se socializací			
Odmítání přátelských vztahů			
Poruchy řečového spektra			

Kazuistika č. 4 - perfekcionistická rodina

Obecná charakteristika rodiny: Rodiče z této rodiny vyžadují absolutní poslušnost, nadměrně zdůrazňují žádoucí chování, úspěch jejich dětí je samozřejmostí. Není neobvyklé, že dítě v pozdějším věku utíká z rodiny, stává se členem nějaké party. Členové této rodiny jsou úzkostní, depresivní, utažení, neurotičtí.

Matka H.N. (39 let) kadeřnice, otec (50 let) lékař, syn Patrik (7 let), dcera J.N. (15 let), dále pak nevlastní sourozenci z jiných vztahů otce. Vztah matky a otce byl nadstandardní, ale vždy v něm panoval vzorec patriarchálního chování, kdy byl otec zcela nadřazen ve všech rozhodovacích úkonech rodiny. Od všech svých dětí otec vždy vyžadoval nadstandardní výsledky ve vzdělávání i sportu, vždy vyžadoval naprostou disciplínu. Matka byla 10 let

od narození dcery v domácnosti a jejím úkolem bylo perfektně se starat o domácnost a děti. Otec se do výchovy dětí nezapojoval, ale vždy po všech vyžadoval absolutní nasazení, pokud tomu tak nebylo, vinil nejen matku ze špatné výchovy, ale především děti trestal emocionálně např. pokud měla dcera špatné známky, nesměla s nimi na dovolenou. Všechny děti díky popisované situaci vyhledaly pomoc psychologa. Jediný syn v rodině P.N. je nyní ve stejné situaci. Čeká ho nástup do ZŠ a adaptace na nové prostředí, ale už z MŠ je zjevné, že jeho psychický stav je plný nevyrovnaných momentů. K dětem se chová nadřazeně, odmítá spolupracovat s učitelkami a cítí se být vůdcem skupiny, s čímž učitelky velmi bojují. Nároky otce na syna jsou znát např. ve sportu, který mu sám určil jako hlavní – hokej. U dcery se přechodně projeví poruchy příjmu potravy, které vygradovaly až k bulimii, což bylo následkem nároků otce na perfektní vzhled dcery. Ta se s následky vyrovnává dodnes.

	Vyskytuje se		
	Často	Občas	Výjimečně
Emoční labilita		🦆	
Poruchy chování (agrese, vztek)	🦆		
Plačtivé stavy	🦆		
Potřeba fyzického kontaktu	🦆		
Špatné hygienické návyky			🦆
Nesamostatnost	🦆		
Potíže se socializací		🦆	
Odmítání přátelských vztahů			🦆
Poruchy řečového spektra		🦆	

Kazuistika č. 5 - neúplná rodina z důvodů úmrtí otce

Obecná charakteristika: rodina, která se stává neúplnou díky úmrtí jednoho z rodičů bývá často dlouhodobě bez náhradního partnera. Chybí jeden z rodičů, druhý dlouhodobě zabezpečuje všechny funkce sám.

Matka M.Č. (36 let) v domácnosti, otec M.Č. (+ 40 let), syn M.Č. (7 let), dcera Tina (4 roky), syn M.Č. (13 let). Rodina zcela harmonicky fungující se musela potýkat s otcovou zákeřnou a dlouhodobou nemocí, které nakonec podlehl.

S touto nemocí otec rodiny bojoval dlouhých 5 let. Otec se do výchovy dětí zpočátku aktivně zapojoval, ale se zhoršujícím na sebe vzala úlohu obou rodičů matka. Finančně byli zajištěni velmi dobře, proto nemuseli řešit finanční tíseň. Dcera bohužel znala otce pouze jako nemocného a chová se uzavřeně, nerada je v nové společnosti, je stydlivá, současně je zvyklá vše dostat. Syn M.Č. zvládá situaci nejlépe, žádné poruchy zde nejsou. Nejhůře snáší situaci nejstarší syn M.Č. (13 let), který převzal roli otce na sebe a připadá si za rodinu zodpovědný.

	Vyskytuje se		
	Často	Občas	Výjimečně
Emoční labilita			
Poruchy chování (agrese, vztek)			
Plačtivé stavy			
Potřeba fyzického kontaktu			
Špatné hygienické návyky			
Nesamostatnost			
Potíže se socializací			
Odmítání přátelských vztahů			
Poruchy řečového spektra			

Z tabulek je zřejmé, že každé z dětí se potýká s odlišnými emočními problémy, které mají v důsledku nepřítomnosti otce. Ve všech případech byly děti v péči psychologa nebo se k jeho návštěvě maminky chystaly. Je zjevné, že nepřítomnost otce se v případě děvčat projevuje větší potřebou fyzického kontaktu a větší plačtivostí, u chlapců se pak prokazatelně projevuje emoční nestabilita, nadřazené, občas i agresivní chování. Většina dětí je samostatná, zvládá bez problémů požadované hygienické návyky, u dětí se projevuje silná potřeba přátelství, aby mohly navazovat nové vztahy. S výjimkou jedné rodiny zjišťujeme, že otec dětem sice chybí, ale výchovu zajišťuje matka, která dobře zastává svou roli a v důsledku toho jsou ve všech těchto aspektech děti zcela vyrovnané dětem z úplných rodin.

8.8. Celkové vyhodnocení šetření a verifikace hypotéz

Výsledky jsou zpracovány v soulasu se zvolenou metodologií. Na základě shromážděných výsledků jsem došla k následujícím vyhodnocením mnou stanovených hypotéz:

Hypotéza č.1: Existuje signifikantní rozdíl ve výchově předškolních dětí v rodinách úplných a neúplných (i s přihlédnutím na finanční situaci).

Vzhledem k tomu, že na cílené dotazy ohledně výchovy předškolních dětí odpověděly matky téměř shodně a otcové se v případě fungující rodiny dle jejich odpovědí do této výchovy příliš nezapojovali, mám za to, že signifikantní rozdíl ve výchově neexistuje. Funkční může být i rodina neúplná za předpokladu, že matka dostatečně zastává roli obou rodičů. Pokud je v případě absence otce jiný kvalitní mužský vzor, rozdíl v kvalitě výchovy také nenacházím. Z dotazníku je zřejmé, že dostatečné finanční zabezpečení dítěti poskytuje větší možnosti vzdělání a seberozvoje. Matky samoživitelky zde často uvádí, že díky finanční nedostatečnosti nejsou schopny tyto potřeby dítěte uspokojit. Na kvalitu výchovy nemá finanční situace rodiny vliv. Díky výše uvedeným skutečnostem tedy hypotézu H1 nemohu potvrdit.

Hypotéza č.2: Matkám je přisuzována ve výchově dítěte předškolního dítěte důležitější role než otcům.

Z mého výzkumu jasně vyplývá, že se otcové v prvních letech věku dítěte do výchovy příliš nezapojují. Jen cca 50 % otců udává, že si s dítětem ve věku 3–6 let hrají, čtou mu pohádky či jej zapojují do manuální činnosti. Ostatní se do výchovy nezapojují nebo jen minimálně. Dle odpovědí jejich role přichází spíše později. Proto moji hypotézu č. 2 mohu potvrdit.

8.9. Celkové shrnutí

Respondenty v praktické části spojuje jeden velmi zásadní ukazatel – jsou rodiče. Díky dotazníkovému šetření mi bylo umožněno nahlédnout do fungování jejich rodin. Podařilo se mi porovnat rodiny úplné s těmi, kde mužský vzor ve výchově chybí. Při celkovém hodnocení vycházejícího ze zpracování dotazníků je třeba zdůraznit, že výzkumným vzorkem v mé práci byla pouze skupina matek samoživitelek, nikoli skupina otců z těchto rodin, proto se může zdát hodnocení vlivu otce na výchovu dítěte jednostranné. Můj původní záměr kontaktovat tyto otce jsem nebyla schopna realizovat pro nezáměr nebo nemožnost je kontaktovat. Proto jsem porovnávala odpovědi této skupiny s odpověďmi matek z úplných rodin.

Z celkového šetření mám pozitivní pocity. Respondenti byli vstřícní, otevření, ochotní. Zejména výzkumný vzorek samoživitelek velmi hojně využíval možnosti odpovědi „jiné“, které upřesňovaly a doplňovaly mé základní dotazy. Mám také velmi dobrou zkušenost s vybranými rodinami, které zmiňuji v kazuistikách.

Za zásadní zjištění vycházející z mé práce považuji následující výsledky:

1. 55,3 % respondentek ze skupiny matek samoživitelek zodpovědělo, že s nimi otec jejich dítěte nikdy nežil, s dítětem se stýkal sporadicky.
2. Jen 18 % samoživitelek udává, že jejich děti měly jiný, dostatečně kvalitní mužský vzor.
3. Přesto své dítě jako dobře vychované hodnotí 49,4 % žen. Na základě těchto informací si dovoluji tvrdit, že otec dítěte je v případě kvalitní výchovy ze strany matky či za přítomnosti jiného mužského vzoru v rodině zastupitelný. Jedná se ale pouze o pohled na výchovu dítěte v předškolním věku, předpokládám, že čím jsou děti starší, tím větší roli otec hraje, což by mohlo být námětem k dalšímu výzkumnému šetření.

9. Závěr

Cílem mé práce bylo popsat složitou situaci současné rodiny, najít specifika rodinného soužití vycházející z moderní doby, rozklíčovat složitou situaci vztahů mezi rodiči a dítětem i mezi rodiči samotnými, věnovat se vnějším vlivům působícím na dítě v situaci, kdy ztrácí své jistoty, a je nuceno přivyknout novým podmínkám, soustředit se na specifický rozvoj dítěte, jemuž chybí mužský vzor nebo tuto funkci supluje matka a pokusit se shrnout, jak velký vliv tento druh výchovy na dítě má.

Je třeba připustit, že v prvních letech života hraje zásadní roli ve výchově matka dětí, která jim dává základní výbavu, role otce je velmi hodnotným bonusem. To, že s dětmi nežije jejich vlastní otec, neznamená, že musí tímto handicapem strádat. I maminka se může s dětmi podílet na typicky mužských aktivitách, nicméně pokud je ochoten se v těchto aktivitách angažovat dědeček, strýc či nový partner maminky, tzn. jiný mužský vzor, je situace o to jednodušší. Čím je dítě starší, tím hraje mužský vzor větší roli.

Výsledkem mého výzkumu je tedy fakt, že i přes neodmyslitelnou roli otce ve výchově, je zásadnější v předškolním věku vliv matky. I v případě absence mužského vzoru v období předškolního věku dítěte se z něj dá vychovat slušně vychovaný a plnohodnotný jedinec.

10. Seznam použité literatury

- Corneau, G. (2012). *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál ISBN 978-80-262-0075-8.
- Škrabánková, J. (2004). *Vliv rodinného prostředí na utváření osobnosti. Pedagogická orientace*.
- Šmídová, I. (2004). *Rodiny, kde pečují otcové*. Brno: FSS MU.
- Špaňhelová, I. (2011). *Dítě a rozvod rodičů*. Grada Publishing, a.s.
- Štverák, V. (1983). *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: SPN.
- Beňová, K. (2007). *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR ISBN 9788087041338.
- Bishop, J. (2009 ISSN 0022-0116.). *Father absence and the attitude of entitlement. Journal of Contemporary Psychotherapy*, 105.
- Butler, J. (2006). *Gender trouble: feminism and the subversion identity*. New York: Routledge Classics, 2006. ISBN 0-415-38955-0.
- Daňková, Z. (nedatováno). *Opuštěné dcery*. Načteno z www.psychologie.cz.
- Dunovský, J. (1999). *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada ISBN 80-7169-254-9.
- Everett, C. E. (2000). *Zdravý rozvod pro rodiče a děti*. Praha: Talpress ISBN 80-7197-169-3 .
- Fárová, N. (2015). *Muži učitelé v mateřských školách - konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí. Gender a Research*, 46-56.
- Gardner, R. A. (1996). *Syndrom zavrženého rodiče*.
- Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo, ISBN 80-7203-124-4.
- Gillernová, I. (2004). *Psychologické dny . Svět žena a svět mužů*. UK FF Praha, katedra psychologie.
- Hamplová, D. (2007). *Děti bez manželství nebo bez otců? Data a výzkum - SDA Info 1 141-154. ISSN 1802-8152. Sociologické nakladatelství*.
- Hnízdil, J. (2014). *Zaříkávač nemocí: Chcete se léčit nebo uzdravit?* Lidovíe noviny.
- Jára, M. (leden 2021). *dítě potřebuje rodičovské vzory*. (D. Kramulová, Tazatel)
- Jung, C. G. (nedatováno). *Otcovský komplex - Elektriin komplex*.
- Kast, V. (2004). *otcové - dcery, matky -synové: práce s rodičovskými komplexy jako cesta k vlastní identitě*. Prana: Spektrum ISBN 80-7178-838-4.
- Koťátková, S. (2008). *Dítě a mateřská škola* (Sv. ISBN 978-80-247-1568-1). Praha: Grada.
- Kšišnan, A. (2014). <https://psychologie.cz/proc-deti-nepotrebuji-tatinka/>. Načteno z www.psychologie.cz.
- Kšišnan, A. (nedatováno). <https://psychologie.cz/proc-deti-nepotrebuji-tatinka/>. Načteno z www.psychologie.cz.
- Králová, K. (2013). *O nevychově* . Praha: Centrum nevychovy sr.o.
- Kuchařová, V. a. (2020). *Zpráva o rodině 2020*. Praha: MPSV.
- Leman, K. (2008). *Na otci záleží. Návrat domů*.
- Leman, K. (2011). *Jak vychovávat děti a nepřijít o rozum*. Praha: Návrat domů.
- Levine, P. A. (2012). *Trauma očima dítěte*. Maitrea .
- LGBT - hnutí leseb, gayů, bisexuálů a transgender lidí. (nedatováno).

- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha ISBN 80-86429-19-9: Sociologické nakladatelství.
- Matějček, Z. (1994). *Rádcí pro rodiče a vychovatele*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1996). *Co, kdy a jak ve výchově*. Praha.
- Matějček, Z. (2007). *Po dobrém nebo po zlém?* (Sv. ISBN-978-80-7367-270-6). Praha: Portál.
- Maříková, H. (2016). Nukleární rodina. *Lidovky* .
- Melgosa, J. R. (2003). *Umění výchovy dítěte*. Praha: Advent-Orion.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství ISBN 80-86429-58-X.
- Morrish, R. (2009). *12 klíčů k důsledné výchově* (Sv. ISBN 978-80-7367-557-8). Praha: Portál.
- novotná. (nedatováno).
- Novotný, M. (2012). *Učitel v mateřské škole*. Načteno z <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/15605/UCITEL-V-MA-TERSKE-SKOLE.html>
- Občanský zákoník 89/2012 Sb. (nedatováno).
- Opravilová, E. (1988). *Úvod do předškolní pedagogiky*. Praha: SPN.
- Pavlát, J. (nedatováno). *Dlouhodobé následky rozvodu pro děti*. pma. (23. leden 2020). Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/umele-oplodneni-asistovana-reprodukce-dite-rodice-neplodnost-lekari-klinika-statistika.A200123_101411_domaci_pmk. Načteno z www.idnes.cz.
- Polášková, E. (2009). *Plánovaná lesbická rodina: Klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita ISBN 9788021050136.
- Raus, P. (2004). Role otce v rodině. *Zdravé rodičovství na téma otcovství*. Brno.
- Renzetti, C. M. (2003). *Ženy, muži a společnosti*. Praha: Karolinum ISBN 80-246-0525-2.
- Sokolová, V. (2009). Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství. *Sociologický časopis*, 115-145.
- Střelec, S. (nedatováno). *Kapitoly z rodinné výchovy*.
- Veselá, R. a. (2003). *Rodina a rodinné právo - historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia ISBN 80-86432-48-3.
- Vágnerová, M. (2002). *Úvod do psychologie*. ISBN 80-246-0015-3.
- Výrost, J. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie I.* . Praha: Portál.
- www.wikipedia* . (nedatováno). Načteno z https://cs.wikipedia.org/wiki/Maria_Montessori.
- Zákon o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. (nedatováno). *Zákon č. 115/2006 Sb.*